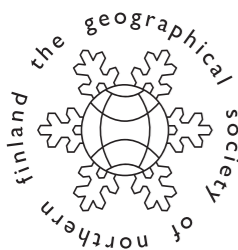

Otteet väitöskirjan esitarkastuslausunnoista:

”Tutkimustehtävä on tieteellisesti ja yhteiskuntapoliittisesti tärkeä ja se on työn alussa taustoitettu ja pohjustettu riittävän hyvin. Kolmannen artikkelin idea ja asetelma ovat peräti innovatiivisia. Tutkimus asemoidaan tyylikkäästi osaksi olemassa olevaa tietämyksen kenttää ja perustellaan tuossa kentässä olevilla tiedon tarpeilla. Tutkimus koostuu kolmesta tekijän yksin julkaisemasta artikkelista sekä yhteenveto-osasta. Artikkelit yhteenvedon kanssa muodostavat jopa poikkeuksellisen harmonisen kokonaisuuden.” – Arto Haveri, professori

”Jukka Keski-Filppulan väitöskirja ”Oikeudenmukaisuuden maantiede: individuaatio, transformaatio ja perustuslaillinen lakimaisema” on urauurtava tutkimus, joka yhdistää innovatiivisella tavalla filosofiset käsitteet ja hallinnolliset prosessit spatiaalisen oikeudenmukaisuuden tarkasteluun. Tämä teoreettisesti syvälinen ja kriittisesti perusteltu työ avaa uusia näkökulmia oikeudenmukaisuuden maantieteisiin ja korostaa ontologis-episteemisen pluralismin merkitystä oikeudenmukaisuuden ja tilallisten suhteiden tutkimuksessa.” – Petri Kahila FT, dosentti

University of Oulu Graduate School

Publication of The Geographical
Society of Northern Finland &
Geography Research Unit
at University of Oulu

ISBN 978-952-62-4181-4 (print)
ISBN 978-952-62-4182-1 (online)

PunaMusta Oy 2024

Keski-Filppula — Oikeudenmukaisuuden maantiede

nordia geographical publications 53:3

nordia

53:3

geographical publications

Oikeudenmukaisuuden
maantiede:

individuaatio,
transformaatio ja
perustuslaillinen
lakimaisema

Jukka Keski-Filppula

nordia
geographical
publications

volume 53 issue 3

**Oikeudenmukaisuuden
maantiede:
individuaatio, transformaatio
ja perustuslaillinen
lakimaisema**

Jukka Keski-Filppula

Esitetään Oulun yliopiston tutkijakoulun (UniOGS) ihmistieteiden tohtorikoulutustoimikunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Oulun yliopiston salissa IT 115, perjantaina 27. päivänä syyskuuta 2024 kello 12.

Ivstitia (Oikeudenmukaisuus), tekijä: Walter S. Allward, kuva: Philippe Landreville. Kuvan julkaisuun on saatu lupa Kanadan korkeimman oikeuden rekisteritoimistosta, joka omistaa kuvan tekijänoikeudet.

**Tutkimuksen
pääohjaaja** Professori
Eeva-Kaisa Prokkola
Oulun yliopisto

Esitarkastajat Professori
Arto Haveri
Tampereen yliopisto

Filosofian tohtori, dosentti
Petri Kahila
Itä-Suomen yliopisto

Vastaväittäjä Apulaisprofessori Helka Kalliomäki
Vaasan yliopisto

Nordia Geographical Publications is a publication of The Geographical Society of Northern Finland and Geography Research Unit at the University of Oulu. Address: PO Box 3000 FIN-90014 University of Oulu. Web: www.nordia.journal.fi. Editor-in-chief: Helena Tukiainen helena.tukiainen@oulu.fi. Layout editor: Teijo Klemettilä. Cover and layout design: Maija Toivanen.

ISBN 978-952-62-4181-4 (print)
ISBN 978-952-62-4182-1 (online)
ISSN 1238-2086 (print)
ISSN 2736-9722 (online)

Printed at PunaMusta Oy, Joensuu, 2024

Sisällysluettelo

Tiivistelmä	6
Abstract	7
Alkuperäisartikkelit	8
Esipuhe	9
1 Johdanto	11
1.1 Oikeudenmukaisuuden maantiede tutkimusalanana	11
1.2 Tutkimusprosessi: tutkimuskysymykset, tutkimusongelma ja suhde artikkeleihin	15
1.2.1 Artikkel I	16
1.2.2 Artikkel II	17
1.2.3 Artikkel III	18
1.2.4 Väitöskirjan yhteenveto-osuus.....	19
2 Tilallisuus, oikeudenmukaisuus ja spatiaalinen oikeudenmukaisuus	22
2.1 Tutkimuksen tieteenfilosofisista ja tilallisuuden teoreettisista lähtökohdista	22
2.2 Oikeudenmukaisuus ja absoluuttinen tila	24
2.3 Spatiaaliset oikeudenmukaisuuskäsitykset ja valtiotilatulkinat	27
2.3.1 Lakimaantiede, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja oikeusvaltiokehitys	28
2.3.2 Liberalistinen traditio, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtio vapauden turvaajana	29
2.3.3 Marxilainen maantiede, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtio epäoikeudenmukaisen kehityksen edistäjänä	30
2.3.4 Ympäristöoikeudenmukaisuus, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtio kestävän kehityksen mahdollistajana	32
3 Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen	34
3.1 Suomen valtiotilan hidas itsenäistyminen Ruotsista ja Venäjältä	34
3.2 Yhteiskunnalliset ristiriidat, sisällissota ja perustuslaillinen lakimaisema	37
3.3 Kunnallisen itsehallinnon ja keskittävän kehityksen välinen jännite	40
3.3.1 Kunnallisen itsehallinnon pysyvyys	40
3.3.2 Keskittävän kehityksen eteneminen	43
3.3.3 Arviointimenettelyt kuntien ja hyvinvointialueiden välisen eriytymiskehityksen sovittajana	47
3.4 Suomen valtiollinen suvereniteetti ja Euroopan unionin jäsenyys	50

4 Tutkimuksen metodologiset valinnat ja keskeiset tulokset.....	53
4.1 Artikkeleiden aineistojen hankinta- ja analyysimenetelmät	53
4.2 Tutkimuskysymys yksi: spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien pluralismi	56
4.3 Tutkimuskysymys kaksi: perustuslaillinen lakimaisema ja yhteenkuuluvuuden tila	57
4.4 Tutkimusongelma: individuaatio, transformaatio ja perustuslaillinen lakimaisema	59
5 Oikeudenmukaisuuden maantieteestä oikeudenmukaisuuksien maantieteisiin	62
5.1 Tutkimuksen tieteellinen ja käytännöllinen kontribuutio	62
5.2 Philosophia perennis.....	64
Lähteet	67
Litteet	74
Alkuperäiset artikkelit	

Tiivistelmä

Väitöskirja sijoittuu oikeudenmukaisuuden maantieteen alaan ja on samalla ensimmäinen suomalainen oikeudenmukaisuuden maantieteeseen liittyvä väitöskirjatutkimus. Tutkimuksen tarkoituksena on luoda teoreettisia ja empiirisiä avauksia spatiaalisia oikeudenmukaisuuksia sekä oikeudenmukaisuuksien maantieteitä koskevaan keskusteluun, johon tutkimus osallistuu kolmen artikkelin sekä niitä yhdistävän yhteenveto-osuuden muodossa. Tutkimus tuottaa yhden näkökulman oikeudenmukaisuuden maantieteeseen, jossa maantieteellinen tutkimusote yhdistyy filosofiseen, oikeustieteelliseen ja historialliseen tutkimusotteeseen.

Väitöskirjan yhteenveto-osuuden keskeisiä tuloksia on pohjustettu kolmen artikkelin avulla. Artikkelit I analysoi spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevan tiedon kehittymistä filosofis-tieteellisen tulkintakamppailun yhteydessä ja sen keskeiset tulokset korostavat eri tutkimusperinteiden episteemisten ennako-olettamuksien välisen vuorovaikutuksen tärkeyttä uuden tiedon kehittymiselle. Artikkelin I tuloksia ja teoreettista perustaa on hyödynnetty artikkeleissa II ja III, joissa tarkastellaan kuntiin ja hyvinvointialueisiin kohdistuvia arviointimenettelyjä kunnista ja hyvinvointialueiden suurimmista kaupungeista kerättyjen haastatteluaineistojen avulla. Artikkeleiden II ja III keskeiset tulokset korostavat eri painotuksin kuntien ja hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien toimintaan liittyvien spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsityksien uudistumiskykyä sekä arviointimenettelyiden ennakoivaa tiedostamista.

Väitöskirjan yhteenveto-osuudessa oikeudenmukaisuuden maantieteen näkökulma viedään kriittisen realismin kautta Suomen valtiotilan kontekstiin. Yhteenveto-osuuden keskeiset tulokset korostavat spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien ontologis-episteemistä pluralismia, arviointimenettelyitä uudistumisen ja yhteenkuuluvuuden tilan vahvistajana sekä Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä individualiaation, transformaation ja perustuslaillisen lakimaiseman seurauksena. Spatiaalinen individualiaatio tarkoittaa, että Suomen valtiotilassa on historiallisesti syntyneitä etuja ja rasitteita, jotka pyrkivät transformoitumaan eli uudelleen muotoutumaan. Suomen valtiotilan ominaispiirteinä korostuu perustuslaillisen lakimaiseman tärkeys, jonka tuottamat demokraattiset prosessit nähdään tärkeimmäksi spatiaalista oikeudenmukaisuutta tuottavaksi valtiolliseksi voimaksi. Yhteenveto-osuuden keskeiset johtopäätökset haastavat etenkin sellaista aiempaa tutkimuksellista näkökulmaa, jossa spatiaalinen oikeudenmukaisuus tai epäoikeudenmukaisuus on pyritty esittämään korostuneen universaalina, ainoastaan yhden teoreettisen perinteen luomien ennako-olettamuksien kautta hahmottuvana ontologis-episteemisenä ilmiönä.

Väitöstutkimus tarjoaa uutta tietoa kuntiin ja hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden taustatekijöistä, läpivienneistä sekä niiden tuottamista vaikutuksista. Oikeudenmukaisuuden maantieteeseen liittyvän poikkitieteellisen kontribuution lisäksi väitöskirjan yhteenveto-osuus artikkeleineen luo episteemistä perspektiiviä Suomen valtiotilan syntyyn, sisällissodan jälkeiseen kunta – ja aluerakenteen kehittymiseen sekä Suomen ja Euroopan unionin välisiin riippuvuussuhteisiin. Väitöskirjan korostama oikeudenmukaisuuteen ja spatiaalisiin oikeudenmukaisuuskäsityksiin liittyvän suhteellisuuden ymmärtäminen rakentaa myös silttaa erilaisten ääripäiden väliselle yhteistoiminnalle sekä perusoikeuksien luoman yhteenkuuluvuuden tilan tiedostamiselle niin tieteellisessä kuin yhteiskunnallisessa elämässä.

Asiasanat: oikeudenmukaisuuden maantiede, spatiaalinen oikeudenmukaisuus, kunnat, hyvinvointialueet, arviointimenettelyt

Abstract

The doctoral dissertation is located in the field of geography of justice and is also the first Finnish dissertation research related to the geography of justice. The dissertation research creates new theoretical and empirical openings for the discussion on spatial justices and geographies of justices, in which the research participates in the form of three sub-publications and a summary section that synthetically connects them. The research builds one perspective on the geography of justice by combining the geographical research approach with the philosophical, jurisprudential, and historical research approaches.

The main results of the dissertation have been substantiated with the help of three articles. Article I discusses the development of knowledge describing spatial justice in the context of the philosophical-scientific struggle. The key results of the first publication emphasise the importance of interaction between different research traditions and the importance of critical evaluation between presuppositions for the development of new knowledge. The theoretical framework of Article I provides a theoretical basis for Articles II and III, which empirically examine the evaluation procedures and their justifications in municipalities and welfare regions. The findings emphasise how a predictive awareness of the evaluation procedures related to conceptions of spatial justice guides the operation of municipalities and welfare areas.

In the dissertation, the perspective of the geography of justice is examined in the context of the Finnish state and municipalities. The dissertation research emphasises the importance of individuation, transformation, and the constitutional legal landscape in the development of the relationship between the Finnish state and justice. Spatial individuation means that the Finnish state space involves historically constituted benefits and burdens striving to be transformed, that is, reconstituted. The study emphasises the importance of the constitutional legal landscape as a particular characteristic of the Finnish state. The democratic processes produced by the legal landscape are seen as the most important state force producing spatial justice. The dissertation strives to challenge the understanding of spatial justice or injustice universally, underlining how spatial justice, as an ontological-epistemic phenomenon, cannot be understood through the presuppositions created by one theoretical tradition alone.

In addition to the conceptual contribution related to the geography of justice, the dissertation provides new knowledge of the background and context of the state-led assessment procedures targeting municipalities and welfare areas, their implementation processes, and consequences from the viewpoint of municipalities. Moreover, it offers an interdisciplinary spatial justice perspective and a discussion of the foundation of the Finnish state, the development of the municipal and regional structure after the civil war, and the relations between Finland and the European Union. By highlighting the understanding of relativity related to the object of justice and spatial conceptions of justice, the dissertation increases awareness of the space for togetherness created by fundamental rights, and hence builds a bridge for cooperation in both scientific and societal life.

Key words: geography of justice, spatial justice, municipalities, welfare areas, evaluation procedure

Alkuperäisartikkelit

- Artikkeli I Keski-Filppula, J (2016) Spatiaalinen oikeudenmukaisuus filosofis-tieteellisen tulkintakamppailun kohteena. *Oikeus* 45(1): 29–48.
- Artikkeli II Keski-Filppula, J (2019) Kuntien itsenäisyyden kehittyminen taloudellisesti vaikeassa asemassa olevien kuntien arviointimenettelyissä. *Oikeus* 48(4): 374–396.
- Artikkeli III Keski-Filppula, J (2023) Hyvinvointialueiden suurimmat kaupungit ja arviointimenettelyiden ennakointi. *Oikeus* 52(3): 149–169.

Alkuperäisartikkelit ovat saatavilla tämän väitöskirjan painetun version liitteistä. Artikkelit I, II ja III on uudelleenprintattu *Oikeus*-lehden toimituksen luvalla.

Esipuhe

Philosophia perennis eli ikuinen filosofia asettaa eri aikoina eläneet ihmiset samojen kysymysten äärelle, joka ilmenee muun muassa ihmisten haluna ihmetellä ja kartoittaa heitä ympäröivän kosmoksen eli todellisuuden syvintä olemusta, taipumuksena nähdä ykseyttä toisistaan irrallisten aistihavaintojen ja harmoniaa tavoittelevan universaalien järjestyksen välillä sekä pyrkimyksenä yhdistää yksilöllinen tulkinta hyvästä elämästä laajempaan yhteisölliseen vastuullisuuteen ja yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Erään perspektiivin ikuisiin kysymyksiin tarjoaa Kanadan korkeimman oikeuden rakennuksen edustalla sijaitseva kuvataiteilija Walter S. Allwardin (1874–1955) veistämä patsas, joka on nimeltään *Ivstitia* eli oikeudenmukaisuus. Patsaan kuvaama vakava ilmeinen hahmo pitää tiukasti kiinni viittaansa kietoutuvasta miekasta, jonka keskeiset ääriviivat piirtyvät katsojalle esiin: miekan tarkat ja yksityiskohtaiset ominaisuudet jäävät kuitenkin lopulta kaikkien katseilta piiloon. Oikeudenmukaisuutta kuvaavan patsaan tavoin myös tämän tutkimuksen lähtökohta on kummunnut pyrkimyksestä ymmärtää miekan ja sitä kantavan hahmon välistä suhdetta: millaisia ominaisuuksia miekkaan eli oikeudenmukaisuuteen on eri aikoina yhdistetty ja millaisia ilmenemismuotoja miekkaa kantava hahmo eli tilallisuus on eri aikoina saanut? Oikeudenmukaisuuden ja tilallisuuden välisen ikuisen jännitteen äärelle tämä väitöstutkimus myös päättyy.

Eri elämänvaiheita linjaavat isot ratkaisut kätkeytyvät usein pienten valintojen taakse. Yhteiskunnalliseen toimintaan suuntautuneen elämänvaiheeni jälkeen olin päättänyt astua kohti jotain uutta: en tosin ollut lainkaan vakuuttunut siitä, olisiko väitöstutkimuksen aloittaminen itselleni täysin vieraalla, maantieteeksi kutsutulla tieteenalalla kovinkaan järkevä vaihtoehto. Järkevyydestä viis ja suunta kohti henkistä erämaata! Pian näköala alkuperäisen tutkimusidean konkretisoinnille ja tulevien vuosien työskentelylle alkoi hahmottua. Jo työskentelyn alkuvaiheessa tein tietoisin päätöksen asemoida väitöskirjan tekoon liittyvät velvollisuudet vasta yksityiselämään ja filosofian opettamiseen liittyvien velvollisuuksien jälkeen tuleviksi asioiksi. Vaikka päätös varmasti hidastikin väitöskirjan valmistumista, päätyisin eittämättä samaan johtopäätökseen myös tänä päivänä. *Prima facie* harkinta on sallittua myös tutkimustyötä tekeville ihmisille. Askel kerrallaan vaellus eteni, ymmärrys miekan ja sitä kantavan hahmon välisestä suhteesta syveni, kunnes horisonttiin ilmestyi viimein tämän erämaavaelluksen päätepiste. Vaelluksen loppuvaiheessa horisontissa alkoivat siintää jo seuraavien vaelluskohteiden ääriviivat, joiden oivaltaminen ja kartoittaminen on eräs tutkimustyön parhaimmista puolista. Kunhan tämän vaelluksen onnistumiset ja epäonnistumiset on ensin rauhassa läpikäyty, on aika heittää rinkka uudelleen selkään ja astua kohti seuraavaa erämaata.

Erämaassa oppii arvostamaan laadukasta vaellusseuraa. Väitöskirjan pääohjaaja professori Eeva-Kaisa Prokkola osoitti hienosti tieteellistä avarakatseisuutta ryhtymällä tutkimukseni pääohjaajaksi, ja hänen punnitut tieteelliset näkemyksensä ovat syventäneet tutkimukseni sisällöllistä syvyyttä ja kirjallista ilmaisua: erityisen paljon arvostan Eeva-Kaisan kirkasta oikeudentuntoa, joka luo luottamusta rakentavan lähtökohdan myös hänen tuleviin ohjaussuhteisiin. Väitöstutkimuksen esitarkastajia professori Arto Haveria ja tutkimusjohtaja Petri Kahilaa sekä vastaväittäjänä toimivaa apulaisprofessori Helka Kalliomäkeä haluan kiittää heidän asiantuntevista huomioistaan väitöstutkimukseni suhteen.

Oulun yliopiston maantieteen tutkimusyksikköä on tarjonnut laadukkaan ja ammatillaisen työskentely-ympäristön myös väitöskirjatutkijoiden käyttöön. Tutkimustyön arkeen liittyvät myös erilaiset valot ja varjot, joiden jakamista haluan kiittää Niina ja Ossi Kotavaraa, Vilhelmiina ja Joni Vainikkaa, Olli Karjalaista, Fredriika Jakolaa, Terhi

Ala-Hulkkoa, Annukka Sailoa, Johanna Sitomaniemi-Sania, Xiaoming Jiangia, Marek Kasprzakia, Anita Poturalskaa, Eija Meriläistä sekä lukuisia muita vaelluksen aikana vastaan tulleita ihmisiä. Tutkimuksen alkuvaiheessa myös Anssi Paasi, Kaarina Tervo-Kankare ja Kaj Zimmerbauer lupautuivat toimimaan seurantaryhmässäni, jonka lisäksi myös Sami Moisio oivalsi, mihin esittämälläni väitöstutkimuksen alkuperäisidealla tähdätään. Nordian vastaavan toimittajan Helena Tukiaisen avulla väitöskirjan julkaisuprosessi on sujunut erittäin jouhevasti.

Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun lukion rehtori Riitta-Liisa Punkki-Heikkinen on osoittanut hienosti ymmärrystä yksittäisen ihmisen toisiaan täydentäville ammatillisen mielenkiinnon kohteille ja Oulun Lyseon lukion maantieteen ja biologian lehtori Sirpa Anttila-Muilu jaksoi tutkimusprosessin alkuvaiheessa lukea kanssani kärsivällisesti maantieteen tieteenalakeskusteluita avaavia tutkimusartikkeleita. Mikko Ukkola ja Markku Vaahteraa kiitän monimuotoisen urheilun ja syvälle erämaaluontoon suuntautuneiden vaellusten tutkimustyölle luomasta vastapainosta.

Kunnallissalan kehittämissäätiötä, Emil Aaltosen säätiötä, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiötä sekä Oulun yliopiston tutkijakoulua kiitän tutkimustyön mahdollistaneista apurahoista.

Kiitoksista tärkein kuuluu kuitenkin läheisilleni Jaakolle, Paavolle, Kirsille, Matille, Annukalle, Sarille ja Jarille.

Miekan ja sitä kantavan hahmon välisen suhteen tutkiminen edellyttää uskallusta astua kohti tuntematonta: tulevaisuudessa eteemme tulevat ristiriidat kehittyvät jo hitaasti miekkaa kantavan hahmon selän takana, vaikka emme niitä vielä edes empiirisesti havaitse. Erilaiset etujen ja rasitteiden jakoon liittyvät oikeudenmukaisuuskäsitykset eivät kuitenkaan voi leimahtaa toisiaan täydentävään liekkiin, mikäli emme samalla ymmärrä pitää huolta myös kaikille yhteisen nuotion hiilloksesta eli perustuslaillisen lakimaiseman tuottamista perusoikeuksista.

Oulussa 29.5.2024,
Jukka Keski-Filppula

I Johdanto

Tämän väitöstutkimuksen yhteydessä kysymys oikeudenmukaisuuden olemassaolosta nähdään eri aikoina eläneitä ihmisiä yhdistäneenä ajattomana kysymyksenä (MacIntyre 2001), jota kuitenkin lähestytään Suomen valtiotilaa ja oikeudenmukaisuuteen liittyvien tilallisten ja ajallisten riippuvuussuhteiden näkökulmasta. Väitöstutkimuksessa oikeudenmukaisuuden maantieteen perustutkimusta painottava tutkimusote tuodaan osaksi Suomen valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien välisten riippuvuussuhteiden empiiristä tarkastelua (Keski-Filppula 2016, 2019, 2023). Suomessa etujen ja rasitusten distributioon liittyvää oikeudenmukaisuutta on tuotettu ennen kaikkea perustuslain turvaamien demokraattisten prosessien yhteydessä, jonka luomassa kehyksessä myös kunnallisella itsehallinnolla on ollut koko 1900-luvun ajan keskeinen rooli valtiollista vakautta ja kansalaisten välistä yhdenvertaisuutta vahvistavana tekijänä (ks. Katajisto 2018, Möttönen 2011). Viime vuosikymmenten aikana kuntien ja alueiden väliset erot ovat kuitenkin keskittävän kehityksen seurauksena hitaasti syventyneet (Tervo 2010, Tervo ym. 2018): ilmiöön liittyvän eriytymiskehityksen vuoksi Suomeen perustettiin 2020-luvun alussa hyvinvointialueiksi kutsuttu alueellisen itsehallinnon taso, jonka seurauksena valtion ja kuntien väliseen riippuvuussuhteen muodostui uusi, osin ennakoimattomia etuja ja rasitteita synnyttävä tekijä (Keski-Filppula 2019, 2023).

Väitöstutkimukseen liittyvissä artikkeleissa valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien välisiä riippuvuussuhteita tarkastellaan kuntiin ja hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden yhteydessä: arviointimenettelyt nähdään lainsäädännön mahdollistamina ohjauskäytänteinä, joiden avulla valtiovalta voi pyrkiä edistämään kansalaisten perustuslaillista oikeutta yhdenvertaisiin palveluihin (Keski-Filppula 2019, 2023). Arviointimenettelyt tuodaan artikkeleissa myös osaksi laajempaa lain spatiaaliseksi käännteeksi kutsuttua ilmiötä, jossa valtiollisen lain ja valtiotilan välisessä riippuvuussuhteessa ilmenevät oikeudet kääntyvät yhdessä jaetuksi lakimaisemaksi, kuten valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien välistä etujen ja rasitusten jakoa sekä toiminnallisia suhteita ohjaavaksi kokonaisuudeksi (Keski-Filppula 2016, 2019, 2023; Philippopoulos-Mihalopoulos 2015; Pruitt 2014). Väitöstutkimuksen yhteenvedo-osa tarkastelee Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä arviointimenettelyitä laajemmassa historiallisessa perspektiivissä, jonka kautta piirretty esiin perustuslailliseen lakimaisemaan liittyvä jatkuvuus ja pysyvyys (Riepula, Kultalahti & Pohjalainen 2019). Nykyhetkessä ilmenevän yhteenkuuluvuuden tilan murenemisen sijaan väitöstutkimuksen sisältämä oikeudenmukaisuuden maantieteen tulkinta korostaa mahdollisuutta perusoikeuksien kautta tapahtuvaan oikeudenmukaisuuskäsitysten uudistumiseen ja yhteenkuuluvuuden tilan vahvistumiseen.

I.1 Oikeudenmukaisuuden maantiede tutkimusalana

Maantieteeksi kutsutun tieteenalan historialliset lähtökohdat palautetaan usein antiikissa luotuihin filosofisiin perinteisiin, joiden kautta maantiede on hitaasti eriytynyt itsenäiseksi tieteenalakseen. Platonin ja Aristoteleen kaltaisten filosofien muotoilemat kysymykset todellisuudesta, luonnosta, ihmisen paikasta maailmassa sekä erilaisiin oloihin liittyvien universaalien eli yleisten ja partikulaaristen eli yksittäisten ominaisuuksien välisestä suhteesta on nähty kysymyksiä, joiden spatiaalista ulottuvuutta maantieteilijät ovat läpi vuosisatojen käsitelleet. (Cresswell 2013: 14–34, Peet 2006: 299–302;) Suomalaisessa maantieteessä tilallisia kysymyksiä ja ilmiöitä on lähestytty muun muassa rajojen

(esim. Jakola 2016; Laine 2016; Paasi 1996; Prokkola 2008), identiteettien ja alueiden (Vainikka 2015; Zimmerbauer 2011), saavutettavuuden (esim. Kotavaara, Antikainen & Rusanen 2011; Kotavaara 2012), valtion (esim. Kivelä 2018; Moisio 2012), paikan (esim. Karjalainen 1993; Luoto 2006) ja lain (esim. Rannila 2021) kaltaisten käsitteiden sekä niihin yhdistyneiden universaalien ja partikulaaristen ominaisuuksien näkökulmasta. Vaikka maantieteen esitetään usein keskittyvän luonnon ja yhteiskunnan välisten riippuvuussuhteiden tutkimiseen, syvenee maantieteeksi kutsutun tieteenalan episteeminen näkökulma nopeasti myös kysymyksiin todellisuuden ja luonnon perimmäisestä ontologisesta rakenteesta. Maantieteen spatiaalisuudesta luomat teoreettiset mallit onkin nähty ontologisen idealismin ja materialismin välisen jännitteen diskursiivisina heijasteina, joissa korostetaan välillä tilallisuuden aineellista ja välillä ei-aineellista ulottuvuutta: tämän seurauksena maantieteen on todettu olevan eräänlaisessa ikuisen käänteiden tilassa, jossa toistuvasti palataan antiikin filosofisiin ajattelutapoihin tilallisten ilmiöiden ontologisia lähtökohтия sekä universaaleja ja partikulaarisia ominaisuuksia kuvailevien teoreettisten mallien muodossa. (Cresswell 2013: 14–34; Peet 2006: 299–302).

Maantieteen ja filosofian välinen historiallinen yhteys on läsnä myös oikeudenmukaisuuden maantieteeksi kutsutun tutkimusalan yhteydessä. Tässä väitöstutkimuksessa maantieteen ja filosofian välistä yhteyttä on rakennettu etenkin MacIntyren (2001) tutkimuksen avulla, jossa on tarkasteltu filosofisen oikeudenmukaisuustutkimuksen historiallista kehittymistä. Filosofian historiassa oikeudenmukaisuudeksi kutsutun olion ontologisia lähtökohтия ja ominaisuuksia on tutkittu jo vuosisatojen ajan: universaalien vastausten sijaan viisauden, tiedon ja totuuden rakastajat ovat oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden välistä suhdetta käsittelevissä keskusteluissaan päätyneet usein korostamaan tietystä ajassa ja paikassa syntyneiden teorioiden välistä vuoropuhelua (Aristoteles 1984a, 1984b; Platon 1976). Universaalien oikeudenmukaisuuden sijaan myös MacIntyre on analysoinut oikeudenmukaisuutta kuvailevaan tietoon liittyvää tulkintakamppailua, jonka yhteydessä erilaiset teoreettiset ennako-olettamukset oikeudenmukaisuudeksi kutsutun olion ominaisuuksista syntyvät ja kehittyvät. Teoreettiset ennako-olettamukset päätyvät usein myös käytännöllistä toimintaa ohjaaviksi epistemisiksi ennako-olettamuksiksi, joiden kautta oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden välistä suhdetta arkielämässä kuvaillaan. Erilaisten tutkimusperinteiden luomat ennako-olettamukset ovat ajallisesti hitaan tulkintakamppailun seurauksena jatkuvan muutoksen kohteena, jonka ohella myös yhteiskunnallista toimintaa ohjaavien epistemisten ennako-olettamusten tulisi kyetä uudistumaan. (MacIntyre 2001).

Maantieteessä kysymys oikeudenmukaisuuden ja tilan välisestä suhteesta kohosi esiin eritoten 1970-luvulta alkaen: mielenkiinnon kohoaminen liittyi maantieteen uudistamiseen sekä pyrkimykseen soveltaa ajassa esillä olevia filosofisia oikeudenmukaisuusmalleja maantieteen tieteenalakontekstin tarpeisiin (Rawls 1971; vert. Harvey 1973). Oikeudenmukaisuuden ja tilan välistä suhdetta pyrittiin lähestymään muun muassa alueellista distribuutiota korostavan territoriaalisen oikeudenmukaisuuden tai yksilöiden tarpeita korostavan sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmista (ks. esim. Davies 1968): maantieteen tieteenalakehityksen seurauksena niiden rinnalle ovat kohonneet myös spatiaalisen oikeudenmukaisuuden (O’Laughlin 1973; Pirie 1983) tai pelkän oikeudenmukaisuuden (Harvey 1996; Przybylinski 2022: 1–12) käsitteet. Tämän väitöstutkimuksen yhteydessä oikeudenmukaisuuden ja tilan välistä suhdetta lähestytään ennen kaikkea spatiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Filosofisen tutkimuksen tavoin maantieteessä ei ole koskaan ollut ainoastaan yhtä tapaa määrittellä spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä universaaleja ja partikulaarisia ominaisuuksia: oikeudenmukaisuuden ja tilan välisen suhteen tarkempi määrittely on aina tapahtunut aikaan ja

paikkaan sidottujen riippuvuussuhteiden luomassa ontologis-episteemisessä yhteydessä, jossa ilmenevää etuja ja rasitteiden distribuutiota spatiaalisen oikeudenmukaisuuden käsitteellä on pyritty tarkentamaan (Smith 1994, 2000; Soja 2010).

Erityisen selkeästi pyrkimys oikeudenmukaisuuden ja tilan välisen yhteyden monitulkintaisuuden tunnistamiseen on noussut esiin maantieteen kulttuurisen käänteen aikana, jonka yhteydessä aiempina vuosikymmeninä harjoitettua maantieteellistä tutkimusta kritisoitiin tilallisiin riippuvuussuhteisiin liittyvän moninaisuuden tukahduttamisesta (ks. esim. Cresswell 2013: 103–195; Peet 2006: 34–291). Oikeudenmukaisuuden määrittelyyn liittyvistä ongelmista huolimatta myös spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvää tutkimusta haluttiin uudistaa tavalla, joka tunnistaa oikeudenmukaisuuden ideaan kohdistuvan monitulkintaisuuden sekä erilaisissa tilallisissa riippuvuussuhteissa ilmenevien etujen ja rasitteiden partikulaarisuuden: spatiaalisen oikeudenmukaisuuden tulkintaa tulisi tehdä myös maantieteellisen tutkimuksen yhteydessä eikä jättää sen määrittelyä ainoastaan filosofian ja muiden tieteenalojen varaan (Pirie 1983). Pirien ohella myös Philippopoulos-Mihalopoulos (2010, 2015) on oikeustieteen näkökulmasta kannustanut maantieteilijöitä uudistamaan spatiaalisesta oikeudenmukaisuudesta luotuja teoreettisia malleja, jotka ovat hänestä jo lähtökohtaisesti olleet hyvin rajoituneita: maantieteilijöiden tulisi nykyistä enemmän harjoittaa itsekriittistä keskustelua spatiaalisen oikeudenmukaisuuden teoreettisista lähtökohdista yhdessä muiden tieteenalojen edustajien kanssa. Smith onkin pyrkinyt rakentamaan siltaa maantieteellisten lähestymistapojen ja laajemman filosofis-tieteellisen keskustelun välille, jonka kautta maantieteellisen oikeudenmukaisuustutkimuksen on haluttu astuvan ulos aiempien vuosikymmenien aikana syntyneestä teoreettisen ja empiirisen eristyneisyyden tilasta (Smith 1994, 2000). Vastaavan kaltainen pyrkimys lähestymistapojen laajentamiseen ilmenee yhä edelleen myös uudemmassa maantieteen ja oikeudenmukaisuuden välistä suhdetta käsittelevissä tutkimuskirjallisuudessa (ks. esim. Ohlsson & Przybylinski 2023; Przybylinski 2022: 1–12).

Spatiaaliin oikeudenmukaisuuksiin kohdistunut tutkimus onkin viime vuosien aikana merkittävästi monimuotoistunut. Maantieteen kulttuurisen käänteen yhteydessä esitetty kritiikki etujen ja rasitteiden spatiaaliseen distribuutioon liittyvän tutkimuksen yksiuolteisuudesta ei vastaa enää täysin sitä tiedollista kuvaa, jota spatiaalisista oikeudenmukaisuuksista ovat maantieteilijöiden ohella esittäneet myös lukuisien muiden tieteenalojen edustajat. Viime vuosina ilmestyneiden tutkimuksien tarkastelu osoittaa, että etujen ja rasitteiden spatiaalista distribuutiota on lähestytty lukuisista toisiaan tukevista tutkimusotteista käsin. Oikeustieteilijät ovat esittäneet omia tulkintojaan oikeudenmukaisuuden maantieteen luonteesta (ks. esim. Raustiala 2005). Feministisen tutkimusotteen edustajat ovat korostaneet oikeudenmukaisuuden tunnetta etujen ja rasitteiden distribuutioon liittyvän tiedon muodostuksessa (Wright 2010), jonka lisäksi tutkimuksissa on nostettu esiin kansainvälisten ihmisoikeuksien, perusoikeuksien ja arkipäiväisen epäoikeudenmukaisuuden väliset riippuvuussuhteet (Carmalt 2018) sekä paikallisen toiminnan merkitys spatiaalisen oikeudenmukaisuuden kehittymiselle (Shucksmith, Brooks & Madanipour 2021). Tutkijat ovat myös tuoneet esiin ilmastokriisin, lakimaiseman repeämisten ja spatiaalisen oikeudenmukaisuuden väliset suhteet (Lehtinen 2021), sekä suomalaisen koulutusjärjestelmän uudistusten ja spatiaalisen oikeudenmukaisuuden välisen yhteyden (Kettunen & Prokkola 2022). Dekolonisaatioon liittyvissä tutkimuksissa on korostettu muun muassa energiaoikeudenmukaisuuteen liittyviä ristiriitoja, energiamaisemaa ja yhteisöjen historiallisen paikkasuhteen merkitystä (Tornell 2023) sekä metsäsaamelaisten, Suomen valtion ja oikeudenmukaisuuden välistä kompleksista suhdetta (Joonas & Joonas 2023). Spatiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta on tarkasteltu myös Euroopan

unionin, koheesion sekä paikkoihin ja alueisiin kohdistuvaa etujen ja rasitteiden distributiota (ks. esim. Fritsch, Kahila, Németh & Scott 2024; Fritsch, Németh & Kahila 2024; Jones *et al.* 2019; Németh 2019; Weckroth & Moisio 2020).

Viime vuosina julkaistujen tutkimusten perusteella onkin nähtävissä, että maantieteelliseen tutkimukseen aina keskeisesti liittynyt jännite universaalien ja partikulaaristen ominaisuuksien välillä (Peet 2006: 299–302; Smith 1994: 289–298) on siirtynyt oikeudenmukaisuuteen liittyvien universaalien ominaisuuksien korostamisesta selkeästi kohti partikulaaristen ominaisuuksien painottamista. Vaikka edellä mainittuun kehityssuuntaan liittyy useita hyviä puolia, kuten spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvien paikallisten erityispiirteiden tiedostamista, voi partikulaaristen ominaisuuksien korostaminen johtaa myös spatiaalisiin oikeudenmukaisuuksiin liittyvien ontologis-episteemisten lähtökohtien kaventumiseen sekä mahdollisten etujen ja rasitteiden distributioon liittyvien universaalien piirteiden kadottamiseen. Tämän yhteenveto-osuuden johdantoluvun yhteydessä ei ole mahdollista esitellä kattavasti kaikkea aiempaa maantieteen ja oikeudenmukaisuuden välisiin suhteisiin liittyvää ansiokasta tutkimusta, jota on viime vuosikymmenien aikana ilmestynyt koko ajan kiihtyvään tahtiin: onhan erilaisten maantieteellisten tutkimusalojen kehitystä mahdotonta edes palauttaa ainoastaan muutamien vuosikymmenten mittaiseen temporaaliseen ajanjaksoon (Jones 2004: 287–304). Oikeudenmukaisuuden ihmismaantieteellisessä tutkimuksessa on viime vuosikymmenien aikana kuitenkin havaittu hitaasti yleistynyt muutos, jossa oikeudenmukaisuuteen liittyvien yleisten teoreettisten ominaisuuksien sijaan käsitteellä on pyritty usein osoittamaan normatiivis-poliittisia lähtökohtia heijastelevaa partikulaarista epäoikeudenmukaisuutta: molemmilla lähestymistavoilla on nähty olevan tutkimuksellista merkitystä, mutta jotta oikeudenmukaisuutta korostava tutkimusote ei menetä yleistyneen normatiivis-poliittisen käytön seurauksena laajempaa teoreettista selitysvoimaansa, tutkijoiden tulisi nykyistä tarkemmin avata ja perustella oikeudenmukaisuustulkintansa taustalla vaikuttavat teoreettiset tai normatiivis-poliittiset lähtökohdat, joita he tutkimuksissaan soveltavat (Ohlsson & Przybylinski 2023; Przybylinski 2022: 1-12; ks. myös Keski-Filppula 2016: 45).

Tilalliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvien tarkastelujen kautta väitöstutkimus osallistuu myös valtiotilojen ontologis-episteemisiin lähtökohtiin liittyviin keskusteluihin, joita on käyty niin liberalistisen (ks. Nozick 1974; Rawls 1971, 1993), marxilaisen (Jessop 1990, 2016), lakimaantieteellisen (Philippopoulos-Mihalopoulos 2010, 2015) kuin ympäristön ja luonnon merkitystä (Sultana 2023; World Commission on Environment and Development 1987) korostavien tutkimusperinteiden yhteydessä (ks. muista tulkinnoista esim. Scott 1998). Universaalisuuteen pyrkivän lähestymistavan sijaan valtiotilojen ontologis-episteemisiä lähtökohtia tarkastellaan tässä yhteydessä korostuneen partikulaarisesti Suomen valtion kannalta, jota on aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa lähestytty muun muassa vallankumouksen ja historiallisen kehittymisen (Alapuro 2017), valtiosäännön ja perusoikeuksien (Jyränki & Husa 2015; Riepula, Kultalahti & Pohjolainen 2019), taloudellisen pääoman ja alueellisen eriytymisen (Moisio & Sirviö 2021; Tervo 2010) sekä kolonialismin (Joonas & Joonas 2023) kaltaisista näkökulmista. Tämä tutkimus tuo edellä mainittujen näkökulmien rinnalla oman kontribuutionsa perustuslaillisen lakimaiseman korostuksen muodossa.

I.2 Tutkimusprosessi: tutkimuskysymykset, tutkimusongelma ja suhde artikkeleihin

Tämän tutkimusprosessin yhteydessä oikeudenmukaisuuden maantiede on määritelty tutkimusalaksi, jonka luoma episteeminen näkökulma tutkii etujen ja räsitusten tilallista jakautumista eli spatiaalista distribuutiota (ks. muista oikeudenmukaisuuden maantieteen tulkinnoista esim. Raustiala 2005). Tiloissa ilmenevien etujen ja räsitusten muodostamia kokonaisuuksia kutsutaan spatiaalisiksi oikeudenmukaisuuksiksi, joiden syntyyn, kehittymiseen ja uudelleen tuottamiseen liittyvien ilmiöiden tutkimisen nähdään olevan eräs oikeudenmukaisuuden maantieteen keskeisimmistä tutkimuskohteista. Väitöstutkimuksen ensimmäisen artikkelin yhteydessä spatiaalista oikeudenmukaisuutta lähestyttiin liberalistisen, behavioraalisen, poliittisen, marxilaisen ja lakimaantieteen kaltaisten teoreettisten näkökulmien kautta. Näiden lähestymistapojen avulla toisen ja kolmannen artikkelin yhteydessä luotiin yksittäiset perinteet yhdistävä yleisempi oikeudenmukaisuuden maantieteen näkökulma. Ratkaisuun vaikutti ensimmäisen artikkelin keskeiset johtopäätökset, joiden mukaan spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaileva tieto kehittyi ennen kaikkea eri tutkimusperinteiden välisen vuorovaikutuksen yhteydessä. Tämän tutkimusprosessin yhteydessä luotu oikeudenmukaisuuden maantieteen tulkinta ei kuitenkaan ole välttämättä sovellettavissa toisenlaisissa tilallisissa ja ajallisissa yhteyksissä syntyneiden riippuvuussuhteiden tutkimiseen. Tutkimusprosessin aikana oikeudenmukaisuuden maantieteen lähtökohtia ei myöskään ole rajattu pelkästään maantieteeseen palautuvaksi tutkimusalaksi, vaan spatiaalisiin oikeudenmukaisuuksiin liittyvän episteemisen moninaisuuden seurauksena tutkimusalan on nähty saavan koko ajan uudistuvia ja itseään korjaavia ilmenemismuotoja myös maantieteellistä tutkimusta laajemman filosofis-tieteellisen keskustelun yhteydessä. (Keski-Filppula 2016, 2019, 2023).

Maantieteestä, oikeudenmukaisuuden maantieteestä tai spatiaalisista oikeudenmukaisuuksista esitettyjä tulkintoja yhdistävä tekijä on Peetin korostama pyrkimys tilallisiin riippuvuussuhteisiin liittyvien ontologisten lähtökohtien sekä universaalisten tai partikulaaristen ominaisuuksien määrittelyyn (Peet 2006: 299–302). Maantieteellisen keskustelu on viime vuosien aikana monimuotoistunut ja spatiaalisiin oikeudenmukaisuuksiin liittyvät kysymykset ovat nousseet laajemman kiinnostuksen kohteeksi. Tässä väitöskirjassa tätä keskustelua viedään eteenpäin Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymisen tarkastelun kautta: valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen tarkastelu on jäänyt Suomessa vähälle huomiolle. Väitöskirja täyttää kyseisen aiemmassa tutkimuksessa olevan aukon vastaamalla seuraavasti asetettuun tutkimusongelmaan ja kahteen tutkimuskysymykseen.

Tutkimusongelma: *Miten Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välinen suhde kehitty?*

Tutkimuskysymys kaksi: *Miten perustuslaillinen lakimaisema liittyy arviointimenettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten väliin ristiriitihin?*

Tutkimuskysymys yksi: *Millainen suhde spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevilla episteemisillä ennakko-olettamuksilla on ontologiaan?*

1.2.1 Artikkelit 1

Tutkimuskysymys yksi syventää ensimmäisen artikkelin näkökulmaa ja kohdistuu sen keskeisiin tuloksiin. Ensimmäinen artikkeli *Spatiaalinen oikeudenmukaisuus filosofis-tieteellisen tulkintakamppailun kohteena* analysoi spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevan tiedon kehittymistä filosofis-tieteellisen tulkintakamppailun seurauksena. Artikkelit nojaa Alasdair MacIntyren teoreettiseen lähestymistapaan, jonka mukaan filosofiset traditiot transformoituvat eteenpäin oikeudenmukaisuuden ennakko-olettamusten määrittelyyn liittyvän tulkintakamppailun seurauksena. Artikkelin tarkastelu kohdistuu siihen, kuinka eri traditioiden edustajat luovat teoreettisen järjen avulla toisiaan täydentäviä episteemisiä ennakko-olettamuksia oikeudenmukaisuuden universaaleina esitetyistä ominaisuuksista. Partikulaarisissa yhteiskunnissa, yhteisöissä ja paikoissa elävät ihmiset puolestaan ymmärtävät oikeudenmukaisuuteen liittyviä spatiaalisia riippuvuussuhteita pääasiassa käytännölliseen järkeen sisältyvien kielellisten, opillisten ja historiallisten olosuhteiden avulla, joiden syntyyn myös teoreettisten järkien luomat episteemiset ennakko-olettamukset ovat vaikuttaneet. Filosofiset traditiot ovat käyneet oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden väliseen suhteeseen liittyvää tulkintakamppailua jo useiden vuosisatojen ajan, koska eri traditioiden oikeudenmukaisuudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta luomat ennakko-olettamukset ovat olleet jo lähtökohtaisesti ristiriidassa keskenään: eri perinteiden välinen tulkintakamppailu on luonut samalla kehityksen sille episteemiselle prosessille, jonka seurauksena oikeudenmukaisuuteen tai epäoikeudenmukaisuuteen liittyvät tiedolliset ennakko-olettamukset ovat hitaasti uudistuneet ja laajentuneet. (Keski-Filppula 2016; MacIntyre 2001).

Ensimmäisessä artikkelissa analysoidaan MacIntyren teoreettisen lähestymistavan avulla spatiaalisen oikeudenmukaisuuden ennakko-olettamuksista käytyä filosofis-tieteellistä keskustelua, joka käynnistyi 1960-luvulla ja levisi nopeasti filosofisten perinteiden piiristä behavioraalisen ja poliittisen maantieteen kautta marxilaiseen maantieteeseen. 1990-luvulla voimistuneen maantieteen kulttuurisen käänteen jälkeen spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvien universaalien ja partikulaaristen ominaisuuksien määrittely on saanut jatkuvasti erilaisia uusia teoreettisia ja empiriisiä tulkintoja. Artikkelit lähestyy lakimaantieteen kautta myös maantieteen ja oikeustieteen välistä

rajapintaa, ja rakensi näin siltaa oikeustieteellisen tutkimuksen kontribuutiolle spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien lähtökohdista käytyyn keskusteluun. Artikkelin keskeisten tulosten valossa spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvää uutta teoreettista tietoa kehittyi etenkin silloin, kun eri traditioiden ennako-olettamukset yhdistyivät toisiinsa yllättävillä, vanhoista ennako-olettamuksista poikkeavilla tavoilla. Pyrkimys yksittäisiin perinteisiin liittyvien ennako-olettamuksien mekaaniseen ja yksinkertaistavaan oikeuttamiseen nähtiin myös osana sitä filosofis-tieteellistä kokonaisprosessia, jonka seurauksena uudenlaiset spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevat ennako-olettamukset hitaasti syntyvät ja kehittyvät. Koska erilaiset edut ja rasitteet ovat jatkuvan spatiaalisen muutoksen tilassa, päädyttiin artikkelissa tutkimusperinteiden välisten rajojen korostamisen sijaan kysymään eri tilojen ja oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiä riippuvuussuhteita uutta tietoa luovissa yhteyksissä. (Keski-Filppula 2016).

Spatiaalisiin oikeudenmukaisuuskäsityksiin liittyvien episteemisten lähtökohtien tutkiminen on tärkeää, mutta ensimmäinen osajulkaisu ei kuitenkaan analysoi erilaisten teoreettisten perinteiden luomien tiedollisten ennako-olettamuksien suhdetta niiden taustalla vaikuttaviin ontologisiin lähtökohtiin. Oikeudenmukaisuuteen tai epäoikeudenmukaisuuteen liittyvien episteemisten ennako-olettamusten muodostuminen ei voi tapahtua ontologisessa tyhjiössä, vaan erilaisten episteemisten ennako-olettamuksien takana vaikuttaa aina jonkinlaisten ontologisten olioiden tai substanssien synnyttämä todellisuus. Olion käsitteellä viitataan tässä yhteydessä johonkin, jolla on ominaisuuksia ja suhteita: substanssi taas on olio, joka on olemassa itsenäisesti, muista olioista riippumatta (kts. tark. esim. Niiniluoto 1999). Kuten ensimmäisen artikkelin alussa todetaan (Keski-Filppula 2016: 29), artikkelin näkökulma rajoittuu spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvään tosiasiaontologiaan eikä kohdistu oikeudenmukaisuuden olioon sinänsä eli olio-ontologiaan: artikkeli myös päättyi erilaisten oikeudenmukaisuuden olemassaoloon liittyvien ontologisten ristiriitojen toteamiseen (Keski-Filppula 2016: 45). Väitöskirjan yhteenveto-osuudessa syvennetään edellä mainittua ontologisten ristiriitojen käsittelyä ja ensimmäinen tutkimuskysymys kohdistuu juuri oikeudenmukaisuuden episteemisten tulkintojen takana vaikuttavien ontologisten lähtökohtien analyysiin.

1.2.2 Artikkelii II

Tutkimuskysymys kaksi syventää toisen ja kolmannen artikkelin näkökulmia ja kohdistuu niiden keskeisiin tuloksiin. Artikkelii II *Kuntien itsenäisyyden kehittyminen taloudellisesti vaikeassa asemassa olevien kuntien arviointimenetelmissä* jatkoi tutkimusprosessiin sisältyvän oikeudenmukaisuuden maantieteen idean edelleen kehittelyä ja hyödynsi ensimmäisessä artikkelissa rakennettua teoreettista perustaa vakavien talousvaikeuksien seurauksena valtion arviointimenettelyyn eli ns. kriisikuntamenettelyyn päätyneiden kuntien tutkimiseen. Arviointimenettelyn läpikäyneet kunnat asemoitiin osaksi Suomessa hitaasti edennyttä keskittävää kehitystä, jonka jälkeen kuntien itsenäisyyden kehittymistä analysoitiin 14 tutkimushaastattelusta koostuvan tutkimusaineiston avulla. Aineiston hankintamenetelmänä käytettyihin fokusryhmähaastatteluihin osallistui yhteensä 42 ihmistä. Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä käytettiin teoriaohjautuvaa sisällön-analyysia, jonka teoriaohjautuvuus perustui ensimmäisessä artikkelissa esiteltyihin lakimaantieteen, marxilaisen maantieteen sekä liberalistisen perinteen luomiin teoreettisiin lähtökohtiin. Uutena teoreettisena näkökulmana toiseen artikkeliin tuotiin mukaan kunnissa eri aikoina eläneiden sukupolvien merkitys, jonka avulla saatiin terävämmin esiin spatiaalisiin oikeudenmukaisuuskäsityksiin liittyvä ajallinen ulottuvuus. Yksittäisissä

kunnissa eläneet sukupolvet määrittivät oikeudenmukaisuuteen ja epäoikeudenmukaisuuteen ennako-olettamuksia eri ajankohtina syntyneiden ajattelutapojen luomista näkökulmista käsin: tämän seurauksena myös arviointimenettelyiden aikana kuntien itsenäisyydessä sekä etujen ja rasitusten distribuutiosta tapahtuneita muutoksia tulkittiin toisistaan poikkeavilla tavoilla. (Keski-Filppula 2019).

Artikkelin II keskeiset tulokset korostavat kuntien itsenäisyyden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten uudistumisen välistä yhteyttä. Kuntien itsenäisyyden kehittymisen kannalta tärkeäksi tekijäksi kohosi niiden valmius uudistaa oikeudenmukaisuuskäsitystään eli tässä yhteydessä kykyään kantaa lakisääteisten palveluiden järjestämisestä syntyvät rasitteet tavalla, joka oli tasapainossa kunnilla käytettävissä olevien etujen kanssa. Parhaimmillaan kunnat olivat aloittaneet toimintaansa liittyvän etujen ja rasitteiden tasapainottamisen jo ennen valtiovallan käynnistämää arviointimenettelyiden toimeenpanoja eli arviointimenettelyihin liittyvän lainsäädännön spatiaalista käännettä. Artikkelin II keskeisissä tuloksissa korostui myös perustuslaillisen lakimaiseman tuottamien perusoikeuksien ja kattavan yksimielisyyden tärkeys: arviointimenettelyssä mukana olevien tahojen ei tarvinnut jakaa samanlaisia ennako-olettamuksia oikeudenmukaisuuden tai epäoikeudenmukaisuuden lähtökohdista, mutta perusoikeuksien yhdenvertaisen arvon ymmärtämisen seurauksena keskenään ristiriidassa olevat tahot kykenivät silti rakentamaan yhteistoimintaan kunnan itsenäisyyden kehittymisen kannalta keskeisten asioiden hoidossa. Uudistusvalmiudesta huolimatta yksittäinen arviointimenettely saattoi johtaa myös kunnan itsenäisyyden päättymiseen: kuntien olisikin tärkeää aloittaa oikeudenmukaisuuskäsityksiensä uudistaminen jo ennen arviointimenettelyyn liittyvän lainsäädännön toimeenpanoa. Artikkelin II päättyi arviointimenettelyihin liittyvien uusien tutkimuskohteiden tunnistamiseen, joita arvioitiin löytyvän tuolloin vasta syntymävaiheessa olleen uuden alueellisen itsehallinnon eli nykyisten hyvinvointialueiden tuottamien spatiaalisten riippuvuussuhteiden suunnasta. (Keski-Filppula 2019).

1.2.3 Artikkelin III

Tutkimuskysymys kaksi kohdistuu myös kolmannen artikkelin, *Hyvinvointialueiden suurimmat kaupungit ja arviointimenettelyiden ennakointi*, keskeisten tulosten tarkasteluun. Artikkelin III perustui artikkelin II lopussa ennakoitun kehityskulun kautta muotoiltuun tutkimusideaan. Artikkelin III tarkasteli hyvinvointialueisiin tai kuntiin kohdistuvien arviointimenettelyiden ennakoitua hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien näkökulmasta. Artikkelin alussa hyvinvointialueiden suurimmat kaupungit asemoitiin jälleen osaksi Suomen valtiotilassa jo yli sata vuotta edennyttä keskittävää kehitystä, jonka jälkeen kaupunkien itsenäistymistä analysoitiin 22 haastattelusta koostuvan tutkimusaineiston avulla. Aineiston hankintamenetelmänä käytettiin fokusryhmä- ja yksilöhaastatteluja, joihin osallistui yhteensä 39 ihmistä. Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä käytettiin artikkelin II tavoin teoriaohjautuvaa sisällönanalyysiä, joka perustui lakimaantieteen, marxilaisen maantieteen ja liberalistisen perinteen luomiin teoreettisiin lähtökohtiin. Artikkelista II poiketen niiden rinnalle uudeksi teoreettiseksi näkökulmaksi nostettiin myös ympäristöoikeudenmukaisuutta painottava perinne, jonka korostama kestävä kehitys ja vihreä siirtymä ovat merkittäviä suurimpien kaupunkien elinvoimaa vahvistavia tekijöitä. (Keski-Filppula 2023).

Artikkelin III keskeisten tulosten mukaan arviointimenettelyihin liittyvä ennakointi vaikuttaa lakimaiseman ajallisuuden kautta jo nykyhetkessä hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien toimintaan ja päätöksentekoon. Kaupungit arvioivat kuntiin

tai hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden toteutuvan ennen kaikkea 2020-luvun jälkimmäisellä puoliskolla, joiden yhteydessä myös hyvinvointialueiden kokonaismäärän arvioitiin vähenevän. Itsenäisenä kuntana ja hyvinvointialueiden suurimpana kaupunkina toimimiseen liittyvän kaksoisroolin tiedostaminen loi kaupunkeja yhdistävän lähtökohdan vapaus- ja eroperiaatteiden toteutukselle, joka kuitenkin keskittävän kehityksen ja eriytymiskehityksen seurauksena ilmeni yksittäisissä kaupungeissa eri tavoin. Valtiovallan julkiseen talouteen kohdistama tasapainotuspyrkimys sekä hyvinvointialueiden talouteen liittyvä ohjausvastuu nähtiin myös tekijöinä, jotka merkittävästi heikensivät hyvinvointialueisiin kuuluvien kuntien itsehallinnolliset rajat ylittävien alueellisten oikeudenmukaisuuskäsitysten syntymistä. (Keski-Filppula 2023).

Artikkeleiden II ja III keskeiset tulokset korostivat arviointimenettelyiden läpivienteihin ja ennakkointiin liittyvistä ristiriidoista huolimatta spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten uudistumista. Molemmissa artikkeleissa arviointimenettelyitä on lähestytty menettelyn läpikäyneiden kuntien tai hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien näkökulmasta, jonka seurauksena artikkelit ovat korostaneet valtiovallan asettamien reunaehto-ohella arviointimenettelyihin liittyvää paikallista ja alueellista näkökulmaa. Vaikka artikkeleissa tuodaan esiin myös perustuslaillisen lakimaiseman, spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien ja arviointimenettelyiden välinen yhteys (Keski-Filppula 2019: 383, 389, 391; Keski-Filppula 2023: 156, 163, 164), jää niiden välisten ristiriitojen analyysi varsin vähälle huomiolle. Väitöskirjan yhteenveto-osuudessa artikkeleiden II ja III keskeisiä tuloksia lähestytään tutkimuskysymyksen kaksi näkökulmasta: tämän seurauksena arviointimenettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiä ristiriitoja tarkastellaan paikallisen ja alueellisen näkökulman korostamisen sijaan ennen kaikkea Suomen valtiotilaan liittyvän perustuslaillisen lakimaiseman tuottamien tilallisten riippuvuussuhteiden näkökulmasta.

1.2.4 Väitöskirjan yhteenveto-osuus

Tutkimusprosessin aiemmissa vaiheissa laaditut kolme artikkelia sekä niiden keskeisiin tuloksiin kohdistuvat kaksi tutkimuskysymystä pohjustavat koko tutkimusprosessin synteettisesti yhdistävän tutkimusongelman eli Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen kohdistuvaa ongelmanratkaisua. Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden väliseen suhteeseen liittyvät laajemmat tilalliset riippuvuussuhteet tuodaan väitöskirjan yhteenveto-osuuden ongelmanasettelua perustellen esiin jo artikkelin II (Keski-Filppula 2019: 393) sekä artikkelin III (Keski-Filppula 2023: 166) viimeisissä kappaleissa, jotka rakentavat julkilausuttua episteemistä siltaa tutkimusprosessin aiempien osajulkaisujen sekä väitöskirjan yhteenveto-osuudessa asetetun tutkimusongelman välille. Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen syntyminen ja kehittyminen nähdään yksittäisten teoreettisten perinteiden ja sukupolvien rajat ylittävänä tilallis-ajallisena prosessina: sen aikana ilmenneitä historiallisia tapahtumia sekä etujen ja rasitteiden distribuutiota lähestytään Suomen valtioon liittyvän tutkimuksen sekä tämän tutkimusprosessin aikana esiteltyjen oikeudenmukaisuuden maantieteen teoriaperinteiden ja niiden yhteydessä esiintyneiden valtiotilatulkintojen näkökulmasta. Tutkimusongelman analyysi auttaa myös uudelleen tulkitsemaan aiempien artikkeleiden keskeisiä tuloksia sekä niissä esiintyvien Suomen valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien välisten tilallisten riippuvuussuhteiden ajallista ulottuvuutta.

Spatiaalisen oikeudenmukaisuuden määrittelyyn liittyvien ennako-olettamuk-
sien tavoin myöskään Suomen valtiotilan ominaisuuksia ei pyritä palauttamaan
ainoastaan yhden teoreettisen perinteen tuottamaan valtiotilatulokintaan: yksittäisten
valtiotilaa selittävien periaatteiden nähdään liiaksi yksinkertaistavan Suomen valtiotilan
syntymiseen ja kehittymiseen liittyviä partikulaarisia, aikaan ja paikkaan sidottuja omi-
naisuuksia. Suomen valtiotilaan liittyviä ominaisuuksia ei siis pyritä yhteenveto-osuu-
dessa palauttamaan pelkästään lakimaantieteen kuvailemiin valtiollisen lain spatiaa-
lisiin käännteisiin (Philippopoulos-Mihalopoulos 2010; 2015), liberalistien esittämään
vapaus- ja eroperiaatteen (Rawls 1971, 1993) tai taloudellisen vapauden (Nozick 1974)
turvaamiseen; marxilaisuuden korostamaan kapitalistisen valtiotilan maailmanval-
loitukseen (Jessop 1990, 2016) tai ympäristöoikeudenmukaisuuden tärkeänä pitämän
kestävän kehityksen edistämiseen tai ilmastonmuutoksen kaltaisten uhkien torjumiseen
(Schlosberg & Collins 2014; World Commission on Environment and Development
1987). Valtiotojen universaaleja ja partikulaarisia ominaisuuksia kuvailevat teoreettiset
periaatteet nähdään teoreettisen triangulaation mukaisesti tosiaan täydentävinä analyyt-
tisinä lähestymistapoina, jotka yhdistyneenä historialliseen tutkimusotteeseen luovat
edellytykset kriittisen realismin korostamalle totuudenkaltaisuuden pyrkivälle tutkimuk-
selle (ks. esim. Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997).

Tämän tutkimusprosessin lähtökohtien arvioinnin kannalta on myös syytä todeta,
että tutkimuksen valtiotilaa ja oikeudenmukaisuutta määrittelevissä teoreettisissa läh-
tökohdissa on marxilaisen maantieteen ja ympäristöoikeudenmukaisuuden läsnäolon
ohella kuitenkin etenkin lakimaantiedettä ja liberalismia korostava painotus: tämä
selittyy myöhemmin tarkemmin avattavalla Suomen valtion perustuslain ja oikeudenmu-
kaisuuden välisellä riippuvuussuhteella. Tutkimusprosessin teoreettisten ja empiiristen
lähtökohtien julkilausumisella halutaan myös tämän väitöstutkimuksen yhteenveto-osuu-
den yhteydessä edistää tiedon ja oikeusvaltion väliseen yhteyteen liittyvää avoimuutta ja
läpinäkyvyyttä (ks. tark. Mäntylä 2023a, 2023b; Kalliomäki *et al.* 2023) sekä tutkimuksen
tieteenfilosofisiin lähtökohtiin liittyvää totuudenkaltaisuuden arviointia (Niiniluoto
1999; Sayer 1992; Yeung 1997). Kokoavasti tutkimusprosessin aiempien artikkelien
keskeinen sisältö käy ilmi taulukosta yksi.

Taulukko 1. Tutkimusprosessin aiemmat osajulkaisut.

<p>Artikkelin nimi: I Spatiaalinen oikeudenmukaisuus filosofis-tieteellisen tulkintakamppailun kohteena</p>	<p>II Kuntien itsenäisyyden kehittyminen taloudellisesti vaikeassa asemassa olevien kuntien arviointimenettelyissä</p>	<p>III Hyvinvointialueiden suurimmat kaupungit ja arviointimenettelyiden ennakointi</p>
<p>Aihepiiri: Spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaavien teoriaperinteiden tuottaman tiedon analyysi</p>	<p>Väestöään menettäneiden kuntien spatiaalisen oikeudenmukaisuuden kehittyminen arviointimenettelyiden yhteydessä</p>	<p>Hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien ennakoituyö kuntiin tai hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden suhteen</p>
<p>Tutkimuskysymys: Kehittykö spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaava tieto filosofis-tieteellisen tulkintakamppailunseurauksena?</p>	<p>Miten arviointimenettelyt vaikuttavat kuntien itsenäisyyden kehittymiseen?</p>	<p>Miten hyvinvointialueiden suurimmat kaupungit ennakoivat arviointimenettelyihin liittyvien etujen ja rasitteiden vaikuttavan niiden itsenäisyyden kehittymiseen?</p>
<p>Teoria: MacIntyren filosofinen teoria oikeudenmukaisuuden ennako-olettamuksiin kohdistuvan tiedon kehittymisestä</p>	<p>Keskittävä kehitys ja oikeudenmukaisuuden maantiede: lakimaantiede, marxilainen maantiede, liberalismi sekä sukupolvijajattelu</p>	<p>Keskittävä kehitys ja oikeudenmukaisuuden maantiede: lakimaantiede, marxilainen maantiede, liberalismi sekä ympäristöoikeudenmukaisuus</p>
<p>Aineiston hankinta- ja analyysimenetelmät: Tutkimuskirjallisuuden teoreettinen analyysi</p>	<p>I4 tutkimushaastattelun teoriaohjautuva sisällönanalyysi</p>	<p>22 tutkimushaastattelun teoriaohjautuva sisällönanalyysi</p>
<p>Keskeiset tulokset: Spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaava tieto kehittyi ja uudistuu ennako-olettamusten välisessä vuorovaikutuksessa</p>	<p>Kuntien kyky uudistaa spatiaalista oikeudenmukaisuuskäsitystään ennen arviointimenettelyiden käynnistymistä ja niiden aikana ratkaisee kuntien itsenäisyyden kehittymisen suunnan</p>	<p>Kuntiin tai hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden luoma kaksoisrooli ohjaa suurimmat kaupungit vapaus- ja eroperiaatteen väliseen jännitteeseen</p>

2 Tilallisuus, oikeudenmukaisuus ja spatiaalinen oikeudenmukaisuus

2.1 Tutkimuksen tieteenfilosofisista ja tilallisuuden teoreettisista lähtökohdista

Pääluvussa kaksi luodaan aiemmat osajulkaisut yhdistävä teoreettinen lähestymistapa väitöskirjan yhteenveto-osuuden ongelmanasettelun ratkaisuun. Lähestymistavan tieteenfilosofiset lähtökohdat kumpuavat kuvassa yksi esitellystä kriittisestä realismista, jonka mukaan on olemassa osin ihmismielestä riippumaton todellisuus, josta voidaan saavuttaa tietoa: tiede kuitenkin vain lähestyy totuutta tieteellisten teorioiden totuudenkaltaisuuden kasvun muodossa (Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997). Tämän tutkimuksen teoreettisen lähestymistavan yhteydessä ei pyritä ratkaisemaan, palautuuko kriittisen realismin korostama ihmismielestä osin riippumaton todellisuus ontologisilta lähtökohdiltaan materialismiin eri muotoihin kuten eliminoivaan, reduktiiviseen tai emergenttiin materialismiin, fysikalismiin eli historian saatossa muuttuneen fysikaalisen tiedon taustalla vaikuttaviin ontologisiin uskomuksiin, objektiiviseen idealismiin tai mahdollisesti joidenkin muiden substanssien rakentamiin ontologisiin lähtökohtiin (ks. Niiniluoto 1999: 21-41).

Kriittinen realismi: on olemassa osin ihmismielestä riippumaton todellisuus, josta voidaan saada tietoa itseään korjaavan tieteellisen menetelmän avulla, totuuden saavuttamisen sijaan tieteelliset teoriat ovat vain totuudenkaltaisia kuvauksia todellisuudesta.

Filosofia: (lukuisia ontologisia ja tietoteoreettisia vaihtoehtoja)

Dialektinen harkinta

Oikeudenmukaisuuden maantiede: (lukuisia teoreettisia ja metodologisia vaihtoehtoja)

Iteroiva abstraktio: tutkimusprosessin aikana tapahtuva teorioiden muokkaus (tässä yhteydessä lakimaantieteen, liberalismien, marxilaisen maantieteen ja ympäristöoikeudenmukaisuuden avulla luotu oikeudenmukaisuuden maantieteen tulkinta, joka tuodaan Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen analyysiin)

Metodologia: tutkimusmenetelmien valinta (tässä tutkimuksessa fokusryhmä- ja yksilöhaastattelut, teoriaohjautuva sisällönanalyysi), iteroivan abstraktion avulla luotu teoreettinen näkökulma tuodaan empiiriseen aineistoon, deduktiivis-induktiivinen dialektiikka.

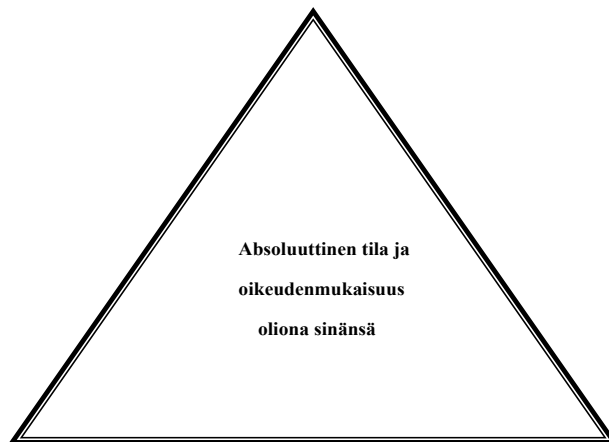

Triangulaatio: multimetodisuus (tässä tutkimuksessa teoreettinen sekä ajallisesti ja alueellisesti hajautettu haastatteluaineistojen triangulaatio)

Kuva 1. Kriittinen realismi tutkimusprosessin tieteenfilosofisena lähtökohtana (ks. Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997).

Kriittisen realismin soveltaminen maantieteelliseen tutkimukseen ei ole mikään uusi asia, sillä kriittisen realismin ja laajemminkin filosofian on nähty selkeyttävän maantieteelliseen tutkimukseen liittyvien ontologisten ja episteemisten lähtökohtien perusteita. Kriittisen realismin konkretisointi etenee tässä yhteenveto-osuudessa väitöstutkimuksen ontologisten ja tietoteoreettisten lähtökohtien analyysin kautta tilallisuuden teoreettista näkökulmaa tarkentavan iteroivan abstrahoinnin vaiheeseen, jonka yhteydessä tutkittavasta olioista sekä siihen vaikuttavista kausaalisista tekijöistä luodaan ilmiötä yksinkertaistava teoreettinen abstraktio. (Sayer 1992: 85–117; Yeung 1997: 51–74). Tilallisuutta kuvaava teoreettinen lähestymistapa on tiivistetty kuvassa kaksi esitettyyn teoreettiseen abstraktioon: lähestymistavan taustalla vaikuttaa marxilaista perinnettä edustavan Lefebvren (1991) tilallisuuden tuottamisesta esittämät ideat, joita on iteroivan abstraktion avulla muokattu vastaamaan tarkemmin tämän väitöstutkimuksen lähtökohtia. Teoreettisessa lähestymistavassa tilallisuuden tuottamista lähestytään materiaalien, sosiaalisten ja abstraktien tilojen tuottamien yhteisvaikutuksien näkökulmasta: niiden lisäksi tilallisuuden tuottamiseen liittyy myös absoluuttiseksi tilaksi kutsuttu ulottuvuus, jonka ontologis-episteemisiä lähtökohtia filosofis-tieteellinen tutkimus ei kuitenkaan koskaan kykene täysin tavoittamaan (Lefebvre 1991; ks. myös esim. Boyd 2016; Popper 1978). Kokoavasti pääluvun kaksi teoreettinen lähtökohta on esitelty kuvassa kaksi.

Abstrakti tila: spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien ontologis-episteemiset ennakkoolettamukset

Materiaalinen tila: luonto

Sosiaalinen tila: käytänteet

Kuva 2. Tilallisuuden teoreettinen lähtökohta.

2.2 Oikeudenmukaisuus ja absoluuttinen tila

Tutkimuskysymys yksi nosti esiin spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaavien episteemisten ennako-olettamuksien suhteen ontologiaan. Tilallisuutta kuvaavan teoreettisen lähestymistavan yhteydessä kysymys oikeudenmukaisuuden lähtökohdista palautuu kysymykseen absoluuttisen tilan ontologisesta luonteesta. Absoluuttinen tila sopii myös yhteen kriittisen realismin perusolettamuksen kanssa, jonka mukaan tietomme ihmismielestä osin riippumattomasta todellisuudesta on epätäydellistä ja tieteelliset teoriat ovat vain totuudenkaltaisia kuvauksia todellisuudesta. Tiedon rajoja koskevassa keskustelussa on tehty ero ilmiöiden maailman ja olioiden sinänsä maailman välillä: ilmiöiden maailma voi olla inhimillisen tiedon kohteena, mutta ilmiöiden maailman ohella vaikuttaa myös olioiden sinänsä maailma, jonka suhteen tieto on aina vajavaista, sillä olioiden sinänsä maailmassa sijaitsevat oliot rajautuvat viime kädessä inhimillisen tiedon ulkopuolelle (Allison 2004; Niiniluoto 1999: 88–95). Tämän tutkimuksen teoreettisen lähtökohdan yhteydessä materiaalien, sosiaalisten ja abstraktien tilojen nähdään kuuluvan pääosin ilmiöiden maailmaan, jonka seurauksena niissä ilmenevät tilalliset riippuvuussuhteet voivat olla inhimillisen tiedon kohteena. Absoluuttinen tila puolestaan viittaa tiedollisten uskomusten ulkopuolelle jäävään olioiden sinänsä maailmaan, jolla tarkoitetaan materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa ilmenevien riippuvuussuhteiden ulkopuolelle jäävää tilallisuuden ulottuvuutta: tämän seurauksena myös absoluuttisen tilan ontologiset lähtökohdat rajautuvat viime kädessä inhimillisen tiedon rajojen ulkopuolelle.

MacIntyren (2001) tavoin tämän väitöstutkimuksen teoreettisen lähtökohdan yhteydessä ei siis oleteta, että yksittäisten oikeudenmukaisuuskäsitysten tiedolliset ennako-olettamukset pystyisivät kuvailemaan puhdasta oikeudenmukaisuuden oliota sinänsä. Yksittäiset tutkimuserinteet voivat luoda materiaaliin, sosiaaliin ja abstrakteihin tiloihin etujen ja rasitteiden distribuutiota kuvaavia representaatioita eli edustuksia, mutta representaatioihin liittyvät tiedolliset ennako-olettamukset eivät kuitenkaan pysty selittämään, millaisiin ontologisiin olioihin oikeudenmukaisuus tai epäoikeudenmukaisuus olioiden sinänsä maailmassa eli absoluuttisessa tilassa viime kädessä yhdistyvät (Keski-Filppula 2016: 30; Keski-Filppula 2019: 385; Keski-Filppula 2023: 151). Kriittisen realismin korostaman dialektisen harkinnan avulla absoluuttisen tilan ja oikeudenmukaisuudeksi kutsutun olion välistä ontologista suhdetta sekä siihen kohdistuvan tiedon totuusarvoa voidaan kuitenkin arvioida muun muassa universaali-ongelman ja totuusteorioiden näkökulmista.

Oikeudenmukaisuus ja universaali-ongelma

Universaali-ongelma keskittyy erilaisten olioiden ja ominaisuuksien väliseen suhteeseen: realistien mielestä erilaisia yksittäisoliota yhdistäviä yleisominaisuuksia eli universaaleja on olemassa (Niiniluoto 1999: 28–36; ks. myös esim. Smith 1994: 289–296; Tsing 2004). Platonin edustamassa realismin muodossa yksittäisoliot yhdistävä oikeudenmukaisuuden universaali sijaitsee yksittäisoliot ylittävässä ideoiden todellisuudessa (MacIntyre 2001: 69–87; Niiniluoto 1999: 28–36; Platon 1976). Oikeudenmukaisuudesta luotujen ennako-olettamusten osalta Platonin edustama realismin muoto tarkoittaa, että materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa ilmenevien ennako-olettamuksien taustalla vaikuttaa absoluuttisessa tilassa, ideoiden todellisuudessa, sijaitseva oikeudenmukaisuuden universaali, jonka ominaisuuksia eri tutkimuserinteiden luomat

episteemiset ennakko-olettamukset hitaan tiedollisen kehittymisen seurauksena lähestyvät (Keski-Filppula 2016; MacIntyre 2001). Platonin ratkaisu perustuu kuitenkin uskumukseen ideoiden todellisuuden olemassaolosta, jota ei ole kyetty filosofis-tieteellisesti uskottavasti perustelemaan: ei toisaalta myöskään täysin kumoamaan (Niiniluoto 1999, 28–36). Platonin kannan ontologis-episteemiset ennakko-olettamukset rajautuvatkin tämän tutkimuksen teoreettisissa lähtökohdissa materiaalisen, sosiaalisen ja abstraktin tilan ohi absoluuttiseen tilaan, inhimillisen tietokyvyn ulkopuolelle olioiden sinänsä maailmaan.

Universaaliongelmia voi lähestyä myös Aristoteleen edustaman maltillisemmän realismin näkökulmasta: tällöin oikeudenmukaisuuden universaalia ei pyritä palauttamaan ideoiden todellisuuteen, koska Aristoteles ei kannata sen olemassaoloa. Aristoteleen edustamassa realismin muodossa yksittäisoliot rakentuvat aineen ja muodon yhdistelmästä: oikeudenmukaisuuden universaali paikallistuu aineen ja muodon yhdistelmästä koostuvien yksittäisolioiden lajimuotoon, jossa sijaitseva oikeudenmukaisuuden universaalien potentiaali voi saada aktualisoituneen ilmenemismuotonsa muun muassa oikeudenmukaisuuden hyveen muodossa. (Aristoteles 1984a, 1984b; MacIntyre 2001: 88–145; Niiniluoto 1999: 28–36). Oikeudenmukaisuuden ennakko-olettamusten kannalta Aristoteleen edustama realismin muoto tarkoittaa, että eri ennakko-olettamukset ovat aineen ja muodon yhdistelmissä vaikuttavan lajimuodon synnyttämiä oikeudenmukaisuuden universaalien episteemisiä heijasteita. Aristoteleen realismin muoto jättää kuitenkin vastaamatta moneen keskeiseen kysymykseen, kuten muun muassa siihen, missä oikeudenmukaisuuden universaali tarkkaan ottaen erilaisissa aineen ja muodon yhdistelmissä sekä niihin yhdistyvissä lajimuodoissa sijaitsee? (Keski-Filppula 2016; MacIntyre 2001). Platonin kannan tavoin myöskään Aristoteleen edustama realismin muoto ei kykene lopullisesti ratkaisemaan universaaliongelmia: oikeudenmukaisuuden olio rajautuu jälleen inhimillisen tiedon rajojen ulkopuolelle absoluuttiseen tilaan, olioiden sinänsä maailmaan.

Nominalistit esittävät universaaliongelmiaan Platonin ja Aristoteleen realismin muodoista poikkeavan ratkaisun, sillä nominalistit kiistävät yksittäisoliot ylittävien universaalien ominaisuuksien olemassaolon: oikeudenmukaisuuden tai epäoikeudenmukaisuuden kaltaiset ominaisuudet ovat ainoastaan kielen tapa kuvata todellisuutta ja luokitella siinä ilmeneviä olioita (Niiniluoto 1999: 28–36; ks. myös Smith 1994: 289–296). Platonin pyrkimys ratkaista universaaliongelmia ideoiden todellisuudessa vaikuttavalla oikeudenmukaisuuden universaalilla tai Aristoteleen ehdotus aineen ja muodon yhdistelmissä sijaitsevasta oikeudenmukaisuuden universaalista ovat nominalisteille vain kielellisiä ilmaisuja, joiden takana ei kuitenkaan ole mitään oikeudenmukaisuuden universaalia sinänsä. Nominalismin näkökulmasta oikeudenmukaisuudesta tuotetut episteemiset ennakko-olettamukset ovat aikaan ja paikkaan sidotun diskurssin muodon saaneita kielellisiä representaatioita, edustuksia, joiden avulla voimme luokitella materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa ilmenevää etujen ja rasitteiden distribuutiota: kielellisen edustuksen takana ei kuitenkaan ole olemassa mitään absoluuttisen tilan universaalia oikeudenmukaisuutta sinänsä (Keski-Filppula 2016; MacIntyre 2001). Myös nominalistien ratkaisu universaaliongelmiaan on ongelmallinen, mutta nominalismiin liittyvä oikeudenmukaisuuden olion ja kielen tuottamien ominaisuuksien välisen yhteyden korostus suhteellistaa joskus universaaleina esiintyvien teoreettisten lähestymistapojen ylitulkintaa ja jättää tilaa kriittisen realismin korostamalle ontologisten lähtökohtien ja eri oikeudenmukaisuuskäsitysten totuudenkaltaisuuden arvioinnille ja vertailulle.

Oikeudenmukaisuus ja totuusteorioiden

Oikeudenmukaisuudesta luotujen episteemisten ennako-olettamuksien suhdetta oikeudenmukaisuuden ontologiseen rakenteeseen voi lähestyä myös totuusteorioiden näkökulmasta, jotka tarkentavat tietona esitettyjen uskomusten totuudenkaltaisuutta: tässä yhteydessä tieto ymmärretään Platonin tavoin hyvin perustelluksi, tosi uskomukseksi (Platon 1976). Korrespondenssiteorian mukaan uskomukset ovat tosia, mikäli niistä luodut havainnot ja kielelliset kuvaukset vastaavat todellisuutta (Niiniluoto 1999: 1–20). Oikeudenmukaisuudesta luotuja episteemisiä ennako-olettamuksia voidaan verrata havaintojen ja kielen avulla materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa ilmeneviin opillisiin, historiallisiin ja diskursiivisiin ennako-olettamuksiin: niiden vastaavuussuhdetta absoluuttiseen tilaan eli olioiden sinänsä maailmaan ei kuitenkaan kyetä osoittamaan (Keski-Filppula 2016: 45; MacIntyre 2001). Ovatko oikeudenmukaisuutta kuvailevat uskomukset korrespondenssiteorian kannalta vain materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa ajattelun, havaintojen ja kielen kautta syntyneitä tiedollisia edustuksia, jotka eivät koskaan voi vastata täysin ihmismielestä osin riippumatonta todellisuutta?

Koherenssiteorian mukaan uskomukset ovat tosia, mikäli ne sopivat sisäisesti yhteen aiempien uskomusten kanssa (Niiniluoto 1999: 1–20). Yksittäisten tutkimusperinteiden oikeudenmukaisuudesta tuottamat uskomukset sopivat yleensä sisäisesti yhteen niiden tuottamien aiempien uskomuksien kanssa, mutta eri tutkimusperinteiden väliset ennako-olettamukset ovat usein ristiriidassa keskenään (Keski-Filppula 2016: 45; MacIntyre 2001). Oikeudenmukaisuudesta tuotetut aiemmat uskomukset eivät kuitenkaan sovi aina sisäisesti yhteen materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa ilmenevien uusien oikeudenmukaisuuskäsityksien kanssa. Uskomusten sisäisen yhteensopivuuden korostaminen ei myöskään ratkaise korrespondenssiteoriaan liittyvää vastaavuusongelmaa: mikä tai mitkä keskenään ristiriidassa olevista aiemmista ennako-olettamuksista vastaavat totuudenkaltaisimmin absoluuttisen tilan oikeudenmukaisuuden oliota sinänsä tai sen mahdollista puutetta? Koherenssiteoria korostaa tutkijan ammatillista vastuuta: tuoko hän esiin tulostensa yhteensopivuutta vain yksittäisten oikeudenmukaisuutta kuvailevien ennako-olettamuksien suhteen vai arvioidaanko tuloksien totuudenkaltaisuutta myös keskenään ristiriidassa olevien ennako-olettamuksien näkökulmasta? Oikeudenmukaisuus absoluuttisen tilan puhtaana oliona sinänsä rajautuu joka tapauksessa myös koherenssiteorian korostamien aiempien uskomusten ulkopuolelle.

Pragmaattisen totuusteorian mukaan uskomukset ovat totta, jos uskomuksiin perustuvat inhimilliset käytännöt toimivat osana jotain elämänmuotoa (Niiniluoto 1999: 1–20; Pihlström 2008). Oikeudenmukaisuuteen liittyvät episteemiset uskomukset ovat syntyneet pragmaattisen totuusteorian kuvaamalla tavalla osana erilaisia tilaan ja aikaan sidottuja elämänmuotoja, joissa ilmenneet inhimilliset käytännöt ovat tuottaneet hyötyä valikoiduille tahoille (MacIntyre 2001). Oikeudenmukaisuuteen liittyvien uskomusten ja käytäntöjen toimivuus osana jotain elämänmuotoa johtaa kuitenkin ristiriitaan muiden elämänmuotojen uskomuksien sekä niitä ilmentävien distribuutiokäytäntöiden suhteen (ks. esim. energiaoikeudenmukaisuuteen liittyvistä ristiriidoista Tornell 2023). Missä vaiheessa yksittäisen valtiotilan materiaalisia, sosiaalisia ja abstrakteja tiloja ilmentävien oikeudenmukaisuuskäytäntöjen siirtäminen toiseen spatiaaliseen yhteyteen muuttuu spatiaalisen tilan hallintaan tähtääväksi kolonialismiksi (Joonas & Joonas 2023)? Korrespondenssi- ja koherenssiteorian tavoin pragmaattinen totuusteoria ei ole kyennyt ratkaisemaan kaikkia totuusteorioita yhdistävää perusongelmaa: kuinka totuudenkaltaisesti yksittäisissä elämänmuodoissa ilmenevät oikeudenmukaisuuden

ennakko-olettamukset vastaavat absoluuttisen tilan oikeudenmukaisuuden oliota sinänsä tai sen mahdollista puutetta?

Kuten universaaliongelman ja totuusteorioiden läpikäynti myös tämän tutkimuksen tieteenfilosofisen lähtökohdan eli kriittisen realismin puitteissa osoittaa, oikeudenmukaisuuteen liittyvistä ominaisuuksista voidaan pyrkiä hankkimaan tietoa, joka on kuitenkin muun ihmismielestä osin riippumattomaan todellisuuteen kohdistuvan tiedon tavoin aina epätäydellistä ja erehtyväistä: oikeudenmukaisuuden maantieteeksi kutsutun tutkimusalan kannalta onkin tärkeää tiedostaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyvien ontologisten suhteiden tulkinnanvaraisuus sekä kriittisen realismin korostamaan totuudenkaltaisuuteen yhdistyvä keskeneräisyys (Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997). Yhteenvedo-osuuden ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyvien oikeudenmukaisuuden ontologisten suhteiden analyysi ei ole kuitenkaan tämän väitöskirjan ainoa tehtävä. Kriittisen realismin lähtökohdissa korostettiin myös tutkimuksessa käytettäviin teoreettisiin periaatteisiin kohdistuvan iteroivan abstrahoinnin merkitystä (Sayer 1992: 85–117; Yeung 1997: 51–74). Tämän tutkimuksen tilallisuutta kuvaavan teoreettisen viitekehyksen yhteydessä tilallisuutta lähestytään materiaalsen, sosiaalsen, abstraktin ja absoluuttisen tilan käsitteiden avulla. Seuraavaksi väitöskirjan yhteenvedo-osuus eteneekin erilaisten spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaavien teoriaperinteiden osalta iteroivan abstrahoinnin suuntaan. Teoriaperinteiden nähdään olevan materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa ilmeneviä epätäydellisiä tulkintoja mahdollisesta oikeudenmukaisuuden oliosta sinänsä: samassa yhteydessä avataan tarkemmin myös spatiaalisiin oikeudenmukaisuuskäsityksiin liittyvien valtiotilatulunkintojen merkitystä.

2.3 Spatiaaliset oikeudenmukaisuuskäsitykset ja valtiotilatulunkinnat

Kuvassa yksi esitelty kriittisen realismin tulkinta korostaa teoreettisiin lähestymistapoihin kohdistuvaa dialektista harkintaa, jonka avulla tuodaan esiin lähestymistapoihin liittyvät ontologis-episteemiset lähtökohdat. Tämän yhteenvedo-osuuden yhteydessä spatiaalisia oikeudenmukaisuuksia kuvaavat teoreettiset lähestymistavat eli lakimaan-tiede, liberalistinen perinne, marxilainen maantiede ja ympäristöoikeudenmukaisuutta korostava lähestymistapa nähdään totuudenkaltaisuudeltaan suuntaa antavina analyytisinä ajattelutapoina, jotka kantavat mukanaan historialliseen aikaan sekä erilaisiin materiaalsiin, sosiaalsiin ja abstrakteihin tiloihin liittyviä painotuksia. Väitöskirjan yhteenvedo-osuuden yhteydessä ei enää esitellä uusia spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvaavia teoreettisia lähtökohdita, mutta edellä mainitut lähestymistavat tuodaan uudella tavalla esiin osana kuvassa kaksi avuttua tilallisuuteen liittyvää teoreettista viitekehystä. Neljä teoreettista lähestymistapaa pitävät sisällään myös toisistaan poikkeavia näkemyksiä valtion ja oikeudenmukaisuuden välisestä suhteesta: myös erilaiset valtiotilatulunkinnat nähdään kriittisen realismin korostamalla tavalla tässä yhteydessä ainoastaan epätäydellisiä lähestymistapoja osin ihmisestä riippumattomaan todellisuuteen, jotka kehittyvät spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten tavoin hitaasti kohti totuudenkaltaisuutta.

Väitöskirjan teoreettisissa lähtökohdissa korostuu myös eri aikoina eläneiden sukupolvien rooli. Sukupolvien väliset suhteet nähdään temporaalisena eli ajallisena prosessina, jonka yhteydessä eri aikoina eläneet sukupolvet osallistuvat yhdessä Suomen valtion rakentamiseen sekä etujen ja rasitteiden distributioon: yksittäiset sukupolvet vaikuttavat Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen kuitenkin vain rajoitetun ajanjakson verran (Keski-Filppula 2019: 377; Virtanen 2001:

15–38). Sukupolvien välillä on myös eroja spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvissä ennako-olettamuksissa sekä niitä ilmentävissä sosiaalisissa käytänteissä: yksittäiset sukupolvet eivät myöskään arvioi etuja ja rasitteita ainoastaan yhden lähestymistavan ennako-olettamusten mukaisesti, vaan etujen ja rasitteiden spatiaalista distribuutiota lähestytään yksittäisten sukupolvien yhteydessä aina useiden spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvien ennako-olettamuksien näkökulmasta (Madanipour *et al.* 2024; Mannheim 1952).

2.3.1 Lakimaantiede, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja oikeusvaltiokehitys

Yhteiskuntasopimusten, lainsäädännön ja oikeudenmukaisuuden välisten suhteiden analyysi ei ole filosofian yhteydessä mikään uusi asia (Hobbes 1952; Locke 1976; Rousseau 1976): myös oikeustieteessä on tehty rohkeita avauksia oikeudenmukaisuuden maantieteeksi kutsutun tutkimusalan määrittelemiseksi lain kannalta (Raustiala 2005). Tämän tutkimusprosessin aikana tilan ja oikeudenmukaisuuden välistä suhdetta on myös lähestytty lain merkitystä korostavan lakimaantieteen näkökulmasta: lähestymistapa sijoittuu kiinnostavalla tavalla maantieteen ja oikeustieteen väliseen rajapintaan, jonka yhteydessä tarkastellaan muun muassa lain laajeneviin tiloihin liittyviä spatiaalisia riippuvuusuhteita (Braverman *et al.* 2014; Pruit 2014), lakimaisemassa tapahtuvia repeämisiä (Lehtinen 2021) sekä lakimaiseman synnyttämiä toiminnallisia, emotionaalisia tai relationaalisia suhteita (Rannila 2017, 2021; Rannila & Pyykkönen 2020). Muiden tähän tutkimukseen valittujen teoriaperinteiden ohella myöskään lakimaantiede ei ole yksilotteinen tutkimusala, vaan koko ajan uudistuvia ilmenemismuotoja saava tutkimusperinne (Keski-Filppula 2023).

Teoreettisia periaatteita tarkentava iteroiva abstrahointi kohdistuu tässä tutkimuksessa lakimaantieteen osalta etenkin Philippopoulos-Mihalopoulosin teoreettisiin lähtökohtiin: spatiaalisen oikeudenmukaisuuden määrittelyssä korostuu tällöin valtiollisen lain merkitys, jonka tulkitaan olevan tärkein etujen ja rasitusten distribuutiota valtiotilassa tuottava tekijä. Laki tarkoittaa Philippopoulos-Mihalopoulosin edustaman kriittisen lakimaantieteen yhteydessä valtion kirjoitetun lain ohella myös lain tilallisten käännteiden seurauksena syntyvää lakimaisemaa: spatiaalisten käännteiden kautta kirjoitettuun lakiin liittyvät oikeudet siirtyvät osaksi valtiotilassa ilmenevää lakimaisemaa sekä siihen yhdistynyttä ilmapiiriä. Valtiollisen lain maisemointivalta on myös erilaisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisen kamppailun kohteena, jonka yhteydessä valtiollisen lain tuottamaa etujen ja rasitusten distribuutiota pyritään kontrolloimaan. Laki ei tee spatiaalista käännettä ainoastaan kerran, vaan laki on jatkuvan spatiaalisen käännteen tilassa. Syvimmiltään lakimaisema pyrkii tuottamaan itse itseään: vaikka lakimaisema synnyttää valtiotilaan myös ajallista jatkuvuutta, siihen ei sisälly mitään tarkkaa, ennalta määrättyä kehityssuuntaa. (Philippopoulos-Mihalopoulos 2010, 2015). Lakimaantieteilijöistä Keenan (2015: 17–36) liittyy lakimaisemaan myös yhteenkuuluvuuden tilaksi kutsutun ominaisuuden: yhteenkuuluvuuden tila syntyy lain spatiaalisten käännteiden yhteydessä, jonka kautta valtiotilaan tuotetut oikeudet voivat sovittaa eri tahojen välisiä ristiriitoja ja luoda oikeuksien kautta yhdessä jaettua identiteettiä keskenään kamppailevien tahojen välille.

Lakimaantieteilijöiden korostama valtiollinen laki ei ole tässä tutkimuksessa ainoa tilan ja oikeudenmukaisuuden välistä suhdetta määrittelevä teoreettinen lähestymistapa. Väitöskirjan yhteenvedo-osuuden tutkimusongelma kohdistuu kuitenkin Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen, joiden välinen tiivis

tilallinen riippuvuussuhde saa vahvan julkilausutun ilmiänsä Suomen valtion perustuslaissa: sen alussa Suomi määritellään täysivaltaiseksi tasavallaksi, joka turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden, yksilöiden vapaudet ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa (Suomen perustuslaki 731/1999, § 1). Suomen valtion, oikeudenmukaisuuden ja perustuslain väliset riippuvuussuhteet eivät ole syntyneet tilallis-ajallisessa tyhjiössä, vaan ajallisesti hyvin hitaan, lukuisia valtiotilan muutokseen liittyviä kehitysvaiheita sisältäneen tapahtumasarjan seurauksena (Alapuro 1994; Jussila 1969; 2017; Riepula, Kultalahti & Pohjoinen 2019). Lakimaantieteen korostama valtiollinen laki on tässä väitöstutkimuksessa keskeisin etujen ja rasitusten distribuutiota selittävä teoreettinen näkökulma, jota ilman väitöskirjan yhteenveto-osuuden tutkimusongelman analyysi ei etene riittävästi Suomen valtiotilan partikulaaristen ominaisuuksien tiedostamisen suuntaan. Valtiollisen lain merkitys etujen ja rasitusten distribuutiolle sekä kansalaisten yhteenkuuluvuuden tilan synnylle on tullut hyvin esiin Suomen valtiotilan ja perustuslakien välistä historiallista suhdetta analysoineiden oikeustieteilijöiden ansiosta: Ruotsin ja Venäjän vallan ajalta periytyneiden perustuslakien on nähty synnyttäneen perustan, jonka luoman tilallis-ajallisen lähtökohdan varaan Suomen valtiotila on myöhemmin hitaasti rakentunut (Jussila 1969; Riepula, Kultalahti & Pohjalainen 2019).

Valtiollisen lain rooliin spatiaalisen oikeudenmukaisuuden tuottajana ei pidä kuitenkaan suhtautua kritiikittömästi: yksittäisessä perustuslaissa ilmenevä perusoikeuksien muotoilu, konstituutio, on aina pyrkinyt edistämään etenkin säätäjiensä edustamaa tahtoa sekä siihen yhdistynyttä yhteiskunnallisten valtasuhteiden vahvistamista (Riepula, Kultalahti & Pohjalainen 2019). Suomen valtiotilassa perustuslaillista lakimaismaa tuottaneet perustuslait eivät ole koskaan olleet oikeudenmukaisuuden puhtaita heijasteita, vaan perustuslakien konstituutioon liittyvästä maisemointivallasta on käyty jatkuvaa, yksittäisten sukupolvien rajat ylittävää maisemointikamppailua. Suomen nykyinen perustuslaki kuvaa Suomen olevan täysivaltainen tasavalta, joka oikeusvaltiokehityksen muodossa pyrkii turvaamaan yksilöiden vapaudet ja oikeudet sekä oikeudenmukaisuuden edistämisen yhteiskunnassa (Suomen perustuslaki 731/1999, § 1–2; ks. myös esim. Raitio 2017). Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymisen näkökulmasta perustuslaillisen lakimaiseman spatiaalinen käänne pyrkii siis turvaamaan kansalaisten vapauden ja oikeuden myös toistensa kanssa ristiriidassa olevien spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsityksien muodossa tapahtuvaan oikeudenmukaisuuden edistämiseen. Perustuslaissa ilmaistu valtiosääntömuotoilu ilmaisee myös pysyvän tilallisen riippuvuussuhteen Suomen valtiotilan ja oikeusvaltiokehityksen välillä: oikeusvaltiokehityksen vahvistaminen tukee myös lakimaantieteen korostamaa, perustuslailliseen lakimaisemaan liittyvien perusoikeuksien tuottamaa yhteenkuuluvuuden tilaa.

2.3.2 *Liberalistinen traditio, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtio vapauden turvaajana*

Yhteenveto-osuuden teoreettisia periaatteita tarkentava iteroiva abstrahointi etenee seuraavaksi liberalistisen tradition suuntaan. Lakimaantieteen tavoin myöskään liberalistinen perinne ei ole koskaan ollut yksiulotteinen kokonaisuus (Nagel 2003: 62–85). Liberalismin eri muodoissa spatiaalisen oikeudenmukaisuuden ennako-olettamuksia lähestytään vapausperiaatteen kannalta, jonka toteutumista lakimaantieteen korostaman valtiollisen lain tulisi edistää. Etujen ja rasitteiden spatiaalinen distribuutio tapahtuu vapausperiaatteen käytön tai käyttämättä jättämisen seurauksena: tämän seurauksena vapausperiaatteen korostus tuo vääjäämättä mukanaan myös erilaisia taloudellisia ja

hyvinvointieroja valtioiden, alueiden, kuntien tai kansalaisten välille, joita liberalismissa pyritään kuitenkin tasaamaan muun muassa eroperiaatteen avulla. (Rawls 1971, 1993, vert. Harvey 1973, 1996). Liberalistisessa perinteessä ei lakimaantieteen tavoin korosteta valtiollisen lain itseisarvoa: perustuslaillisen valtiotilan merkitys nähdään ennen kaikkea suhteessa vapauksien aidon toteutumisen turvaamiseen, jonka seurauksena liberalistinen traditio onkin pyrkinyt määrittelemään kehityksen oikeusvaltiokehityksen sijaan ennen kaikkea lisääntyvänä vapautena (Nozick 1974; Nussbaum 2011; Sen 1999). Liberalistisen perinteen puitteissa on myös esiintynyt pyrkimys laajentaa oikeudenmukaisuuden vapautta korostava ennako-olettamus yksittäisiä valtiotiloja yhdistäväksi universaaliksi ominaisuudeksi (Rawls 2002).

Universaalina lähtökohtana mielellään esiintyvän liberalistisen perinteen ennako-oletukset ilmenevät kuitenkin aina partikulaarisesti eri valtiotiloissa sekä niihin yhdistyneissä materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa (Avnon & de-Shalit 1999; Sandel 1994). Suomeen liberalismi rantautui 1700-luvulla muun muassa Anders Chydeniuksen kaltaisten henkilöiden välityksellä: Chydeniuksen liberalismiin liittyvissä tulkinnoissa korostui elinkeinonvapauden, uskonnonvapauden ja muiden kansalaisille yhdenvertaisesti kuuluvien vapauksien turvaaminen perustuslakien avulla (Kettunen 2005; Niiniluoto 2005). Vaikka perustuslaillinen lakimaisema korostaa Suomessa vapauden ja perusoikeuksien merkitystä, ovat tutkijat nostaneet esiin myös niitä epäkohtia, joita vapauksien toteutumiseen Suomessa edelleen liittyy: esimerkiksi metsäsaamelaisten kaltaisen vähemmistöryhmän ja Suomen valtion välisen suhteen on todettu edelleen olevan hyvin ristiriitainen (Joonas & Joonas 2023). Vapausperiaatteen toteutumiseen liittyvät ongelmat eivät ole ainoastaan Suomen valtiotilaan liittyvä ilmiö: universaalina esitetystä vapaudesta poiketen liberalistista perinnettä on käytetty useissa maissa ainoastaan tiettyjen ihmisryhmien vapauden edistämiseen toisten ihmisryhmien kustannuksella (Losurdo 2011). Valtakulttuurista poikkeavien ihmisryhmien syrjinnällä on ollut useissa valtioissa pitkä ajallinen kehityshistoria, jonka aikana spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvillä ennako-oletuksilla on pyritty oikeuttamaan erilaista materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa useiden sukupolvien ajan ilmennyttä epäoikeudenmukaista syrjintää (Young 2011).

2.3.3 Marxilainen maantiede, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtio epäoikeudenmukaisen kehityksen edistäjänä

Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen voi ilmetä lakiin ja vapauteen liittyvien ennako-olettamuksien ohella myös marxilaisen maantieteen spatiaalisesta oikeudenmukaisuudesta tuottamien ennako-olettamusten muodossa. Seuraavaksi yhteenveto-osuuden teoreettisia periaatteita tarkentava iteroiva abstrahointi eteneekin marxilaisen maantieteen suuntaan, jonka yhteiskuntafilosofiset lähtökohdat kehittyivät 1800-luvulla osana eurooppalaisen filosofian historiallista kehityskaarta. Georg Hegelin absoluuttiseen idealismiin liittyvän perinnönjaon yhteydessä Herakleitoksen ja Hegelin muotoilemaa dialektista metodia ryhdyttiin soveltamaan myös materiaalisen todellisuuden tutkimiseen, jonka uskottiin olevan ontologisesti ensisijainen Hegelin edustamaan absoluuttiseen idealismiin nähden (Williams 1989). Karl Marxin ajattelun alkumuodot kehittyivät hegeliläisyyden yhteydessä, josta hän siirtyi antiikin luonnonfilosofiaan kohdistuneen väitöskirjan jälkeen syvemmälle poliittisten olojen ja kapitalistisen talousjärjestelmän kritiikkiin: valtion nähtiin olevan osa kapitalistisen talousjärjestelmän ylläpitämää riistoa ja vieraantumisprosessia,

jonka nähtiin kohdistuvan ennen kaikkea vailla yksityistä omaisuutta olevaan työväenluokkaan (Ollman 2001). Marx näki Hegelin tavoin historian ja valtion kehittyvän dialektisten ristiriitojen seurauksena, mutta absoluuttisen idealismin sijaan yhteiskunnallinen muutos ilmensi hänelle historialliseen materialismiin, taloudellisiin tuotantosuhteisiin sekä yhteiskuntaluokkien välisiin kamppailuihin liittyviä ristiriitoja (Shaw 1978). Proletariaatin tulisi toteuttaa sosialistinen vallankumous, jonka yhteydessä hallitsevan luokan valtiovalta kumotaan ja oikeus yksityisomaisuuteen poistetaan: vallankumouksen kautta luodaan edellytykset valtion riistosta vapaalle yhteiskunnalle, jossa kansalaiset pääsevät yhdenvertaisemmin osaksi taloudellisista eduista (Rockmore 2002).

Maantieteeseen Marxin ajatuksen siirtyivät laajemmin kuitenkin vasta liki sata vuotta myöhemmin, jolloin marxilainen maantiede syntyi osana laajempaa radikaalimaantieteellistä virtausta (Peet 2006: 67–111). Marxilaista maantiedettä edustavat tutkijat ovat lähestyneet luonnon ja yhteiskunnan välisiä riippuvuussuhteita sekä siinä ilmenevää etujen ja rasitusten distribuutiota historiallisen materialismin näkökulmasta (Harvey 1996; Smith 1990). Lakimaantieteestä ja liberalismista poiketen marxilaisen maantieteen edustajat ovat korostaneet spatiaalisen oikeudenmukaisuuden ennako-olettamuksissa taloudellisten etujen ja rasitusten merkitystä (Harvey 1973): taloudellisten etujen ja rasitteiden distribuution on nähty olevan kapitalistisen talousjärjestelmän ja sen etenemistä tukevien valtiotilojen seurauksena pysyvästi epäoikeudenmukaista (Jessop 1990, 2016; Brenner 2009; Brenner *et al.* 2003). Marxilaisen maantieteen lähtökohtia on sovellettu myös Suomen valtiotilan tutkimiseen: tällöin Suomen valtiotila on pyritty palauttamaan materiaalisessa tilassa kapitalistisen talousjärjestelmän ja väestön poliittista hallintaa edistäväksi sosiaaliseksi instituutioksi (Moisio 2012: 29–54; ks. myös Brenner 2009), joka synnyttää epäoikeudenmukaista kehitystä ja alueellista erivertaisuutta (Moisio & Sirviö 2021). Tutkijat ovat akateemisten tavoitteiden ohella myös esittäneet pyrki-myksensä vaikuttaa aluekehitykseen liittyvien poliittisten prosessien hallintaan: tämä on heistä perusteltua marxilaisen maantieteen avaamista valta- ja vastuusuhteista sekä niiden taustalla vaikuttavista tiedon ja tietämisen sekä uskomusten lajeista käsin (Moisio & Sirviö 2021: 125; ks. myös Smith 1990).

Tämän väitöstutkimuksen teoreettinen lähestymistapa ei jaa edellä kuvattua uskoa marxilaisen maantieteen universaaliin selitysvoimaan, joka ei huomioi Suomen perustuslain turvaamien perusoikeuksien synnyttämiä demokraattisia prosesseja. Kriittisen realismin (Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997) näkökulmasta marxilainen maantiede nähdään tässä tutkimuksessa ainoastaan ontologis-episteemisesti rajallisena näkökulmana osin ihmisestä riippumattomaan todellisuuteen, jonka kautta Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen ei tule riittävän syvällisesti ymmärretyksi. Marxilaisella lähestymistavalla on ollut jo useiden vuosikymmenien ajan vaikeuksia uskottavasti selittää, miten etujen ja rasitteiden oikeudenmukainen tai epäoikeudenmukainen distribuutio voidaan tuottaa ilman Suomen nykyisen valtiomuodon korostamia vapauksia, perusoikeuksia sekä niiden toteutumista tukevaa oikeusvaltiokehitystä (Keski-Filppula 2023: 152; ks. myös Keski-Filppula 2016: 36–37). Tutkimusperinteen ontologis-episteemisiä lähtökohtia leimaa joskus myös kapea-alainen historialliseen materialismiin liittyvä rajoittuneisuus, jonka seurauksena muille absoluuttisen tilan ontologiseen rakenteeseen kohdistuville näkökulmille tai spatiaalisille oikeudenmukaisuuksille jäävä tila kaventuu: erityisen ongelmalliseksi dogmaattinen suhtautuminen historialliseen materialismiin asettuu viime vuosikymmenien filosofis-tieteellisten löydösten valossa, joissa on edetty ontologisen materialismin sijaan ennen kaikkea objektiivisen idealismin ja materialismin välistä jännitettä korostavaan suuntaan (Kallio-Tamminen 2006: 239–338; Newton 2007: 308–312; ks. myös Laurikainen

1973: 210–214, 1997). Objektiivisen idealismin ja materialismin toisiaan tukeva jännite asettaakin historiallisen materialismin lähtökohdat kriittisen realismin korostaman ontologis-episteemisen uudelleen arvioinnin eteen (ks. myös Peet 2006: 299–302). Marxilainen maantiede on kuitenkin puutteistaan huolimatta yksi tämän väitöstutkimuksen kannalta tarpeellinen teoreettinen näkökulma, joka omasta näkökulmastaan käsin auttaa ymmärtämään Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä.

2.3.4 Ympäristöoikeudenmukaisuus, spatiaalinen oikeudenmukaisuus ja valtio kestävän kehityksen mahdollistajana

Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä voi lähestyä myös ympäristöoikeudenmukaisuutta korostavasta näkökulmasta, joka on samalla viimeinen teoreettinen lähestymistapa, johon yhteenveto-osuuden iteroiva abstrahointi kohdistuu. Luontoon ja ympäristöön liittyvien etujen ja rasitusten tiedostaminen ei ole mikään uusi ilmiö: ihmisen, luonnon ja oikeudenmukaisuuden väliset suhteet olivat esillä jo Pythagoraan kaltaisten luonnonfilosofien ajattelussa (Riedweg 2005: 36–39). Ympäristöoikeudenmukaisuuteen liittyvä luonnon muulle elämälle tuottaman materiaalisin perustan merkitys on kohonnut esiin hitaasti (Barry 1978: 204–248; Scott 1978: 74–90; Sikora 1978: 112–166;), mutta varmasti myös spatiaalisen oikeudenmukaisuuden sekä eri aikoina eläneiden sukupolvien välisiin riippuvuussuhteisiin liittyvissä keskusteluissa (Sen 2009: 365–377). Ympäristöoikeudenmukaisuuden yhteydessä on usein korostettu ilmastonmuutoksen kaltaisia globaaleja rasitteita (Sandberg & Sandberg 2010; Schlosberg & Collins 2014: 359–374), jonka ohella viimeaikaisissa keskusteluissa ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma on pyritty yleistämään yksittäiset valtiotilat ja maanosat ylittävän planetaarisen oikeudenmukaisuuden suuntaan (Sultana 2021: 118–124; 2023: 1–9); tästä huolimatta myös ympäristöoikeudenmukaisuus kuitenkin ilmenee eri valtiotiloissa partikulaarisesti toisistaan eroavilla tavoilla (Reed & George 2015).

Lähestymistavan alkuvaiheessa luotiin kestäväksi kehitykseksi kutsuttu kehitystulkinta, jossa luonnon ja ympäristön etu yhdistettiin taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä korostavaksi ajattelutavaksi: samassa yhteydessä yksittäisten valtioiden sekä niiden välisen yhteistoiminnan roolia kestävästi kehityksen ja oikeudenmukaisen distribuution toteutumiselle korostettiin (Rist 2012: 171–196; World Commission on Environment and Development 1987). Kestävän kehityksen tulkinta on kuitenkin joskus nähty myös ajattelutapana, jossa marxilaisen maantieteen korostama idea kapitalistiseen talousjärjestelmään liittyvästä pääoman kasautumisesta on ohjannut kysymyksenasettelua kehityksen ekologisen ulottuvuuden toteutumisesta: tämän seurauksena taloudellista kasvua ja pääoman kasautumista korostavat painotukset ovat siirtyneet myös osaksi kestävästi kehityksen ekologiseen ulottuvuuteen annettavaa vastausta (Cowen & Shenton 1996: 438–476; Rist 2012: 171–196). Syväekologien mielestä kestäväksi kehitykseksi kutsuttu ajattelutapa ei kuitenkaan tunnista riittävän syvällisesti nykyisen elämänmuodon luontoon ja ympäristöön kohdistamia rasitteita (Naess 1990). Tämän tutkimusprosessin yhteydessä luontoon ja kapitalistiseen talousjärjestelmään liittyvien etujen ja rasitteiden välinen yhteys on noussut esiin eritoten artikkelin III yhteydessä, jossa osan hyvinvointialueiden suurimmista kaupungeista todettiin vahvistaneen merkittävästi elinvoimaansa integroitumalla osaksi vihreää siirtymää (Keski-Filppula 2023: 155, 165).

Luontoon ja ympäristöön kohdistuvat edut ja rasitteet on yhdistetty myös pelkän ympäristöoikeudenmukaisuuden ontologis-episteemiset rajat ylittävään etujen ja rasitteiden tarkasteluun: tällöin luontoon tai ympäristöön kohdistuvien etujen ja rasitteiden on nähty ilmentävän pelkkää ympäristöoikeudenmukaisuutta laajemman oikeudenmukaisuuden ilmenemistä (Schlosberg 2013: 37–55). Myös tämän väitöskirjan yhteenvedon teoreettiset lähtökohdat korostavat materiaalistien, sosiaalisten ja abstraktien tilojen tuottamia yhteisvaikutuksia. Ympäristöoikeudenmukaisuutta korostava lähestymistapa tulkitaan tässä yhteydessä muita spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevia lähestymistapoja täydentävänä näkökulmana: luontoon ja ympäristöön kohdistuvat edut ja rasitteet nähdään eräänä spatiaalisen oikeudenmukaisuuden ilmenemismuotona, jonka kautta oikeudenmukaisuuden ilmenemistä voidaan lähestyä valtiollista lakia, vapausperiaatteita tai kapitalistisen talousjärjestelmän roolia korostavien lähestymistapojen ohella. Tähän tutkimuksen teoreettisia lähtökohtia tarkentava iteroiva abstrahointi päättyy ja seuraavaksi väitöskirjan yhteenvedon osuus etenee tarkastelemaan Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä edellä kuvatuista neljästä lähestymistavasta eli lakimaantieteestä, liberalistisesta perinteestä, marxilaisesta maantieteestä ja ympäristöoikeudenmukaisuudesta käsin.

3 Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen

Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen on saanut eri aikoina hyvin monimuotoisia ilmenemismuotoja. Pääluvussa kolme tutkimusongelmaa lähestytään väitöstutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta keskeisten historiallisten tapahtumien näkökulmista, jotka osoittavat, ettei Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä voida palauttaa ainoastaan oikeusvaltiokehitystä, vapautta, epäoikeudenmukaista tai kestävästä kehitystä korostaviin valtiotila abstraktioihin. Erilaiset spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevat teoriaperinteet sekä niiden yhteydessä esiintyvät valtiotilatulkinnot nähdään tässä yhteenvedo-osuudessa ainoastaan totuudenkaltaisina lähestymistapoina, jotka ontologis-episteemisesti suuntaa antavalla tavalla valottavat Suomen valtiotilan ja eri aikoina eläneiden sukupolvien yhteydessä tapahtunutta etujen ja rasisusten distribuutiota. Pääluku kolme myös syventää historiallisten tapahtumien ja kahteen tutkimuskysymykseen kohdistuvan analyysin avulla aiempien artikkeleiden keskeisiin tuloksiin eli erilaisten spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten väliseen vuorovaikutukseen (artikkeli I), arviointimenettelyn läpikäyneiden kuntien uudistumiseen (artikkeli II) sekä hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien ennakoivaan toimintaan ja kaksoisrooliin (artikkeli III) liittyvää uudelleen tulkintaa.

3.1 Suomen valtiotilan hidas itsenäistyminen Ruotsista ja Venäjältä

Lain, vapauden, taloudellisen pääoman ja luonnon toisiaan täydentävä merkitys etujen ja rasisusten distribuutiossa on ollut läsnä Suomen valtiotilan itsenäistymiskehityksen varhaisvaiheista lähtien. 1300-luvulla Ruotsin Itämaaksi kutsuttu Suomi integroitui Ruotsin valtioon osana laajempaa väestönkehitykseen, talouteen, kieleen, lähetystyöhön sekä sotilaalliseen voiman käyttöön liittyvää yhdistymisprosessia. Suomen liittyminen Ruotsiin edisti myös valtion itäosassa sijainneen Tukholman päätymistä maan pääkaupungiksi, koska liittymisen seurauksena Ruotsin väestön painopiste siirtyi itään. Itämaata ryhdyttiin pitämään integraation seurauksena itsenäisenä oikeudellisena, hallinnollisena ja kirkollisena kokonaisuutena. 1400-luvulla Suomea alettiin kutsua Finlandiaksi ja yhdistymisen seurauksena Ruotsin ja Suomen välille kehittyi hitaasti erilaisia etujen ja rasisusten jakoon liittyviä riippuvuussuhteita: valtakunnan Ruotsissa sijaitsevaan keskustaan keskittyi väestöä, taloudellista pääomaa ja poliittista valtaa, joka muodosti samalla taloudellisen markkina-alueen myös Suomessa sijaitseville kaupungeille sekä syrjäseuduilla valmistetuille tuotteille. (Riepula *et al.* 2019; Tarkiainen 2010; Villstrand 2012).

Lakimaantieteen korostaman valtiollisen lain eli perustuslain lähtökohdat syntyivät Ruotsin vallan aikana luodun perustan ja sen spatiaalista käännettä tukevien sosiaalisten käytänteiden seurauksena. Ruotsissa vuonna 1442 vahvistettiin maanlaki, jonka mukaan kuninkaan tuli hallita valtiota valtioneuvostoa kuunnellen. Lakiin yhdistettiin myös aiempi säännös Suomen oikeudesta lähettää edustajansa Ruotsin kuninkaan vaaliin 15.2.1362. Päivämäärä 15.2. päättyi myöhemmin ajankohdaksi, jolloin Suomen valtion nykyinen päämies eli presidentti valitaan tehtävänsä. Ruotsissa valtiollinen lainsäädäntö ja sen lähtökohdat heijastelevat instituutiot kehittyivät kuninkaan yksinvaltaa korostavasta lainsäädännöstä hitaasti kohti säätyjakoista valtiopäivälaitosta: kehitykseen liittyvä vapautulkinnan syveneminen ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa tarkoittanut liberalistisen

perinteen korostamaa kansalaisten yhdenvertaista vapautta osallistua valtiollisten asioiden hoitoon tai lakimaantieteelle keskeisten perusoikeuksien toteutukseen, vaan ennen kaikkea säädyille osoitettua vapautta hoitaa valtion asioita ilman kuninkaan yksinvaltaa. Suomeksi kutsuttua alue erkaantui Ruotsista vuonna 1808 alkaneen Suomen sodan seurauksena, jolloin Venäjä hyökkäsi Ruotsia vastaan: myöhemmin käydyissä rauhanneuvotteluissa Suomi liitettiin osaksi Venäjän keisarikuntaa. Vaikka liitoksen seurauksena Suomeksi kutsutun alueen olemassaolo osana Ruotsin valtiota päättyikin, oli Ruotsin vallan aikana tapahtunut integraatioprosessi luonut Suomeen valtiollisen lain spatiaalista merkitystä korostavan lähtökohdan, joka yli sata vuotta myöhemmin kohosi esiin itsenäisen Suomen ensimmäisen perustuslain ja sen lähtökohtia heijastelevan orastavan oikeusvaltiokehityksen muodossa. (Jussila 1969, 2004; Riepula *et al.* 2019; Tarkiainen 2010; Villstrand 2012).

Venäjän keisarikuntaan yhdistymisen seurauksena Suomeksi kutsutusta alueesta muodostui vuonna 1809 Suomen autonominen suuriruhtinaskunta, joka kuitenkin säilytti Ruotsin vallan ajalta peräisin olevat perustuslakinsa sekä muun muassa uskonnon harjoittamiseen ja säätyjen toimintaan liittyvät oikeutensa. Valtiollisen lain turvaamien oikeuksien säilyttämiseksi haluttiin varmistaa suomalaisen yhteiskunnan toiminnallinen jatkuvuus ja aiemman lainsäädännön turvaamat vapaudet. Ruotsin valtiosta erkaantumisen seurauksena Suomen valtiopäivillä kokoontuivat enää suomalaiset säädöt, minkä seurauksena Suomeen kohdistuvaa valtiollista päätösvaltaa ei käyttänyt enää ruotsalaisten säätyjen muodostama enemmistö. Venäjän kansalaisille ei myöskään myönnetty Suomen suuriruhtinaskunnan kansalaisoikeuksia, jonka sisältämää erontekoa tukien Venäjän rajalle jäi Suomen itsehallintoa korostava tulliraja. Liberalistisen perinteen korostamien poliittisten vapauksien laaja-alainen toteutuminen oli Suomen valtiopäivien toiminnassa kuitenkin edelleen hyvin rajallista, sillä valtiopäivien tehtävänä oli Ruotsin vallan ajalta periytyvän lainsäädännön ja sosiaalisten käytäntöjen mukaisesti antaa ainoastaan pyydettyä neuvoja Venäjän hallitsijalle: ei niinkään tehdä itsenäisiä päätöksiä. Aiemmin luodun lainsäädännön ohjaamana Suomen alueelta kerätyn verokertymän distribuutio sai kohdistua vain Suomen itsehallintoalueen omiin tarpeisiin, minkä lisäksi suomalaisia ei myöskään velvoitettu osallistumaan Venäjän sotalaitoksen ylläpitoon. Suomen autonomian aikaan liittyvässä tutkimuksessa vuosien 1809–1863 välistä ajanjaksoa onkin viime aikoina kutsuttu eräänlaiseksi Suomen valtioamun ajaksi. (Jussila 1969, 2004; Kalleinen 2023; Riepula *et al.* 2019).

Ruotsin vallan aikaiset kuninkaan valtaa korostavat perustuslait siirtyivät Suomen itsehallintoalueella käytettävän lainsäädännön lähtökohdaksi: Ruotsissa oli samaan aikaan jo ehditty hylätä kuninkaan valtaa korostavat perustuslait, joiden tilalle oli säädetty uusi kuninkaan valtaa rajoittava hallitusmuoto. Niin Suomessa kuin Venäjällä oli pitkään epäselvää, mitä Suomen perustuslaillisiin oikeuksiin tarkkaan ottaen kuului. Käytännössä laillisten oikeuksien määrittelyyn liittyvä epäselvyys johti Venäjällä keisarin valtaoikeuksien suojelemiseen ja Suomessa säätyjakoisen yhteiskuntajärjestyksen sekä yksityistä omaisuuden suojaa tukevien omistusoikeuksien varmistamiseen. (Alapuro 2017; Jussila 1969, 2004; Riepula *et al.* 2019). Lainsäädännön tuottama kansalaisten yhdenvertaisia vapauksia rajoittava epäoikeudenmukaisuus joutui Suomessa kuitenkin marxilaisen perinteen kritiikin kohteiksi: kuten aiemmin lakimaantieteen lähtökohtien esittelyn yhteydessä on todettu, perustuslaissa ilmenevä perusoikeuksien muotoilu, konstituutio, ei ole koskaan ilmentänyt puhtaasti oikeudenmukaisuutta sinänsä, vaan perusoikeuksien konstituutio on aina pyrkinyt edistämään myös säätäjiensä edustamaa tahtoa sekä yhteiskunnallisten valtasuhteiden vahvistamista. Vaikka lainsäädäntöuudistusten myötä Suomen valtiopäivien päätösvaltaa vahvistettiin, pyrki Venäjä sortovuosien

yhteydessä helmikuun manifestilla vuonna 1899 integroimaan Suomen aiempaa tiukemmin osaksi Venäjän yleisvaltakunnallisen lainsäädännön vaikutuspiiriä. Manifestin aiheuttama perustuslailliseen lakimaisemaan liittyvä repeämisen uhka synnytti Suomessa yleisemmän tietoisuuden perustuslaillisten oikeuksien tärkeydestä, jonka aiheuttaman ilmapäiriin muutoksen seurauksena kansalaiset ryhtyivät perustuslakitaistelun muodossa puolustamaan perusoikeuksiaan. (Alapuro 2017; Jussila 1969, 2004; Riepula *et al.* 2019).

Julkisen vastarinnan lisäksi perustuslakitaistelu sai myös salatumpia ja piilotetumpia muotoja. Vastarintaliike Kagaalin mies- ja naisjäsenet puolustivat perusoikeuksia venäläistämistoimia vastustavan propagandan laatimisen, salakuljettamisen ja levittämisen avulla. Helsingistä käynnistynyt toiminta levisi vastarintaliikkeen mies- ja naisjäsenien avulla eri puolella Suomea: osa suomalaisesta sivistyneistöstä otti myös osaa Ruusu-Ristin ja vapaamuurareiden kaltaisten esoteeristen järjestöjen toimintaan, joiden ylläpitämien sosiaalisten käytänteiden yhteydessä liberalistisen perinteen korostamia vapauksia voitiin käyttää venäläisten julkisessa valtiotilassa harjoittamista sortotoimista ja oikeuksien rajoittamisesta huolimatta. Esoteeristen perinteiden useita vuosisatoja vanha symbolikieli kanavoitui aikakauden taiteilijoiden ja arkkitehtien työskentelyn kautta osaksi Suomen valtiollista itsenäistymistä tukevaa kansallista taideperintöä sekä rakennettua materiaalista ympäristöä: varhaisen symbolikielen tiedostamista ja ymmärtämistä lisäävä tutkimus on Suomessa kuitenkin vielä varsin alkuvaiheessa, sillä siihen liittyvää tutkimusta on harjoitettu aktiivisesti vasta muutaman vuoden ajan. Jo tässä vaiheessa kertynyt tutkimustieto on kuitenkin lisännyt tietoisuutta Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen liittyvästä ontologis-episteemisestä moninaisuudesta. (Hänninen 2022, 2023; Ilonen 2021; Kokkinen 2019).

Lakimaantieteen korostamien perusoikeuksien puolustamiseen liittyvä kamppailu synnytti Suomessa vuonna 1905 pidetyn suurlakon, jonka jälkeen Venäjän keisari kumosi marraskuun manifestissa kansalaisvapauksiin kohdistuneet rajoitukset: samassa yhteydessä liberalistisen perinteen korostama vapausperiaate laajeni myös säätyihin kuuluttomien kansalaisten poliittisia sekä sanan-, kokoontumis- ja yhdistymisvapauden kaltaisia perusoikeuksia vahvistavaan suuntaan. Tämän seurauksena Suomeen syntyi ensimmäiset kirjoitettuun lainsäädäntöön perustuvat perustuslain tasoiset perusoikeussäännökset. Vuonna 1906 Suomessa astui voimaan aiemman säätyjakoisuuden taakseen jättänyt yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuva valtiopäiväjärjestys, jossa kansalaisten poliittista tahtoa ilmaisi yksikamarinen eduskunta. (Alapuro 2017; Jussila 1969, 2004; Riepula *et al.* 2019). Lakimaantieteeseen liittyvien perusoikeuksien laajentuminen valtiollisissa vaaleissa kaikille kansalaisille kuuluviksi oikeuksiksi ei kuitenkaan poistanut aiemmin syntyneitä spatiaalisuun oikeudenmukaisuuskäsityksiin liittyviä eroja sekä niiden tuottamia ristiriitoja. Venäjällä tapahtunut vallankumous oli luonut levottomuutta niin Suomessa kuin muissa maissa: yhteiskunnallisesta epävakauksesta ja Suomen itsenäisyyttä korostavan valtalin keskeneräisyydestä huolimatta Suomen eduskunta antoi itsenäisyysjulistukseen 6.12.1917 ilman Venäjällä valtaan nousseen bolševikkihallituksen oikeudellista hyväksyntää. Suomen itsenäistyminen ja perustuslaillisen suvereenin vaihtuminen tapahtui osin vallankumouksellisin perustein, jossa ylitettiin voimassa olevan perustuslain oikeudelliset rajat: edellä mainitut tapahtumat yhdistyneenä perustuslaillisen lakimaiseman olemassaoloon liittyvän valtiollisen suvereenin heikkenemiseen olivat osaltaan edistämässä aiemmin esiintyneiden oikeudenmukaisuusristiriitojen kärjistymistä kansalaisten väliseksi sisällissodaksi. (Alapuro 2017; Jussila 1969, 2004; Riepula *et al.* 2019).

Kokoavasti Suomeksi kutsutun maantieteellisen alueen kehittyminen itsenäiseksi valtioksi tapahtui hitaan, useita vuosisatoja kestäneen yhdistymis- ja eriytymiskehityksen

seurauksena: sen aikana Ruotsin ja Venäjän valtioiden suunnasta Suomeen kohdistettiin lainsäädäntöön, vapauksiin, taloudelliseen pääomaan ja luontoon liittyvien etujen ja rasisusten distribuutiota. Ruotsin ja Venäjän vallan aikana kehittynyt valtiollinen laki sekä siihen yhdistyneet sosiaaliset käytänteet loivat kuitenkin lakimaantieteen korostamaa yhteenkuuluvuuden tilaa, jonka avulla Itämaaksi, Finlandiaksi tai Suomen autonomiseksi suuriruhtinaskunnaksi kutsutun itsehallintoalueen asioita suhteessa Ruotsiin ja Venäjään hoidettiin. Valtiollisten lakien sisältämä oikeuksien konstituutio keskittyi kuitenkin ennen kaikkea Ruotsin kuninkaan, Venäjän keisarin tai Suomessa valtaa pitävien säätyjen erioikeuksien turvaamiseen: tämän seurauksena valtiollinen laki ei kyennyt turvaamaan liberalistiseen perinteeseen liittyviä laaja-alaisia vapauksia tai marxilaisen maantieteen korostamaa taloudellisten etujen tasaamista eri yhteiskuntaryhmien välillä. Valtiollisen lain konstituution tuottamat erot eri yhteiskuntaryhmien välillä loivat oikeutetun mahdollisuuden lähestyä Suomen valtiotilaa marxilaisen maantieteen korostaman epäoikeudenmukaisen kehityksen näkökulmasta: vaikka Venäjän sortotoimien vastustaminen sekä siihen liittyvä perustuslakitaistelu yhdistikin eri yhteiskuntaryhmiä toisiinsa, tekee Suomen valtiotilan aiemman kehityksen synnyttämä epäoikeudenmukaisuuden ilmapiiri yhdistyneenä valtiollisen suvereniteetin hetkelliseen heikkenemiseen ymmärrettäväksi, miksi eri yhteiskuntaryhmien väliset ylisukupolviset ristiriidat saivat Suomessa lopulta sisällissodan muodon.

3.2 Yhteiskunnalliset ristiriidat, sisällissota ja perustuslaillinen lakimaisema

Tämän väitöskirjan tutkimusongelma kohdistuu Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen. Jo artikkelin I yhteydessä tuotiin esiin, kuinka spatiaalisia oikeudenmukaisuuksia kuvailevien teoriaperinteiden pyrkimys omien ennako-olettamusten ylitulkintaan kohtaa vääjäämättä muiden traditioiden luomat episteemiset rajat: ennako-olettamusten suhteellisuuden tiedostamisen nähtiin rajoittavan sitä väkivaltaa, jota eri tahojen pyrkimys abstraktin tilan miehittämiseen tuo mukanaan (Keski-Filppula 2016: 44–45). Suomen itsenäistymisen alkuvaiheeseen ajoittunut sisällissota osoittaa, ettei oikeudenmukaisen distribuution määrittelyyn liittyvä väkivalta rajoitu ainoastaan abstraktiin tilaan, vaan eri tahojen välinen aggressio voi saada erilaisia ilmenemismuotoja myös materiaalisissa ja sosiaalisissa tiloissa. Sisällissodan syttyminen yhdistyi myös valtiollisen suvereniteetin olemassaolon heikkenemiseen: valtiollisen lain tuottamaan lakimaisemaan syntyi repeämä, joka edisti väkivallan ilmenemistä myös materiaalisissa ja sosiaalisissa tilassa. Tämän lisäksi myös marxilaisen maantieteen korostamiin taloudellisiin etuihin sekä eri yhteiskuntaryhmien välisiin dialektisiin ristiriitoihin liittyvät syyt olivat hitaasti synnyttäneet epäoikeudenmukaisuutta korostavaa ilmapiiriä jo säätyjakoisen valtiomuodon aikana.

Venälaistämistoimien seurauksena Suomessa oli lakkautettu kotimaiset sotilas- ja poliisivoimat, minkä seurauksena valtiolta puuttui materiaalisesta ja fyysisestä pakkovallasta liittyvät keinot suojella liberalistiseen perinteeseen liittyviä vapauksia ja lakimaantieteen korostamia perusoikeuksia, kuten kansalaisten fyysistä koskemattomuutta ja omaisuuden suojaa. Valtiollisen pakkovallan käyttöön liittyvän toimintakyvyn puutteen seurauksena julkista järjestystä ryhdyttiin valvomaan yksityisten järjestyskuntien avulla, jotka entisestään hämärsivät valtiollisen vallan oikeutusta sekä julkisen ja yksityisen vallankäytön välistä rajapintaa. Suomessa oli edelleen myös epäselvää, kuuluiko valtiollinen suvereniteetti itsenäisyysjulistuksen jälkeen Suomen eduskunnalle

vai Venäjän väliaikaiselle hallitukselle: yhteyden katkeaminen Venäjään, Suomen heikentynyt toimintakyky sekä paheneva pula elintarvikkeiden kaltaisista eduista syvensivät entisestään eri yhteiskuntaluokkien välisten ristiriitojen kärjistymistä. Venäjän valtion romahtaminen ilmeni Suomessa säätyjakoisesta yhteiskunnasta periytyneenä kaksoisvaltakeskittymänä, jossa valkoinen porvaristo ja punainen työväestö kävivät sisällissodan muodossa kamppailua Suomen valtiomuodon määrittelystä sekä siihen liittyvän valtiovallan hallinnasta. (Alapuro 2017; Haapala 2018; Ketonen 1983; Upton 1980, 1981).

Sisällissodan aikana sodan molemmat osapuolet syyllistyivät sotatoimien ulkopuolisiin liberalististen vapauksien loukkauksiin muun muassa terroritekojen muodossa: tuhansia ihmisiä murhattiin ja yli 12 000 tuhatta ihmistä kuoli sodan jälkeisillä vankileireillä. Lakimaantieteen korostaman perustuslaillisen lakimaiseman luoma yhteenkuuluvuuden tilan puute on tuskin koskaan ollut Suomessa niin voimakkaasti läsnä kuin sisällissodan aikana: ihmisiä teloitettiin ja valtion poliittinen johto vetäytyi maan alle. Sisällissodan syntyyn liittyi kiinteästi valtiollisen vallan lähtökohtaan eli perustuslaillisten perusoikeuksien ylläpitoon yhdistyneet ongelmat, joihin sidoksissa olleet tilalliset riippuvuussuhteet laukesivat Suomen valtion ulkoisten riippuvuussuhteiden eli Venäjän keisarin vallan romahtamisen seurauksena. Sisällissodan päätyttyä tasavaltalainen hallitusmuoto hyväksyttiin monarkkisen hallitusmuodon sijaan vuonna 1919, jonka jälkeen valtiollisen suvereniteetin vahvistuminen edisti perustuslailliseen lakimaisemaan liittyvän repeämän umpeutumista ja perusoikeuksien synnyttämän yhteenkuuluvuuden tilan palautumista. (Alapuro 2017; Ketonen 1983; Upton 1980, 1981).

Vaikka aiempi säätyjakoinen valtiomuoto oli luonut ristiriitoja eri yhteiskuntaryhmien välille, puuttui Suomesta riittävä kannatuspohja sisällissodan yhteydessä toteutetun vallankumouksen loppuun saattamiselle: myös vallankumoukseen liittyvän aatteellisen perustan ja spatiaalisen oikeudenmukaisuuden lähtökohdat jäivät useille vallankumoukseen osallistuneille henkilöille epäselviksi. Suomessa perustettiin sodan jälkeen virallisen armeijan rinnalle aseellisia suojeluskuntajärjestöjä suojelemaan maata sisäisiä ja ulkoisia uhkia vastaan, joista kuitenkin perustuslaillisen lakimaiseman ja sen olemassaoloa tukevien sosiaalisten käytänteiden vahvistumisen seurauksena myöhemmin luovuttiin. Sisällissodan aikana sodan molemmat osapuolet olivat teloitaneet ihmisiä kenttäoikeudellisin perustein, joiden suhde julkiseen oikeusjärjestelmään ja perustuslailliseen lakimaisemaan oli kuitenkin jäänyt ohueksi: teloituksen kohteena olivat niin omat rintamakarkurit kuin vastapuolen viholliset. Myös sodan jälkeen organisoitujen tutkijalautakuntien toimintaa pyrittiin oikeuttamaan laillisuuteen vedoten, vaikka niiden päätökset eivät aina perustuneet yleiseen tai sotaväen rikoslakiin. (Alapuro 2017; Jyränki 2014; Saarinen-Härkönen 2022).

Sisällissodan jälkeen osa suomalaisista pakeni edistämään oikeudenmukaisuuskäsitystään Neuvostoliittoon, jossa he jäivät vaille Suomessa myöhemmin vahvistuneen perustuslaillisen lakimaiseman tarjoamaa oikeuksien ja vapauksien suojaa. Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ideologiseen puhdasoppisuuteen tähtäävissä Stalinin puhdistuksissa kuoli 1930-luvulla lukuisten muiden uhrien ohella myös noin 15 000 suomalaispakolaista. Stalinin terrorin suomalaisia koskevan uhriluvun on arveltu vastaavan talvisodassa kaatuneiden uhrien lukumäärää. (Lähteenmäki 2022; Reuter 2023; ks. myös Trotski 1997). Marxilaisen maantieteen universaalisuuteen pyrkivä valtiotilatul-kinta korostaa kuitenkin yhä edelleen historiallisen materialismin ja kapitalistisen talousjärjestelmän synnyttämää epäoikeudenmukaista kehitystä (Harvey 1996; Smith 1990; Thatcher 1991): historialliseen materialismiin viitaten myös Suomen valtiotila on pyritty palauttamaan pelkäsi sosiaalisiksi instituutioksi, joka kapitalistisen talousjärjestelmän ja

väestön poliittisen hallinnan kautta synnyttää epäoikeudenmukaista kehitystä ja alueellista erivertaisuutta (Moisio 2012: 29–54; Moisio & Sirviö 2021). Marxilaisen maantieteen yksinkertaistava abstraktio historiallisesta materialismista Suomen valtiotilan tilallisena lähtökohtana ei edelleenkään kykene tavoittamaan lakimaantieteen korostamaa, sisällissodan jälkeistä oikeusvaltiokehitystä tai liberalistiseen perinteeseen liittyvää aitojen vapauksien vahvistumista: molemmat ovat kuitenkin kiinteä osa Suomen valtiotilaa tuottavaa valtiosääntöä ja sen partikulaarisessa yhteydessä tapahtuvaa oikeudenmukaisuuden kehittymistä.

Suomeksi kutsutusta maantieteellisestä alueesta oli tullut hitaasti Ruotsista ja Venäjältä erkaantunut itsenäinen kansallisvaltio, jolla oli oma perustuslaki, tasavaltainen hallitusmuoto sekä ympärysvaltiojen tuella säilytetty Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen monimuotoisuutta tukeva monipuoluejärjestelmä. Suomen valtiotilan syntymistä oli tukenut myös liberalismiin liittyvä vapaus käyttää suomen kieltä, jonka Venäjällä uskottiin etäännyttävän Suomea Ruotsista: suomen kielen ei Venäjällä uskottu kuitenkaan kykenevän kohoamaan korkean sivistyksen ja kulttuurin kieleksi. Sisällissodan jälkeisten vuosien aikana kansalaisista pyrittiin luomaan yhtenäistä fenomenaanista kansakuntaa, jonka moraaliseen integrointiin haluttiin eritoten valkoisten puolelta valjastaa myös kirkko. Torppareista maanomistajia tehnyttä maareformia oli valmisteltu jo ennen sisällissodan syttymistä, mutta sisällissodan jälkeen sen avulla pyrittiin marxilaisen maantieteen korostamaan taloudellisten etujen oikeudenmukaisempaan tasaamiseen, kansakunnan uudelleen yhdistämiseen ja sisäisten ristiriitojen ennalta ehkäisyyn. Suomeen syntyi toisistaan erillisiä työväen ja suojeluskuntien taloja, jonka ohella työläiset alkoivat hitaasti vieraantua valkoisen Suomen puolella olleen kirkon toiminnasta. Aiempien vuosisatojen aikana luotu kansallinen uskomus suomalaisille kuuluvista universaaleista perustuslaillisista oikeuksista oli hitaasti muotoutunut kansanvaltaisen valtiomuodon perustaksi sekä Suomen valtiotilan partikulaariseksi ominaisuudeksi, jonka avulla Suomen valtiollista suvereniteettia puolustettiin. (Alapuro 1994, 2017; Upton 1980, 1981).

Vaikka Suomessa säilyi laajapohjainen poliittinen järjestelmä, eivät sisällissodan traumaattiset kokemukset olleet kadonneet mihinkään: sodan jälkeen käynnistynyt äärinationalistinen ja fasisinen liikehdintä koetteli myös perustuslaillisen lakimaiseman sekä sitä ylläpitävien sosiaalisten käytänteiden toimivuutta kaventamalla liberalistisia vapauksia sekä lakimaantieteeseen liittyviä perusoikeuksia muun muassa muilutusten ja poliittisten murhien tasolle yltäneiden terroritekojen muodossa. Äärinationalistinen ja fasisinen liikehdintä kuitenkin tyrehtyi perustuslaillisen lakimaiseman asettamiin oikeudellisiin rajoihin, joita – toisin kuin sisällissodan syntyvaiheessa – kyettiin ylläpitämään myös valtion materiaalisen ja fyysisen pakkovallan, toimeenpanovallan sekä yhteiskunnalliset ryhmittymät toisiinsa integroineen poliittisen järjestelmän avulla. Vastavallankumouksen luomasta dialektisesta aallosta huolimatta sisällissodan tärkein seuraus oli perustuslaillisiin oikeuksiin nojautuvan kansanvaltaisen valtiomuodon päätyminen Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä ohjaavaksi spatiaaliseksi perustaksi: lähtökohtaa vahvistava oikeusvaltiokehitys sekä yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvat valtiolliset ja kunnalliset vaalit rakensivat myöhemmin uudella tavalla luottamusta ja yhteenkuuluvuuden tilaa eri yhteiskuntaryhmien sekä niiden taustalla vaikuttavien spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välille. (Alapuro 2017; Ketonen 1983; Perko 2022).

3.3 Kunnallisen itsehallinnon ja keskittävän kehityksen välinen jännite

Tutkimuskysymys kaksi nosti esiin perustuslaillisen lakimaiseman yhteyden arviointinnettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiin ristiriitoihin. Suomessa onkin jo autonomian ajalta saakka ilmennyt kaksi tilallisessa riippuvuussuhteessa olevaa kehityssuuntaa, jotka ilmentävät lakimaantieteen korostaman perustuslain spatiaalisen käänteen tuottamien vapauksien ja oikeuksien käyttöä: toinen kehityssuunnista on kunnalliseen itsehallintoon kohdistuvan perustuslaillisen suojan pysyvyys, toinen kansalaisten perusoikeuksiin ja omaisuuden suojaan liittyvä keskittävä kehitys, jonka seurauksena väestö ja taloudellinen pääoma ovat hitaasti keskittyneet entistä harvalukuisemmille alueille ja entistä harvalukuisempiin kuntiin (Enflo 2014; Jutikkala 1983; Kuusanmäki 1983; Tervo 2010; Tervo *et al.* 2018). Kunnallisen itsehallinnon ja keskittävän kehityksen välistä jännitettä ei kuitenkaan voi ymmärtää ainoastaan nykyhetkestä käsin, vaan molemmilla ilmiöillä on pitkä ajallinen kehityshistoriansa, jonka luoma perspektiivi avaa mahdollisuuden tarkastella myös jännitteeseen liittyvää tulevaisuutta.

3.3.1 Kunnallisen itsehallinnon pysyvyys

Kunnallisen itsehallinnon vahvistuminen 1900-luvun aikana on merkittävällä tavalla edistänyt eri yhteiskuntaryhmien sekä niiden taustalla vaikuttavien spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välistä yhteistoimintaa. Kuntien itsehallinnon vahvistumisen voi liittää osaksi laajempaa Suomen julkisen hallinnon kehitystä, jonka alkuvaiheita on myös kuvattu kansallisen hallinnon alkeiden sekä hallinto- ja oikeusvaltion rakentamisen kausiksi (Stenvall *et al.* 2016). Valtiollisten vaalien osalta yleinen ja yhtäläinen äänioikeus oli hyväksytty jo vuonna 1906, mutta kunnallislakien uudistaminen oli kaatunut Venäjän vastustukseen. Suomen suurruhtinaskunnan aikana kunnallisen itsehallinnon valvominen oli Venäjän taholta vähäistä, minkä seurauksena kansalaisten eriarvoiseen demokraattiseen asemaan liittyvät ristiriidat olisi voitu ratkaista paikallisesti kunnissa tapahtuvan sovittelun avulla: tähän ei kuitenkaan ollut riittävää poliittista tahtoa. Perustuslain varaan rakentuvan kunnallisen lainsäädännön uudistus oli noussut esiin jo vuoden 1905 suurlakon aikana, ja vuoden 1907 eduskuntavaalien jälkeen kunnallista lainsäädäntöä ryhdyttiin uudistamaan: kunnalliseen äänioikeuteen kohdistuvat kansalaisten poliittisia vapauksia vahvistavat uudistukset kuitenkin kariutuivat poliittiseen vastarintaan. Seuraavan kerran uusia kunnallislakeja koskeva esitys annettiin eduskunnalle huhtikuussa 1917, jonka eduskunta tällä kertaa myös hyväksyi. Venäjän väliaikainen hallitus kuitenkin esti uudistuksen toimeenpanon ja hajotti eduskunnan. (Katajisto 2018, 2022; Kuusanmäki 1983; Soikkanen 1966).

Eduskunta julistautui myöhemmin itsenäistymisen yhteydessä korkeimman valtiollisen vallan haltijaksi ja hyväksyi uudet kunnallislait: niissä pyrittiin irtaantumaa aiempaan lainsäädäntöön liittyvistä epäoikeudenmukaisista rajoitteista ja turvattiin kunnalliseen itsehallintoon liittyvä yleinen ja yhtäläinen äänioikeus, suhteelliset vaalit ja naisten vaalikelpoisuus. Juuri ennen sisällissotaa hyväksytyyn kunnallislain nojalla ensimmäiset yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen perustuvat kunnallisvaalit pidettiin sisällissodan päättymisen jälkeen joulukuussa 1918. Sisällissodan jälkeisessä Suomessa kunnallisen itsehallinnon tuottamat demokraattiset prosessit olivat edistämässä sodan eri osapuolten välistä sovintoprosessia: sisällissotaan johtaneita ristiriitoja sekä sodan molempien osapuolten tekemiä perusoikeusrikkomuksia voitiin käsitellä hitaasti vahvistuvan kunnallisen itsehallinnon ja perustuslaillisen lakimaiseman luomissa sosiaalisissa käytänteissä. Luottamus

kansalaisille kuuluvien perusoikeuksien vahvistumiseen edesauttoi etujen ja rasitusten jakoon liittyvien ristiriitojen ratkaisua demokraattisen yhteistoiminnan keinoin: ei enää aseiden ja kansalaisten toisiinsa kohdistaman väkivallan muodossa. (Hakalehto 1984; Katajisto 2018, 2022; Kuusanmäki 1983; Soikkanen 1966).

Kunnallinen itsehallinto oli aiemmin nähty valtion hallintoon liittyvänä välttämättömänä pakkona, jonka tahdottiin rajoittavan kansalaisten liberalistista vapautta mahdollisimman vähän: kuntien toimintaan liittyvä vastustus yhdistyi Ruotsin ja Venäjän vallan ajalta periytyvään valtiolliseen päätöksentekoon, jonka synnyttämiä yksisuuntaisia määräyksiä suomalaisten oli pitänyt noudattaa. Suomen valtiollisen itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen kunnalliseen itsehallintoon kohdistuvat odotukset muuttuivat kansanvaltaista itsehallintoa korostaviksi odotuksiksi, jossa eri yhteiskuntaryhmiä ja spatiaalisia oikeudenmukaisuuskäsityksiä edustaville kansalaiselle haluttiin taata yhdenvertainen osallistumismahdollisuus kunnallisten asioiden hoitoon. 1920-luvulta lähtien kansanvaltaisuuden rinnalle kohosi myös liberalistien eroperiaatetta ja marxilaisen maantieteen taloudellisten etujen tasaavaa jakoa korostava ajatus kunnallisen itsehallinnon vastuulle kuuluvien palveluiden tuottamisesta, jonka toteutukseen liittyvä julkisoikeudellinen tehtävä kuntien tulisi ottaa kantaakseen. Kunnallisen itsehallinnon varhaisvaiheessa kuntien tehtäviin olivat kuuluneet muun muassa köyhäinhoitoon, kansakoululaitokseen, terveydenhoitoon sekä teiden kunnostukseen liittyvät vastuut. (Katajisto 2018, 2022; Lilius, Nikula & Wäre 1983; Soikkanen 1966).

Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa vahvistui pyrkimys hyvinvointivaltion kautta ilmenevään yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja kansallisen eheyden rakentamiseen: vaikka erilaiset ajalliset siirtymävaiheet ovatkin aina osin lomittaisia, kyseistä Suomen julkisen hallinnon kehitysvaihetta on joskus kutsuttu hyvinvointivaltion rakentamisen kaudeksi (Stenvall *et al.* 2016). Valtiollista hyvinvointia pyrittiin tuottamaan muun muassa laajentamalla valtion ja kuntien tarjoama sosiaaliturva yhdenvertaisesti kaikkia kansalaisia koskevaksi perusoikeudeksi: kunnallisella itsehallinnolla nähtiin myös olevan merkittävä rooli lakimaantieteelle tärkeiden perusoikeuksien vahvistumisessa ja vuoden 1948 kunnallislaisissa pyrittiin kaventamaan marxilaisen maantieteen korostamaa kuntien välistä epäoikeudenmukaista eriytymiskehitystä sekä vahvistamaan kuntien toimintaan liittyvää vaikuttavuutta. Lainsäädäntö herätti vastustusta eritoten kaupunkien piirissä, sillä pyrkimys kuntien välisen eriytymiskehityksen kaventamiseen nähtiin rajoittavan kaupunkien liberalististen vapauksien alaa. Myös valtion ja kuntien väliin sijoittuvien läänien eli aluehallinnon nähtiin olevan vailla kokonaisvaltaista kehittämissuunnitelmaa: ennakoivan ja tiedostavan suunnitelmallisuuden sijaan valtion ja kuntien välisen suhteen nähtiin heijastavan akuuttien ongelmien ratkaisuun keskittyvää pragmaattisuutta. (Johanson & Tattari 1983; Manninen 2010). Artikkeleiden II ja III yhteydessä esiin noussut kysymys valtion roolista kuntien, kaupunkien ja eri alueiden väliseen eriytymiskehitykseen liittyvien ristiriitojen sovittajana ei siis ole mikään uusi asia (Keski-Filppula 2019, 2023).

Myöhemmin 1950-luvulla hyvinvointivaltion rakentaminen oli kunnallisen itsehallinnon vahvistumisen osalta tullut vaiheeseen, jossa valtion kuntien laillisuusvalvontaan kohdistamat tehtävät olivat muuttuneet kuntien toimintaa arvioiviksi tehokkuus- ja taroituksenmukaisuustehtäviksi. Kunnille kuuluvien lainsäädännöllisten velvoitteiden kasvun nähtiin heijastavan laajempaa taloudellista ja yhteiskunnallista kehitystä, jonka ei uskottu enää palaavan 1900-luvun alussa vallinneeseen tilanteeseen: tämän seurauksena kysymykset valtion ja kuntien välisestä oikeudenmukaisesta etujen ja rasitteiden jaosta, kuten taloudellisista vastuista, organisaatorakenteesta tai palveluiden järjestämisvelvoitteista, kohosivat voimakkaammin esiin. Valtion ja kuntien välisen tilallisen

keskinäisriippuvuuden syventämisen sijaan edellä mainittuja ongelmia yritettiin lähestyä toisistaan erillisinä ilmiöinä. Maakuntien itsehallintoa ei merkittävästi vahvistettu, vaan julkisten etujen ja rasitteiden jakoon liittyviä ongelmia pyrittiin 1960-luvun alussa ratkaisemaan kuntien itsehallintoa vahvistamalla: tämän seurauksena säädettiin muun muassa laki kuntien välisiä taloudellisia eroja tasaavasta kantokykyluokituksesta, johon liittyvän valtionapujärjestelmän avulla merkittävimmät kuntien itsehallintoon liittyvät uudistuspuaineet hetkeksi lievenivät. 1970-luvulla kuntien kehittymistä ohjasi tarkoituksenmukaisuutta korostava pragmatismi, jonka seurauksena kantokykyluokituksen perustuva valtionapujärjestelmä entisestään vahvistui: valtionapujärjestelmän avulla pyrittiin ennen kaikkea turvaamaan kuntien lakisääteisten peruspalveluiden järjestäminen. (Kallenautio 1983; Manninen 2010; Stenvall *et al.* 2016; Oulasvirta 1996; Rasila 1983).

Hyvinvointivaltion rakentaminen oli 1970-luvulla edennyt myös kunnallislain uudistamiseen, jonka yhteydessä kaupunkeja ja maalaiskuntia koskevat säädökset yhtenäistettiin: tämä edisti yhdenvertaisuuteen pyrkivän julkisen palvelutarjonnan laajenemista ja toimeenpanoa. Kuntien vastuulle kuuluvien lainsäädännöllisten velvoitteiden lisääntyminen oli vuosikymmenten saatossa johtanut valtion kuntiin kohdistaman valvonnan kasvuun: vaikka valtion ohjausta pyrittiin vähentämään, valtionhallinnon ohjausjärjestelmät koko ajan rajoittivat kuntien itsehallintoon liittyvää toimivaltaa. Kuntien itsenäisyydestä huolimatta valtion, alueiden ja kuntien väliseen julkisen talouden hoitoon liittyviä toimintakäytänteitä ryhdyttiin yhtenäistämään: sen yhteydessä julkiselle sektorille laadittiin suunnitelmia palveluiden järjestämisestä, kehittämisestä sekä niiden tuottamiseen liittyvistä taloudellisista investoinneista. Saman aikaisesti myös kuntien tulevaisuutta ennakoiva taloussuunnittelu yleistyi. Kantokykyluokitus oli muodostunut keskeiseksi kuntien valtionapujärjestelmää ohjaavaksi tekijäksi ja 1980-luvun alussa 80 prosenttia kuntien valtionosuuksista jaettiin kantokykyluokituksen perusteella. Luokituksen taustalla vaikuttaviin laskentaperusteisiin liittyvät oikeudenmukaisuusperiaatteet synnyttivät kuitenkin ristiriitoja kuntien välille: kunnat pyrkivät kohentamaan asemaansa luokituksessa vaikuttamalla luokitusperusteita laatiin päätöksentekijöihin. Vaikka kantokykyluokituksen perustuvan valtionosuuksien porrastamisen nähtiin edistävän pyrkimystä kuntien taloudellisesta asemasta syntyvien erojen tasaamiseen, luokituksen taustalla vaikuttavien oikeudenmukaisuusperiaatteiden sekä niiden käytännön toteutukseen liittyvät ongelmat yleisesti tiedostettiin. (Kallenautio 1983; Manninen 2010; Oulasvirta 1996; Stenvall *et al.* 2016).

Kuntien itsehallinnon kehittyminen alkoi 1990-luvulla siirtyä kehitysvaiheeseen, jota on joskus kutsuttu uuden julkisen johtamisen kaudeksi. Suomessa ei ole laaja-alaisesti kyseenalaistettu pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin taustalla vaikuttavaa etujen ja rasitteiden oikeudenmukaiseen jakoon liittyvää lähtökohtaa, jossa valtiolla on viimekätinen vastuu perusoikeuksien toteutumiseen liittyvistä eduista ja rasitteista. Kysymys kunnalliseen itsehallintoon liittyvästä uudistumistarpeesta on kuitenkin noussut vuosikymmenten aikana toistuvasti esiin. Venäjän vallan ajalta periytyvän kunnarakenteen on nähty hidastaneen alueiden välisen yhteistyön ja julkisten palveluiden saatavuuden kehittämistä: keskitetyn rakenneuudistuksen sijaan kuntien yhdistymisiä ja liitoksia on tuettu kuntien vapaaehtoisuuteen ja yhdistymisavustuksiin vedoten. Myös valtionosuusjärjestelmää uudistettiin vuonna 1993, jonka nähtiin vahvistavan kuntien itsehallintoa ja toimintavapautta enemmän kuin mikään muun aiemman uudistuksen: uusi valtionosuusjärjestelmä kannusti kuntia etsimään itsenäisesti uusia ratkaisuja palveluiden järjestämiseen, jonka toteutumisen nähtiin edellyttävän toimintakykyistä ja toimintaympäristön muutoksiin nopeasti reagoivaa kunnallista organisaatiota. Kuntalain

uudistuksen yhteydessä vuonna 1995 kuntalain merkitystä kuntien toimintaa ohjaavana keskeisenä peruslakina vahvistettiin, jolla pyrittiin korjaamaan aiemmin vallinnut kunnallislain ja kuntien koskevan erityislainsäädännön välinen ristiriitaisuus. Kunnallisen itsehallinnon vahvistuminen kevensi kuntien ja valtion välistä riippuvuussuhdetta, jonka seurauksena valtion ja kuntien välisessä suhteessa korostui valtion harjoittama laillisuusvalvonta: myös läänien lainsäädäntöön perustuva toimivalta puuttua kuntien toimintaan väheni. Uuden julkisen johtamisen kaudelle tyypillinen tuloksellisuuden, tuottavuuden ja yrittäjämäisen toiminnan korostus ilmaantui kuntien toimintaan, jonka on nähty jatkuneen aivan viime vuosiin saakka. (Manninen 2010; Oulasvirta 1996; Stenvall *et al.* 2016).

Tämän väitöskirjan yhteenveto-osuuden tarkoituksena ei ole kattavasti valottaa kaikkia kuntien itsehallinnon kehittymiseen liittyviä tekijöitä, vaan analysoida ennen kaikkea Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä. Tästä huolimatta on kuitenkin tärkeää ymmärtää, ettei kunnallinen itsehallinto ole muusta valtiollisesta toiminnasta erillinen, ainoastaan abstraktiin tilaan liittyvä ilmiö: perustuslain turvaamalla kunnallisella itsehallinnolla ja sen lähtökohtia erilaisissa materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa toteuttavilla kunnilla on ollut keskeinen rooli sisällissodan jälkeisten ristiriitojen sovittelutyössä, kansalaisten välisen yhteenkuuluvuuden tilan tuottamisessa sekä paikalliseen, alueelliseen ja valtiolliseen demokratiaan liittyvien etujen ja rasitteiden jaossa (Haveri & Airaksinen 2011; Katajisto 2018; 2022; Stenvall *et al.* 2016). Kunnallinen itsehallinto ei kuitenkaan ole ainoa ilmiö, jota perustuslailliseen lakimaisemaan liittyvien oikeuksien ja vapauksien vahvistuminen on Suomessa synnyttänyt: dialektisen jännitteen kunnallisen itsehallinnon jatkuvuudelle on muodostanut keskittävä kehitys, joka myös on merkittävästi heijastunut yksittäisissä kunnissa ja suurissa kaupungeissa käytettävissä olevien etujen ja rasitteiden määrään. (Keski-Filppula 2019, 2023; Tervo 2010).

3.3.2 Keskittävän kehityksen eteneminen

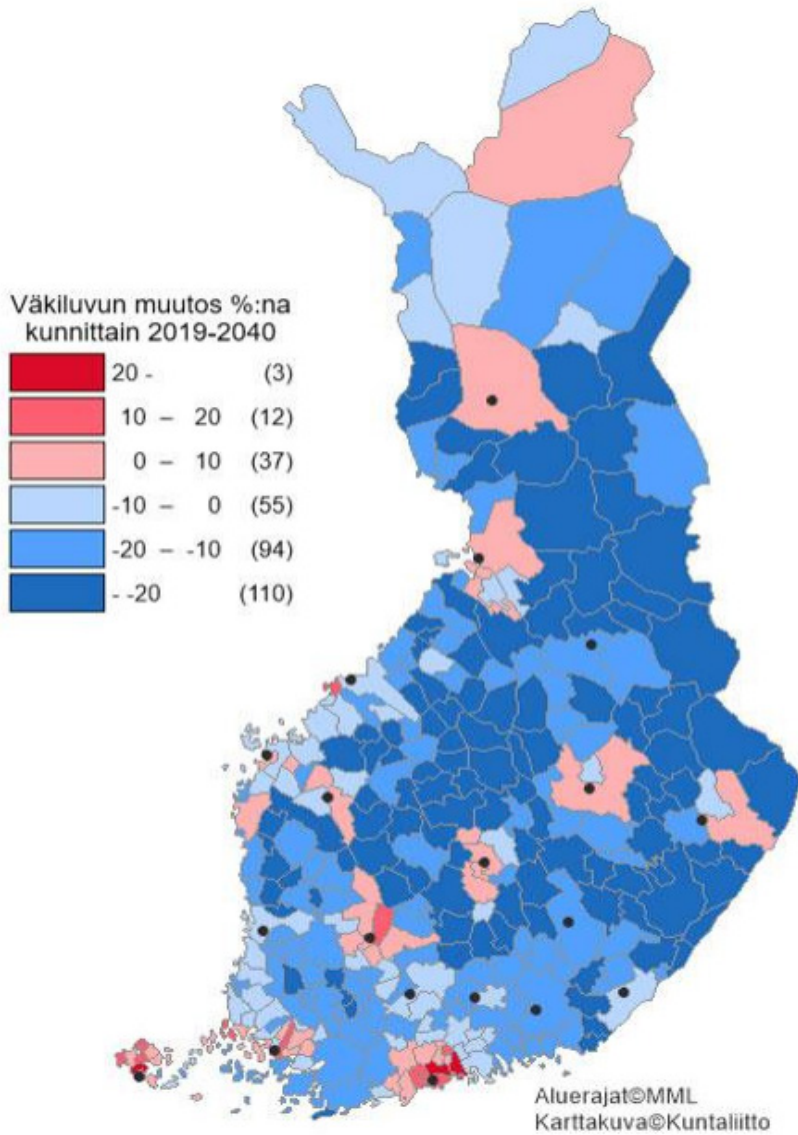
Kunnallisen itsehallinnon vahvistumisen ohella Suomessa on 1880-luvulta alkaen edennyt keskittäväksi kehitykseksi kutsuttu ilmiö, jossa korostuu väestönkehityksen ja taloudellisen pääoman välinen riippuvuussuhde ja siihen yhdistynyt etujen ja rasitteiden keskittyminen: koska Suomen valtiotilalla on rajat, keskittävän kehityksen eteneminen rajallisessa valtiotilassa on syventänyt myös eri kaupunkiseutujen ja alueiden välistä eriytymiskehitystä. Suomessa keskittävä kehitys on ilmennyt osana laajempaa historiallista kehityskaarta, jossa maatalousvaltainen Suomi on teollistumiskehityksen kautta muuttunut jälkiteolliseksi, informaatioteknologiaa edelleen kehittäväksi maaksi: tämän seurauksena osa Suomessa sijaitsevista kaupunkiseuduista sekä niitä ympäröivistä alueista on kyennyt uudistumisen kautta kasvattamaan elinvoimaansa ja asukasmääräänsä, kun taas joidenkin kaupunkiseutujen ja alueiden osaksi on tullut sopeutuminen hitaasti, mutta vakaasti laskeviin asukasmääriin. (Enflo 2014; Fujita *et al.* 2000; Fujita & Thisse 2002; Koponen & Saaritsa 2019; Krugman 1991; Tervo 2000, 2010).

Taulukko kaksi osoittaa, kuinka vakaasti keskittävä kehitys sekä väestön ja taloudellisen pääoman kasautumiseen liittyvä keskinäisriippuvuus on kasvattanut joidenkin kaupunkiseutujen asukasmäärää siitäkkin huolimatta, että yli sadan vuoden mittainen tarkastelujakso pitää sisällään useita sotia, lukuisia kuntiin ja alueisiin kohdistuneita valtiollisia uudistuksia sekä kapitalistisen talousjärjestelmän toimintaan liittyviä suhdannekäänteitä. Taulukon kaksi ajallinen ulottuvuus päättyy vuoteen 2004. Tutkijat ovat kuitenkin

myöhemmin osoittaneet, että ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun negatiivinen väestönkehitys on vuosien 1995–2015 välisenä aikana vain kiihtynyt: tämän seurauksena ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun toiminnallinen yhteys kasvavien kaupunkiseutujen urbanisoitumiskehitykseen sekä elinvoiman vahvistumiseen on entisestään heikentynyt (Tervo *et al.* 2018). Yksittäisten kuntien tai alueiden tuleva kehitys ei määräydy ainoastaan menneen kehityksen perusteella. Kuntaliiton laatimassa kuvassa kolme on kuitenkin ennakoitu suomalaisten kuntien väkiluvun kehitystä vuosille 2019–2040: mikäli väestökehitysennuste toteutuu edes suuntaa antavalla tavalla, tulee keskittävä kehitys etenemään tulevien vuosikymmenien aikana samalla hitaalla vakaudella, jolla se on edennyt aiemmalla, yli sadan vuoden mittaisella ajanjaksolla. Käytännössä tästä seuraisi yksittäisten kuntien, kaupunkiseutujen ja alueiden välisen eriytymiskehityksen entistä voimakkaampaa syvenemistä: eriytymiskehityksen aiheuttamaa perusoikeuksien vaarantumista sekä etujen ja rasitusten välistä epätasapainoa on pyritty ennakoiden välttämään sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen kuntaperustaisen järjestämistavan korvanneella hyvinvointialueudistuksella sekä kuntiin tai hyvinvointialueisiin kohdistuvilla arviointimenettelyillä (Keski-Filppula 2019, 2023).

Taulukko 2. Suomen kaupunkiseudut, alueet ja niiden väestönkehitys vuosina 1880, 1940, 1950 ja 2004 (lähde Tervo 2010: 485, julkaistu kustantajan luvalla).

Center/region	1880	1940	1950	2004				
Helsinki	1	84,569	1	411,019	1	491,594	1	1,224,257
- Uusimaa	7	123,896	1	475,531	1	574,025	1	1,346,958
Pori	2	61,805	4	97,365	4	124,012	7	138,615
- Satakunta	10	110,316	8	174,653	7	220,815	7	230,702
Turku	3	61,789	3	129,711	3	162,711	3	296,858
- Southwest Finland	1	176,787	2	282,314	3	344,286	3	453,745
Mikkeli	4	51,594	13	63,551	12	75,317	16	71,846
- Etelä-Savo	4	132,669	9	164,529	10	196,386	15	161,381
Joensuu	5	49,375	5	81,321	6	105,168	9	115,360
- Northern Karelia	11	104,194	10	163,453	9	198,775	13	168,615
Vaasa	6	48,224	9	69,103	14	71,552	12	88,798
- Ostrobothnia	6	129,260	11	150,144	13	159,535	12	173,435
Tampere	8	43,949	2	130,729	2	163,424	2	316,023
- Tampere Region	3	140,797	3	279,817	2	352,138	2	464,976
Lahti	9	41,281	8	71,172	5	107,757	5	169,386
- Päijät-Häme	13	64,435	16	94,418	15	139,050	8	198,685
Jyväskylä	10	38,277	10	68,166	7	100,569	6	163,390
- Central Finland	9	110,490	7	176,519	6	234,920	5	267,182
Hämeenlinna	11	36,008	15	52,192	13	73,506	11	89,053
- Häme	12	65,464	15	106,912	14	144,220	14	167,630
Kuopio	16	33,291	14	57,486	15	70,767	8	118,050
- Northern Savo	2	145,479	5	215,143	5	258,737	6	251,095
Oulu	17	32,822	12	65,702	11	83,449	4	202,898
- Northern Ostrobothnia	5	132,606	4	230,142	4	272,461	4	374,928
Kouvola	18	32,028	11	66,793	8	87,517	10	97,563
- Kymenlaakso	14	60,387	12	139,825	11	173,689	11	185,541
Porvoo	28	27,115	27	38,056	27	45,805	15	73,795
- Itä-Uusimaa	16	43,640	18	59,003	17	69,780	17	92,442
Seinäjoki	30	26,155	28	38,043	29	44,537	19	64,791
- South Ostrobothnia	8	124,437	6	185,495	8	210,324	9	194,076
Kajaani	45	18,678	25	42,133	24	51,629	24	58,648
- Kainuu	18	35,585	17	71,923	17	87,360	18	85,965
Kokkola	46	18,648	48	27,793	45	36,181	25	52,355
- Central Ostrobothnia	19	30,897	19	47,519	19	58,582	19	70,482
Lappeenranta	66	10,884	24	42,274	25	50,802	17	69,790
- South Karelia	15	55,708	14	119,830	16	137,675	16	135,800
Rovaniemi	72	5,041	51	26,935	42	36,994	21	62,371
- Lapland	17	39,698	13	133,633	12	167,552	10	186,443

Kuva 3. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukainen väkiluvun muutos kunnissa vuosien 2019–2040 aikana (lähde Kuntaliitto 2019).

3.3.3 Arviointimenettelyt kuntien ja hyvinvointialueiden välisen eriytymiskehityksen sovittajana

Tutkimuskysymys kaksi nosti esiin perustuslaillisen lakimaiseman yhteyden arviointimenettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiin ristiriitoihin, joita on tämän tutkimusprosessin aikana käsitelty artikkeleiden II ja III yhteydessä: niissä arviointimenettelyitä on lähestytty valtiollisina ohjauskäytänteinä, joiden avulla valtiovalta voi pyrkiä turvaamaan kansalaisten yhdenvertaisen oikeuden julkisiin palveluihin (Keski-Filppula 2019, 2023). Arviointimenettelyitä koskeva lainsäädäntö kohdistui aiemmin taloudellisesti vaikeassa asemassa oleviin kuntiin tai kuntayhtymiin (Kuntalaki 2015: 118 §), mutta hyvinvointialueita koskevan lainsäädännön myötä niiden sovellusala laajeni koskemaan myös 21 hyvinvointialuetta sekä Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveyshuoltoa ja pelastustoimea (Laki sosiaali- ja terveyden huollon järjestämisestä 612/2021: 27 §; Laki hyvinvointialueesta 611/2021: 122-124 §; Laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla 615/2021: 24 §).

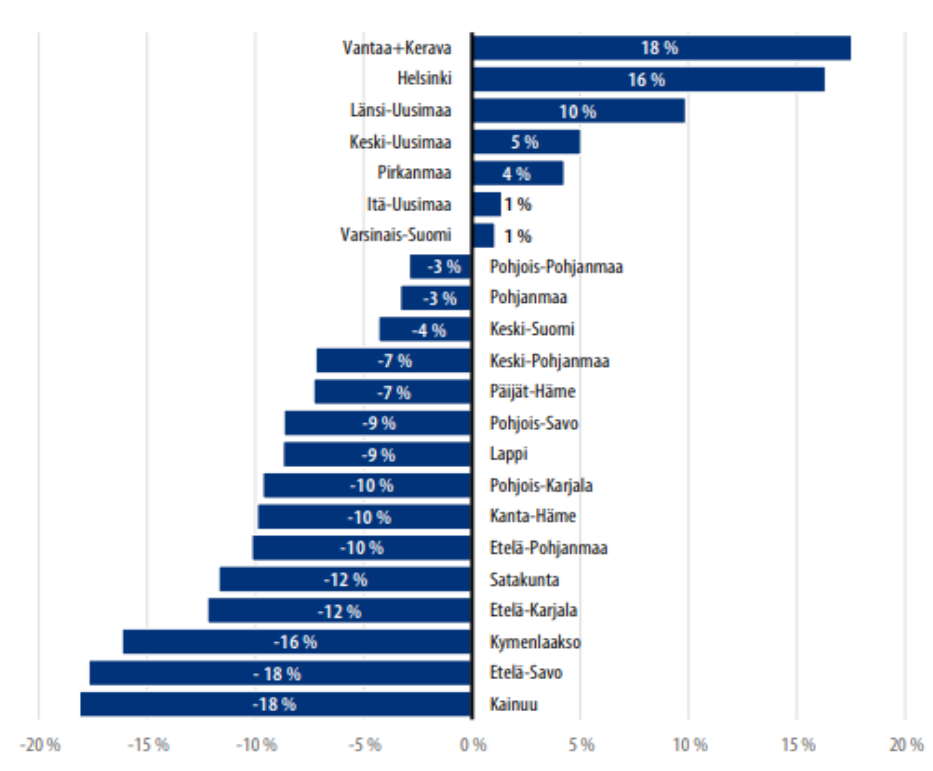
Hyvinvointialueisiin perustuva järjestämistapa uudistaa myös kunnallista itsehallintoa, sillä järjestämistapaan yhdistynyt valtiollinen rahoitusvastuu keventää keskittävän kehityksen seurauksena väestöään ja elinvoimaansa menettäneiden kuntien lainsäädännöllisiin velvoitteisiin liittyvää rasitusten kantoa (Parlamentaarisen maakuntaverokomitean mietintö 2021). Hyvinvointialueisiin perustuva järjestämistapa ei kuitenkaan ole saanut osakseen varauksetonta hyväksyntää: joidenkin hyvinvointialueiden suurimmissa kaupungeissa onkin nostettu esiin paluu kuntapohjaisen järjestelmän edelleen kehittämiseen, joka on alusta alkaen ollut esillä eräänä järjestämistapa vaihtoehtona yhdessä hyvinvointialueiden, kuntien perustamien yksitasoisten kuntayhtymien, kansallisen toimijan sekä yksityisiin vakuutusyhtiöihin perustuvien järjestämistapa vaihtoehtojen rinnalla (Keski-Filppula 2023). Kuntien itsehallintoon yhdistyneelle sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämistä vastuulla on Suomessa ajallisesti pitkä, valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen liittyvä historiansa, jonka yhteydessä syntyneiden abstraktien, sosiaalisten ja materiaalisten riippuvuussuhteiden uudistaminen ei tapahdu lyhyessä, ainoastaan muutaman vuoden mittaisessa ajanjaksossa.

Kuva neljä on tilastokeskuksen väestöennusteen perusteella laadittu kuvaus eri hyvinvointialueilla tapahtuvan väestökehityksen etenemistä vuosien 2019–2040 aikana (Parlamentaarisen maakuntaverokomitean mietintö 2021: 28). Vaikka erilaisten ennusteiden yksityiskohdat harvoin toteutuvat sellaisenaan, kuvaan neljä sisältyvä keskeinen johtopäätös ennakoii eri hyvinvointialueiden välisen väestökehityksen eriytymisen etenevän myös tulevaisuudessa: johtopäätös on linjassa myös kuvassa kolme esitetyn kuntien väestönkehitykseen liittyvän ennusteen kanssa. Yksi tapa lähestyä hyvinvointialueisiin perustuvan järjestämistavan toimivuutta onkin niiden toiminnassa ilmenevä ennakoiva tiedostaminen, joka ottaa huomioon hyvinvointialueiden sekä niihin kuuluvien kuntien tulevan väestönkehityksen: erityisen tarpeellista kuntapohjaiseen järjestämistapaan liittyvien tilallisten riippuvuussuhteiden sekä etujen ja rasitusten jakoon liittyvien ennako-olettamusten uudistaminen tulee olemaan väestöään hitaasti menettävillä hyvinvointialueilla sekä sellaisissa kunnissa, joiden materiaallinen, sosiaalinen ja abstrakti tila tulee joka tapauksessa muuttumaan jo yli sata vuotta edenneen keskittävän kehityksen seurauksena (Keski-Filppula 2019, 2023; Tervo *et al.* 2018).

Hyvinvointialueiden nykyisessä rahoitusmallissa etujen ja rasitteiden distribuutio on tuotettu tavalla, jossa valtiovalta kantaa viimekätisen vastuun sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä pelastustoimeen liittyvien palveluiden rahoituksen riittävydestä: tämä

on tärkeää ennen kaikkea perustuslailliseen lakimaiseen liittyvien perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Valtiovallan vastuu ei kuitenkaan tarkoita ainoastaan taloudellisten etujen mekaanista lisäämistä, vaan hyvinvointialueiden ohjausta voidaan nykyisen lainsäädännön puitteissa toteuttaa myös hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden toimeenpanoilla. Hyvinvointialueet ovat vasta alkuvaiheessa perustehtävnsä hoidon sekä kuntapohjaiseen järjestämistapaan liittyvien tilallisten riippuvuussuhteiden uudistamisen suhteen: onkin ennen aikaista arvioida, kuinka kestäväällä tavalla hyvinvointialueisiin perustuva järjestämistapa tai yksittäiset hyvinvointialueet kykenevät ratkaisemaan kunnallisen itsehallinnon ja keskittävän kehityksen välisen jännitteen aiheuttamia ristiriitoja. Tärkeää on kuitenkin ymmärtää, ettei erilaisilla sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämistavoilla kuitenkaan kyetä pysäyttämään kuvassa kolme ja kuvassa neljä kuvattua Suomen eri alueiden, kaupunkien ja kuntien välistä eriytymiskehitystä. Hyvinvointialueita sekä niihin kohdistuvia arviointimenetelyitä tarkastellessa on myös hyvä tiedostaa, että hitaasti edennyt etujen ja rasitteiden välinen epätasapaino, osaavan henkilökunnan riittävyys ja niihin yhdistyneet valtiolliset, alueelliset ja kunnalliset ristiriidat tulisivat ratkaistavaksi myös kuntapohjaisen järjestelmän edelleen kehittämisen, kuntien perustamien kuntayhtymien, kansalliseen toimijaan tai yksityisiin vakuutusyhtiöihin perustuvan sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämistavan yhteydessä. (Kansallinen erikoissairaanhoidon sairaaloiden ja päivystysten porrasteisuuden, työnjaon ja yhteistyön selvitys 2024; Keski-Filppula 2019, 2023; Tervo *et al.* 2018; Parlamentaarisen maakuntaverokomitean mietintö 2021).

Kuva 4. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukainen väestönkehitys hyvinvointialueilla vuosien 2019–2040 aikana (lähde Parlamentaarisen maakuntaverokomitean mietintö 2021).

Hyvinvointialueiden toiminta on uudistanut myös kunnallisen itsehallinnon ilmenemistä, joka on tosin aina ollut eräänlaisessa hitaan uudistumisen tilassa (Harisalo 2011; Haveri & Airaksinen 2011). Hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien ja muiden kuntien pyrkimys itsenäiseen lakisääteisten tehtävien hoitoon sekä elinvoiman vahvistamiseen tulee alkaneella vuosikymmenellä ilmenemään aiemmista vuosikymmenistä poikkeavilla tavoilla (Keski-Filppula 2023; Möttönen 2011). Tämän lisäksi myös keskittävä kehitys tulee syventämään eri alueiden ja kuntien välistä eriytymiskehitystä (Tervo *et al.* 2018). Yhä useamman kunnan tuleekin löytää itsehallintonsa toteutukseen sellaisia toimintatapoja, jotka ottavat huomioon toimintaympäristön uudistumiseen liittyvät muutokset. Erääksi vaihtoehdoksi väestöään ja elinvoimaansa menettäneiden kuntien ja alueiden kohdalla on noussut älykkääksi sopeutumiseksi kutsuttu lähestymistapa: vaille väestön ja taloudellisen elinvoiman kasvua jäävä toimintaympäristön muutos voidaan nähdä älykkään uudistumisen mahdollisuutena, jonka yhteydessä kunnat voivat toteuttaa itsehallintoaan uudella tavalla paikkaperustaisuutta, talouden tasapainottamista, ympäristöoikeudenmukaisuuden korostamaa kestäväää kehitystä sekä asukkaiden osallisuutta korostaen (Kahila *et al.* 2022; Kattilakoski *et al.* 2022).

Älykkään sopeutumisen lähestymistapa on noussut esiin myös arvioissa kuntien tulevasta roolista hyvinvointialueiden jälkeisessä toimintaympäristössä: suomalaiset kunnat on näissä arvioissa luokiteltu viiteen eri luokkaan aiemmin toteutuneen sekä tulevan asukasmääräennusteen perusteella (kts. tark. liite yksi). Ensimmäisessä luokassa olevien kuntien osalta itsenäisyyden kehittymistä tulevat määrittelemään aktiiviset elinvoimainvestoinnit sekä tulevan väestönkasvun onnistunut ennakointi: tämän jälkeen niiden merkitys luokka kerrallaan heikkenee ja viidennen luokan kuntien tulisikin jo tunnistaa asukasmäärän pitkäaikaiseen laskuun liittyvät tosiasiat ja siirtyä älykkään sopeutumisen kaltaisten ajattelutapojen käytännön toteutukseen. Hyvinvointialueiden toiminta tuo valtion ja kuntien väliseen riippuvuussuhteeseen myös ennakoimattomia etuja ja rasitteita aiheuttavan ulottuvuuden, jonka lisäksi kuntien mahdollisuus vaikuttaa yksittäisten päätösten tasolla merkittävästi kunnan asukasmäärän kehityssuuntaan on rajallinen: älykkääseen sopeutumiseen liittyvä tulevaisuusrealismi voikin suojella kuntien itsenäisyyttä joskus epärealistisilta elinvoimainvestoinneilta. (Läesterä 2023: 79–83). Tästä huolimatta älykkään sopeutumisen kaltaiset lähestymistavat eivät kuitenkaan poista kuntien ja alueiden välisiin ristiriitoihin tai Euroopan unionin alueellisen koheesiopolitiikan rahoituksen lähtökohtiin liittyviä jännitteitä ja erivertaisuutta (Prokkola & Jakola 2024).

Suomen valtiotilassa ilmenevä kunnallisen itsehallinnon ja keskittävän kehityksen välinen jännite tulee tutkimustulosten valossa voimistumaan alkaneen vuosikymmenen aikana: erilaisten etujen ja rasitusten jakoon liittyviin ristiriitoihin ei ole nähtävissä myöskään tulevien vuosikymmenien perspektiivillä yksinkertaista tai nopeaa ratkaisua. Jokainen tämän alaluvun yhteydessä esitelty empiirinen tutkimustulos tai hallinnollinen selvitys tukee edellä mainittua johtopäätöstä. Hyvinvointialueiden toiminta siirtää osan kuntien vastuulla olevista rasitteista valtion kannettavaksi, mutta väestönkehitys yhdistyneenä julkisen talouden tasapainotustarpeeseen tulee ohjaamaan hyvinvointialueiden toimintaa kuntaperustaista järjestämistapaa uudistavaan ja keskittävään suuntaan (Parlamentaarisen maakuntaverokomitean mietintö 2021); Suomen kaupunkiseutujen ja alueiden välinen väestönkehitys on hyvinvointialueiden toiminnasta riippumatta keskittynyt jo 1880-luvulta alkaen (Enflo 2014; Tervo 2010). 2000-luvulla ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun toiminnallinen yhteys kasvavien kaupunkiseutujen urbanisointumiskehitykseen ja elinvoiman vahvistamiseen on entisestään heikentynyt (Tervo *et al.* 2018). Tilastokeskuksen väestöennusteen perusteella (Kuntaliitto 2019)

kuntien ja alueiden välinen väestönkehitys tulee jatkamaan etenemistään myös tulevien vuosikymmenien aikana; asukasmäärän ja elinvoiman laskusta kärsivien kuntien realistiset mahdollisuudet itsenäisyyden ja elinvoiman vahvistamiseen ovat hyvin rajalliset (Läesterä 2023). Suomen valtiontilan ja oikeudenmukaisuuden välinen suhde on sisällissodan jälkeen kehittynyt etenkin kansanvaltaiseen valtiomuotoon liittyvien liberalististen vapauksien sekä lakimaantieteen korostaman oikeusvaltiokehityksen ja sitä tukevan perustuslaillisen lakimaiseman spatiaalisen käänteen muodossa: mikäli kunnallisen itsehallinnon ja keskittävän kehityksen väliseen dialektiseen jännitteeseen ei löydetä muuta kestävää ratkaisua, tullaan niihin yhdistyvät spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten väliset ristiriidat viime kädessä ratkaisemaan kuntiin tai hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden avulla (Keski-Filppula 2019, 2023).

3.4 Suomen valtiollinen suvereniteetti ja Euroopan unionin jäsenyys

Suomen valtiotila on syntynyt hitaan tilallis-ajallisen kehityksen seurauksena, jonka yhteydessä Itämaaksi, Finlandiaksi tai Suomen autonomiseksi suuriruhtinaskunnaksi kutsuttu maantieteellinen alue eriytyi Ruotsin ja Venäjän vallan alaisuudesta itsenäisyyttään toteuttavaksi suvereeniksi kansallisvaltioksi. Suomen itsenäistymisen alkuvaiheessa käydyn sisällissodan sekä siihen yhdistyneen valtiomuotokamppailun jälkeen erilaiset valtiollisen, alueellisen ja kunnallisen itsehallinnon muodot ovat vahvistaneet perustuslailliseen lakimaisemaan liittyvien perusoikeuksien olemassaoloa sekä niiden toteutukseen liittyvää etujen ja rasitteiden distribuutiota. Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen sai uuden tilallisen riippuvuussuhteen muodon vuonna 1995, jolloin Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi (Salminen 2021: 103–124). Liittymistä oli edeltänyt jo 1960-luvulta käynnistynyt taloudellinen integraatiokehitys, jonka aikana Suomi yhdistyi tiiviimmin osaksi Länsi-Euroopan sisämarkkinoita sekä vuonna 1994 pidetty neuvoo antavan kansanäänestys, jonka lopputuloksen perusteella Suomessa oli päätetty hakea Euroopan unionin jäsenyyttä (Rieppula *et al.* 2019: 243–289). Jäsenyyden yhteydessä Suomen valtiollinen suvereniteetti eli täysivaltaisuus yhdistyi uudella tavalla osaksi Euroopan unionin eri jäsenmaiden muodostamaa itsenäisten valtioiden liittoa: valtiollisen suvereniteetin muutosta on joskus kuvattu siirtymäksi jaettuun suvereniteettiin, jonka seurauksena osa etujen ja rasitusten jakoa määrittelevästä valtiollisesta suvereniteetistä siirtyi Euroopan unionin sekä siihen liittyvien jäsenvaltioiden kanssa yhdessä jaetuksi suvereniteetiksi. (Heiskala *et al.* 2022: 56–87; Jyränki & Husa 2015: 64–67).

Euroopan unionille pyrittiin vuonna 2005 säätämään itsenäinen perustuslaki, jonka syntyminen kuitenkin kaatui Ranskan ja Alankomaiden kansanäänestyksiin. Myöhemmin Lissabonin sopimuksen muodon saanut perustuslakiluonnos toimii edelleen Euroopan unionin perussopimuksena: tästä huolimatta pyrkimykset unionin valtiosopimusperustan muuttamiseksi perustuslain luonteisiksi perussäännöksi eivät kuitenkaan ole edenneet (Tiilikainen 2021: 279–297). Euroopan unionin jäsenyys muutti myös Suomessa valtiollisen, alueellisen ja kunnallisen itsehallinnon välisiä riippuvuussuhteita: integraatioprosessin edistäminen edellytti Suomen maakunta- tai aluehallinnoksi kutsutun tason kansanvaltaistamista ja vahvistamista. Suomessa 1900-luvun alusta saakka vahvistunut kunnallisen itsehallinnon rooli etujen ja rasitteiden distribuutiota tuottavana tekijänä ilmeni myös siinä keskustelussa, jota uudesta aluehallinnon tasosta käytiin: sen nähtiin muun muassa vaarantavan kuntien välistä vapaaehtoista yhteistyötä.

Euroopan unioniin liittymistä ennakkoiden Suomessa säädettiin vuonna 1994 aluekehityslaki, jonka kautta Suomen aluerakennetta sovitettiin yhteen Euroopan unionin alueisiin liittyviin toimintakäytänteisiin: toiset pitivät muutosta valtiollisen suvereniteetin kohtalokkaana rajauksena, toiset askeleena kohti uudenlaista alueiden Eurooppaa, joka myös vahvistaa kansallisvaltioiden rajat ylittävää yleiseurooppalaista päätöksentekoa (Manninen 2010: 82–154; Yli-Jokipii & Koski 1995: 53–67). Vaikka Euroopan unionin jäsenyyttä pidettiin Suomen taloudellisten etujen ja eurooppalaisen identiteetin kannalta myönteisenä vaihtoehtona, nähtiin jäsenmaiden keskinäisen solidaarisuuden ja yhteisesti jaettujen arvojen myös vahvistavan Suomen kansallista turvallisuutta: jäsenyyden turvallisuutta lisäävät tekijät ovat kuitenkin jääneet sekä jäsenyyttä edeltävässä että jäsenyyden aikaisessa keskustelussa varsin yleiselle tasolle. (Aunesluoma 2021: 23–56; Mikkeli 2005: 418–435).

Myös Euroopan unionin ja koheesion välistä suhdetta on lähestytty spatiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta: sosiaalisen, taloudellisen ja alueellisen koheesion yhteydessä on korostettu paikkasidonnaisuuden, ruohonjuuritason toimijoiden sekä jatkuvan oppimisen merkitystä, joiden toteutumista Euroopan unionin ja siihen kuuluvien jäsenvaltioiden tulisi koheesiota edistävien käytänteiden yhteydessä vahvistaa (Madanipour *et al.* 2024; Madanipour *et al.* 2022). Spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen kohdistuvien tulkintojen kannalta ei ole aina nähty keskeisenä korostaa voittavien ja taantuvien alueiden välisiä ristiriitoja: kilpailun sijaan on pyritty korostamaan yhteisesti jaettujen resurssien tärkeyttä, joiden avulla voidaan synnyttää uutta paikallista toimintaa sekä vahvistaa yksittäisten paikkojen yhteisöllisyyden rakentumista. Yksittäisten paikkojen luomia sosiaalisia käytänteitä ei voida koheesiotoimien yhteydessä kuitenkaan mekaanisesti siirtää paikasta toiseen: pelkän määrällisen kasvun sijaan koheesiotoimien tulisi myös pyrkiä vahvistamaan yksittäisten paikkojen resilienssiä eli erilaisiin kriiseihin liittyvää selviytymis- ja palautumiskykyä. (Fritsch *et al.* 2024; Fritsch *et al.* 2024). Myös suomalaisten kuntien mahdollisuuksia ottaa yhdenvertaisemmin osaa Euroopan unionin koheesiotoimintaan on nähty tärkeäksi vahvistaa (Prokkola & Jakola 2024).

Euroopan unionin ja Suomen valtion välistä riippuvuussuhdetta on joskus arvioitu presentismii eli nykyhetkeä korostavasta näkökulmasta: lähestymistapa kohoaa usein esiin erilaisten laaja-alaisten kriisien yhteydessä niiden ratkaisuun liittyvien välttämättöminä esitettyjen toimien oikeuttajana. Presentismin rinnalle on myös kaivattu integraatioprosessin aiempien kehitysvaiheiden syvällisempää tiedostamista, jonka avulla integraatioon ja jaettuun suvereniteettiin liittyvistä tulevaisuusvaihtoehdoista kyettäisiin käymään laaja-alaisempaa julkista keskustelua myös Suomen kansallinen näkökulma huomioiden. (Elo 2021a: 7–21; Elo 2021b: 57–75; Riepula *et al.* 2019: 353–358). Kriisien varjolla integraatiokehitystä edistävien päätösten rinnalle on kaivattu myös moniäänisempää keskustelua Euroopan unionin perussopimuksiin liittyvän oikeudellisen tulkinnan ja poliittisen toiminnan välisestä suhteesta: Suomen perustuslain sekä perustuslakivaliokunnan rooli komission oikeuspalvelun antamiin lausuntoihin on noussut esiin, sillä julkilausutun puolueettomuuden sijaan lausuntojen on nähty myös heijastelevan ennen kaikkea suurten jäsenvaltioiden suvereniteetin toteutukseen liittyviä intressejä (Leino-Sandberg 2021: 288–307). Suomen valtiollisen lain lähtökohdan ilmentämä perusoikeuksien muotoilu, konstituutio, on aina pyrkinyt edistämään ennen kaikkea säätäjiensä edustamaa tahtoa ja siihen yhdistynyttä yhteiskunnallisten valtasuhteiden vahvistamista (Riepula *et al.* 2019). Vastaavalla tavalla myös Euroopan unionin perussopimukseen sisältyvän konstituution, siihen liittyvän oikeudellisen tulkinnan ja integraation etenemiseen tähtäävän poliittisen toiminnan välisten rajapintojen hämärtyminen on

nähty pitkällä aikavälillä voivan heikentää unionin julkilausutusti ihmisoikeuksien edistämiseen perustuvan toiminnan demokraattista oikeutusta (Leino-Sandberg 2005; Leino-Sandberg 2021: 288–307; Tiilikainen 2021: 279–297).

Suomen valtion ja Euroopan unionin välisen riippuvuussuhteen arvioinnissa on usein korostettu hitaasti, jopa deterministisesti kriisien kautta etenevää universaaliala integraatiota, jonka synnyttämä partikulaarinen etujen ja rasitteiden jako vahvistaa myös Suomen kaltaisten jäsenvaltioiden jaettua suvereniteettia (Elo 2021a: 7–21; Elo 2021b: 57–75). Jäsenyys Euroopan unionissa onkin muuttanut suomalaista valtiosääntökulttuuria, laajentanut suomalaisten käsitystä valtiollisesta suvereniteetista ja vahvistanut kansallista sitoutumista kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin (Salminen 2021: 103–124). Akateemiset tutkimukset integraatiokehityksen vastakohtaan eli disintegraation liittyvistä partikulaarisista tekijöistä ovat kuitenkin olleet verrattain vähäisiä (ks. esim. Vollaard 2014). Euroopan unioni on kuitenkin historiallisesti aina ilmentänyt myös eri valtioiden välisiä ristiriitoja integraation ja disintegraation välisen jännitteen muodossa (Clerc & Elo 2014). Mikäli kyseisessä jännitteessä tapahtuisi merkittäviä muutoksia, tultaisiin niihin liittyvät oikeudenmukaisuusulottuvuudet arvioimaan Suomessa viime kädessä kansanvaltaisen valtiomuodon tuottamien demokraattisten prosessien yhteydessä (Jyränki & Husa 2015: 64–67).

Suomen valtiollisen suvereniteetin ja Euroopan unionin välisen suhteen analyysi ei ole tämän yhteenvedon keskeisin asia. Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymisen kannalta tärkeämpää on tässä yhteydessä korostaa Suomen valtiotilan syntyyn ja perustuslaillisen lakimaiseman vahvistumiseen liittyvää aiempaa oikeusvaltiokehitystä, joka on myös liberalistisen perinteen korostamien vapauksien vahvistumisen kautta myöhemmin mahdollistanut Suomen liittymisen Euroopan unionin jäsenmaaksi (Jyränki & Husa 2015: 64–78; Riepula *et al.* 2019: 345–358). Myös tämän tutkimusprosessin aikana useassa eri yhteydessä esiin noussut kunnallinen itsehallinto on joskus nähty eräänä eurooppalaisen paikallishallinnon ilmenemismuotona sekä yhtenä eurooppalaisen oikeusvaltion ja demokratian välttämättömänä edellytyksenä (Ryynänen 2011: 141–160).

4 Tutkimuksen metodologiset valinnat ja keskeiset tulokset

Tämän tutkimusprosessin tieteenfilosofiset lähtökohdat palautettiin kuvassa yksi tieteelliseen realismiin: lähestymistapaan liittyi näkemys ihmisestä osin riippumattoman todellisuuden olemassaolosta, josta voidaan saada ainoastaan totuudenkaltaista tietoa itseään korjaavan tieteellisen menetelmän avulla. Kriittisen realismin lähtökohtien konkretisointi eteni filosofian ja oikeudenmukaisuuden maantieteen välisten ontologisten ja epistemologisten suhteiden analyysin jälkeen tutkimusprosessin aikana tapahtuvaan teoreettisten lähtökohtien iteroivaan abstrahointiin. Tämän jälkeen teoreettinen näkökulma viedään metodologisten ratkaisujen avulla empiiriseen aineistoon, jossa sitä deduktiivisen ja induktiivisen päättelyn avulla edelleen kehitetään: viimeisessä vaiheessa tutkimusprosessin totuudenkaltaisuutta arvioidaan teoreettisen sekä ajallisesti ja alueellisesti hajautettujen haastatteluaineistojen triangulaation avulla (Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997). Seuraavaksi tässä pääluvussa avataan, miten tutkimusprosessin aikana luotu teoreettinen näkökulma on viety artikkeleiden II ja III yhteydessä empiiriseen aineistoon: pääluvun lopussa kootaan vielä yhteen vastaukset johdantoluvussa asetettuun kahteen tutkimuskysymykseen sekä koko tutkimusprosessin synteettisesti yhdistävään tutkimusongelmaan.

4.1 Artikkeleiden aineistojen hankinta- ja analyysimenetelmät

Kriittisen realismin lähtökohtien mukaisesti myös oikeudenmukaisuuden maantieteeksi kutsutulta tutkimusalalta voidaan teoreettisten johtopäätösten ohella odottaa myös empiirisen tutkimusotteen kautta syntyneitä tutkimustuloksia: ilman etujen ja rasitteiden distributioon liittyvää empiiristä ulottuvuutta oikeudenmukaisuutta tai epäoikeudenmukaisuutta kuvaileva tieto on vaarassa kaventua pelkäksi teoreettisten periaatteiden mekaaniseksi toistoksi, joka ei tavoita maantieteen kulttuurisen käänteen yhteydessä korostettua tilallisiin ilmiöihin liittyvää spatiaalista monimuotoisuutta (Pirie 1980; Smith 1994; Soja 2010). Spatiaalisen oikeudenmukaisuuden teoreettisiin lähtökohtiin kohdistuva ymmärrys on tämän tutkimusprosessin yhteydessä viety uutta tietoa tuottavalla tavalla kolmeen artikkeliin, joista artikkeli I on muodostanut teoreettisen lähtökohdan artikkeleiden II ja III empiirisemmälle tutkimusotteelle: myös väitöskirjan yhtenveto-osuuden kahteen tutkimuskysymykseen ja tutkimusongelmaan vastaaminen perustuu osin kaikkien kolmen artikkelin yhdessä muodostamiin teoreettisiin ja empiirisiin tuloksiin.

Artikkeli II käsitteli kuntien itsenäisyyden kehittymistä taloudellisesti vaikeassa asemassa oleviin kuntiin kohdistuvien arviointimenettelyiden yhteydessä: artikkelin II käsittelemää empiiristä problematiikkaa syventäen artikkeli III analysoi arviointimenettelyiden ennakoituihin liittyviä toimenpiteitä ja päätöksiä hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien kannalta. Molemmissa artikkeleissa tutkimusaineistojen hankintamenetelmänä käytettiin laadullisten tutkimusmenetelmien suunnasta kumpuavaa fokusryhmähaastattelua, jonka käyttö edellyttää haastateltavien valikointiin, osallistamiseen, haastatteluihin liittyvän teknisen välineistön hankintaan ja testaukseen liittyvää etukäteistyötä (ks. fokusryhmähaastatteluista esim. Cameron 2010: 153–175; Hopkins 2007: 528–535; Macnaghten & Myers 2004: 65–79). Haastateltaville laadittiin aihepiireiltään yhteinen, mutta jokaisen kunnan tai hyvinvointialueen suurimman kaupungin partikulaariset ominaispiirteet huomioiva puolistrukturoitu haastattelurunko (kts. liitteet kaksi ja kolme). Runko lähetettiin haastateltaville tiedoksi jo ennen fokusryhmähaastatteluiden konkreettista toteutusta: ennakolta tiedoksi lähetetyn haastattelurungon tarkoituksena oli syventää

ja tarkentaa varsinaisten fokusryhmähaastatteluiden aikana tapahtuvaa yhteistä asiasisäl-
töjen käsittelyä (ks. fokusryhmähaastatteluihin valmistautumisesta esim. Cameron 2010:
153–175). Varsinaisten fokusryhmähaastatteluiden läpiviennin ajallinen kesto vaihteli
tunnista kahteen: haastattelujen aikana tutkijan rooliksi jäi ennen kaikkea kokonaisuuden
koordinointi, jonka yhteydessä pyrittiin varmistamaan, että kaikki fokusryhmään
osallistuvat ihmiset pääsevät jakamaan näkemyksiään haastattelun kohteena olevista
aihepiireistä (ks. fokusryhmähaastattelujen läpiviennistä esim. Cameron 2010: 153–175;
Macnaghten & Myers 2004: 65–79). Fokusryhmien suhteellisen pienen koon vuoksi
näkemysten avoin jakaminen ei osoittautunut haastattelujen aikana ongelmaksi, mutta
puolistrukturoituun haastattelurunkoon kirjattujen aihepiirien käsittelyssä ei kaikkien
fokusryhmien kohdalla edetty ennalta suunniteltuun suuntaan tai toivottuun syvyyteen
(ks. ryhmäkeskustelujen läpiviennistä esim. Pietilä 2017: 111–130). Artikkelin III
yhteydessä aineistonhankintamenetelmänä käytettiin myös yksilöhaastatteluja, joiden
kautta saatu tutkimusaineisto täydensi fokusryhmähaastatteluilla hankittua haastatteluai-
neistoa (ks. yksilöhaastatteluista esim. Dunn 2010: 99–138).

Ennen koronakriisiä toteutetut artikkelin II fokusryhmähaastattelut kohdistuivat
13 arviointimenettelyn läpikäyneeseen kuntaan, jotka sijaitivat maantieteellisesti eri
puolella Suomea. Kuntien monimuotoiseen sijaintiin liittyvällä valikoinnilla pyrittiin
ajallisen ja alueellisen triangulaation ohella myös tuottamaan teoreettisia ja empiirisiä
tuloksia väitöskirjan yhteenvedo-osausta silmällä pitäen. Fokusryhmähaastatteluihin
osallistui yhteensä 42 ihmistä, jotka valikoitiin kuntien viranhaltijoiden ja luottamushen-
kilöiden joukosta arviointimenettelyiden yhteydessä annettujen kirjallisten lausuntojen
sekä niissä esiintyvien henkilötietojen perusteella (ks. fokusryhmähaastatteltavien vali-
koinnista esim. Cameron 2010: 153–175). Matkustin tapaamaan haastatteltavia henkilöitä
heidän itse ehdottamilleen haastattelupaikoille, jotka olivat yleensä arviointimenettelyn
läpikäyneiden kuntien entisiä tai nykyisiä kunnantaloja sekä joskus myös yksityishenki-
löiden kotiasuntoja: haastatteltavien valitsemat haastattelupaikat rakensivat ymmärrystä
ja luottamusta myös varsinaisiin haastattelutilanteisiin. Matkustusprosessi yksittäis-
sille haastattelupaikkakunnille voidaan myös nähdä eräänlaisena aineiston hankinnan
esivaiheena, jonka yhteydessä tehty havainnointi selkeytti kuntien itsenäisyyteen liittyviä
tilallisia riippuvuussuhteita jo ennen varsinaisten haastattelutilanteiden käynnistymistä:
tällaisia riippuvuussuhteita olivat muun muassa yksittäisten kuntien suhde naapurikun-
tiin sekä usein varsin etäinen sijainti alueellisiin ja kansallisiin kasvukeskuksiin. (ks. fokus-
ryhmähaastatteluihin valmistautumisesta esim. Macnaghten & Myers 2004: 65–79).

Artikkelin II tuottamien keskeisten tulosten seurauksena tutkimusprosessin
empiirinen näkökulma siirrettiin kunnallisen arviointimenettelyn läpikäyneistä, asukas-
määriltään varsin pienikokoisista kunnista hyvinvointialueiden suurimpiin kaupunkeihin:
näkökulman muutoksella pyrittiin laajentamaan tutkimusprosessin tuottamaa oikeuden-
mukaisuuden maantieteen tulkintaa sekä syventämään Suomen valtiotilan ja oikeuden-
mukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen liittyvien tilallisten riippuvuussuhteiden
ymmärtämistä (Keski-Filppula 2019: 393). Artikkelin III liittyvät fokusryhmähaas-
tattelut toteutettiin yhteistyössä 21 hyvinvointialueen suurimman kaupungin kanssa,
jonka lisäksi tiedollisen kokonaiskuvan kannalta tärkeä Helsingin kaupunki kutsuttiin
haastatteltavien kaupunkien joukkoon. Kaikki suurimpien kaupunkien edustajat olivat
halukkaita osallistumaan tutkimukseen: sen aihepiiriä pidettiin tärkeänä, jonka lisäksi
kaikki kaupungit eivät olleet saaneet tasavertaisesti näkemyksiään esiin hyvinvointialu-
eisiin liittyvän lainsäädännön valmistelutyössä. Artikkelin III fokusryhmähaastatteluihin
osallistui 39 ihmistä, jotka valikoitiin suurimpien kaupunkien viranhaltijoiden ja luot-
tamushenkilöiden joukosta hyvinvointialueisiin liittyvän lainsäädäntötyön yhteydessä

annettujen kirjallisten lausuntojen sekä niissä esiintyvien henkilötietojen perusteella (ks. fokusryhmähaastatteluvien valikoinnista esim. Cameron 2010: 153–175).

Toisin kuin arviointimenettelyn läpikäyneiden kuntien kohdalla, tutkija ei toisen aineistonkeruu vaiheen aikana matkustanut enää yksittäisiin kaupunkeihin, vaan haastattelut toteutettiin virtuaalisessa haastatteluympäristössä: ratkaisuun päädyttiin koronaan liittyvien rajoitusten sekä epidemian leviämiseen liittyvän tartuntariskin ehkäisyyn vuoksi. Virtuaalinen haastatteluympäristö ei vaikuttanut merkittävästi varsinaisten fokusryhmähaastatteluiden läpivientiin (ks. on-line fokusryhmähaastattelusta esim. Cameron 2010: 153–175). Haastattelupaikkaan liittyvän matkustusprosessin puuttuminen kuitenkin kavensi aineiston hankintaan liittyvää esivaihetta kaupunkeihin liittyvien tilallisten riippuvuussuhteiden empiirisen havainnoinnin poisjäännin muodossa (ks. fokusryhmähaastatteluihin valmistautumisesta esim. Macnaghten & Myers 2004: 65–79). Fokusryhmiin kutsutuille henkilöille oli artikkelin II yhteydessä tehdyn aineistonkeruun tavoin lähetetty ennakolta pääteemoiltaan yhteinen puolistrukturoitu haastattelurunko, jota oli tarkennettu yksittäisten kaupunkien historiaa ja partikulaarisia ominaispiirteitä korostavilla yksityiskohdilla (ks. puolistrukturoidusta haastattelurungosta esim. Dunn 2010: 99–138). Haastatteluiden jälkeen molempien artikkelien haastatteluaineisto litteroitiin, jonka yhteydessä niistä poistettiin yksittäisiin paikkoihin tai henkilöihin yhdistettävissä olevia asiasisältöjä sekä kielellisiä ilmaisuja (ks. litteroinnista ja anonymisoinnista esim. Ruusuvoori & Nikander 2017: 427–442). Molempien haastatteluaineistojen sisältämiä asiasisältöjä myös verrattiin etukäteisvalmistautumisen aikana hankittuihin toisen käden aineistoihin, kuten arviointimenettelyiden läpivientiin tai hyvinvointialueiden lainsäädäntötyöhön liittyviin lausuntoihin: tällä haluttiin osaltaan vahvistaa haastatteluaineistojen luotettavuutta (ks. luotettavuudesta esim. Tuomi & Sarajärvi 2018: 158–172).

Fokusryhmähaastatteluiden kautta hankittuja tutkimusaineistoja analysoitiin molemmissa artikkeleissa teoriaohjautuvaa sisällönanalyysia hyödyntäen (ks. sisällönanalyysien eri muodoista ja teoriaohjautuvasta sisällönanalyysistä esim. Dunn 2016: 99–138; Tuomi & Sarajärvi 2018: 103–146). Teoriaohjautuva sisällönanalyysi sopi lähtökohtaisesti yhteen myös väitöstutkimuksen tieteenfilosofisen lähtökohdan eli kriittisen realismin kanssa, jossa korostuu teoreettisten abstraktioiden tarkentuminen empiiristen prosessien sekä deduktiivisen ja induktiivisen päättelyn avulla (Sayer 1992; Yeung 1997). Teoriaohjautuvuuden lähtökohtana käytettiin ensimmäisessä artikkelissa käsiteltäviä spatiaalisia oikeudenmukaisuuksia kuvailevia ennako-olettamuksia sekä niiden taustalla vaikuttavia tutkimuserinteitä: koska teoriaohjautuva sisällönanalyysi korostaa teoreettisten lähtökohtien ohella empiiristen aineistojen partikulaarisia ominaispiirteitä (Tuomi & Sarajärvi 2018: 103–146), täydennettiin teoriaohjautuvuuden lähtökohtia molemmissa artikkeleissa keskittävää kehitystä korostavalla ajattelutavalla, artikkelissa II sukupolvinäkökulmalla ja artikkelissa III ympäristöoikeudenmukaisuutta korostavalla näkökulmalla. Mitään tarkkaa tai selväpiirteistä rajaa empiirisen aineiston ominaispiirteitä korostavan teoriaohjautuvan ja teoreettisten lähtökohtien pysyvyyttä korostavan teorialähtöisen sisällönanalyysin välille ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole kuitenkaan mahdollista asettaa (ks. analyysimenetelmien eroista myös Tuomi & Sarajärvi 2018: 103–146).

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa molemmista tutkimusaineistoista nostettiin esiin yksittäisten kuntien ja hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien toimintaan liittyviä partikulaarisia erityispiirteitä, kuten suhteita lähikuntiin, suuriin kaupunkeihin sekä valtiollisiin tahoihin. Analyysin seuraavassa vaiheessa erityispiirteet nostettiin yleisemmälle tasolle teoriaohjautuvaa sisällönanalyysia ja oikeudenmukaisuuden maantieteen eri teorianperinteitä hyödyntäen. Analyysivaiheen päätteeksi tutkimuskysymyksestä syntynyt

tiedollinen kokonaiskuva sai artikkeleissa II ja III kuvatun kirjallisen muodon (ks. tark. Keski-Filppula 2019: 378; Keski-Filppula 2023: 153–155). Tutkimusprosessin yhteydessä teoriaohjautuva sisällönanalyysi keskittyi spatiaalisiin oikeudenmukaisuuksiin liittyvien tilallisten riippuvuussuhteiden analyysiin, jonka seurauksena lukuisat muut tilalliset ilmiöt rajautuivat artikkeleissa ilmenevän teoriaohjautuvan sisällönanalyysin näkökulman ulkopuolelle: tällaisia ilmiöitä olivat muun muassa paikka-, alue- ja valtiotiloihin liittyvien identiteettien väliset rajapinnat sekä suoraa demokratiaa ilmentävät demokraattiset prosessit. Molemmissa artikkelissa hyödynnettiin fokusryhmähaastattelun ja teoriaohjautuvan sisällönanalyysin kaltaisia laadullisia aineiston hankinta- ja analyysimenetelmiä: tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö artikkeleiden aihepiirejä olisi voinut lähestyä myös määrällisten tutkimusmenetelmien näkökulmasta. Kriittiseen realismiin liittyvää triangulaatiota (Sayer 1992; Yeung 1997) artikkeleissa toteutettiin siis vain teoreettisen sekä ajallisesti ja alueellisesti hajautettujen haastatteluaineistojen triangulaation avulla.

Tutkimusprosessin aikana empiirinen työskentely pyrittiin toteuttamaan eettisesti kestäväällä ja hyvän tieteellisen käytännön periaatteita kunnioittavalla tavalla. Molempien artikkeleiden tutkimusaiheiden valinnassa korostui eettinen harkinta, haastateltavat henkilöt osallistuivat tutkimukseen vapaaehtoisesti ja haastatteluaineistoja säilytettiin lukitussa tilassa: koska eritoten kunnallisten arviointimenettelyiden läpivienti oli ollut usein varsin raskas ja monimuotoisia ristiriitoja synnyttänyt prosessi, pyrittiin haastattelut toteuttamaan haastateltavien anonymiteettiä suojelevalla ja kunnioittavalla tavalla (Tuomi & Sarajarvi 2018: 147–157; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Usein haastateltavat henkilöt käsitelivät fokusryhmissä arviointimenettelyjen läpivientiin liittyvien julkisten ristiriitojen ohella myös yksityisiä ihmissuhteisiin, talouteen, henkilökohtaiseen työmäärään tai terveydentilaan liittyviä emotionaalisia ristiriitoja, joiden käsitteilylle pyrittiin jättämään haastatteluiden aikana tilaa: haastateltavien oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaamisen ohella edellä mainittujen ristiriitojen nähtiin olevan kiinteä osa arviointimenettelyiden toteutukseen liittyvää empiiristä kokonaiskuva (ks. kenttätyöskentelyyn liittyvien ristiriitojen käsitteystä esim. Sharp & Dowler 2011: 146–160).

4.2 Tutkimuskysymys yksi: spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien pluralismi

Tutkimusprosessin ensimmäisen artikkelin näkökulma keskittyi tosiasiaontologiaa korostaen spatiaalisen oikeudenmukaisuuden episteemisiin ennakko-olettamuksiin. Artikkelin I keskeisiin tuloksiin päädyttiin spatiaalisen oikeudenmukaisuuden ennakko-olettamuksien määrittelyyn kohdistuvan filosofis-tieteellinen tulkintakamppailun teoreettisen analyysin perusteella. Tulkintakamppailun seurauksena eri tutkimusperinteiden spatiaalisiin oikeudenmukaisuuksiin liittyvät episteemiset ennakko-olettamukset uudistuivat ja kehittyivät, jonka seurauksena tutkimusperinteiden välille luotujen keinoitekoisten episteemisten raja-aitojen sijaan artikkelissa I päädyttiin korostamaan tilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kysymistä uutta tietoa luovissa yhteyksissä (Keski-Filppula 2016). Episteemistä näkökulmaa korostavan tosiasiaontologian ohella väitöskirjan yhteenvedo-osuudessa spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien tiedollisia ennakko-olettamuksia on analysoitu myös olio-ontologisesti suhteessa absoluuttisen tilan oikeudenmukaisuudeksi kutsutun puhtaan olion sinänsä mahdollisuuteen. Oikeudenmukaisuuden olemassaoloon liittyviä ontologisia suhteita oli aiemmin sivuttu myös ensimmäisessä (Keski-Filppula 2016: 45) ja toisessa (Keski-Filppula 2019: 378) artikkelissa. Väitöskirjan yhteenvedo-osuuden ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä

ontologinen ja episteeminen näkökulma tuodaan synteettisesti yhteen ja artikkelin I keskeisiä tuloksia syventävä ja laajentava tutkimuskysymys yksi oli asetettu muotoon: *millainen subde spatiaalisia oikeudenmukaisuuksia kuvailevilla episteemisillä ennako-olettamuksilla on ontologiaan?*

Vastaus tutkimuskysymykseen yksi kuuluu, että spatiaalisia oikeudenmukaisuuksia kuvailevilla *episteemisillä ennako-olettamuksilla on pluralistinen subde ontologiaan*. Spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevat ennako-olettamukset eivät ole syntyneet ainoastaan artikkelissa I analysoidusta tiedollisista ennako-olettamuksista käsin, vaan eri teoriaperinteiden luomien episteemisten ennako-olettamusten taustalla vaikuttaa myös ontologisen idealismin tai materialismin kaltaisia ennako-olettamuksia absoluuttisen tilan ontologisesta lähtökohdasta sekä oikeudenmukaisuudeksi kutsutun olion ontologisesta alkuperästä. Tutkimusprosessin yhteydessä esillä olleista teoriaperinteistä lakimaantieteen ja liberalismien ontologisissa lähtökohdissa korostuu objektiivinen idealismi, kun taas marxilaisen maantieteen ja ympäristöoikeudenmukaisuuden ontologiset lähtökohdat painottuvat reduktiivisen ja emergentin materialismin suuntaan (ks. tark. esim. Niiniluoto 1999: 21–41). Väitöskirjan yhtenveto-osuudessa spatiaalista oikeudenmukaisuutta kuvailevien episteemisten ennako-olettamusten suhdetta ontologiaan on lähestytty kriittisen realismin, universaaliongelman ja totuusteorioiden luomista näkökulmista käsin: vaikka kaikki edellä mainitut lähestymistavat tunnistavatkin spatiaaliin oikeudenmukaisuuksiin liittyvien episteemisten ennako-olettamuksien ja ontologian välisen yhteyden, jää ontologisen suhteen tarkka muoto absoluuttiseen tilaan sekä mahdolliseen oikeudenmukaisuuden olioon sinänsä kuitenkin pysyvästi vaille lopullista ratkaisua.

Spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien ontologis-episteemisiin lähtökohtiin liittyvä pluralismi on linjassa myös kriittisen realismin tieteenfilosofisen lähtökohdan kanssa, jonka mukaan ihmismielestä osin riippumattomasta todellisuudesta voidaan saavuttaa vain epätäydellistä tietoa: totuuden saavuttamisen sijaan spatiaaliin oikeudenmukaisuuksiin kohdistuva tieto on pysyvästi ainoastaan totuudenkaltaista (Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997:). Erilaisista ontologisista ja episteemisistä lähtökohdista kumpuavia spatiaalisen oikeudenmukaisuuden tulkintoja ei siis pitäisi nähdä toisiaan poissulkevinä ääripäinä, vaan toisiaan täydentävän tiedon muodostamana verkostona (ks. myös Ohlsson & Przybylinski 2023; Pirie 1983; Przybylinski 2022: 1–12; Smith 1994; Soja 2010). Kuten yhtenveto-osuuden alussa tuotiin esiin, maantieteen spatiaalisista ilmiöistä luomat teoreettiset mallit ovat aina heijastelleet ontologisen idealismin ja materialismin välistä jännitettä (Peet 2006: 299–302): ontologis-episteemistä pluralismia ilmentävä jännite on pysyvästi läsnä myös erilaisissa oikeudenmukaisuuden maantieteen tulkinnoissa.

4.3 Tutkimuskysymys kaksi: perustuslaillinen lakimaisema ja yhteenkuuluvuuden tila

Spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien lähtökohtiin liittyvä ontologis-episteeminen pluralismi tuo kuitenkin vääjäämättä mukaan myös tilallisia ristiriitoja (ks. esim. Lefebvre 1991: 292–351), jotka olivat läsnä myös arviointimenettelyitä käsittelevien artikkeleiden II ja III keskeisissä tuloksissa. Artikkelin II lähestyi kuntien itsenäisyyden kehittymistä taloudellisesti vaikeaan asemaan päätyneiden kuntien arviointimenettelyiden näkökulmasta: arviointimenettelyihin liittyvistä ristiriidoista huolimatta artikkelin keskeiset tulokset korostivat kuntien tarvetta uudistaa kattavan yksimielisyyden kautta

spatiaalisia oikeudenmukaisuuskäsityksiään, jotka voivat myöhemmin vakiintua myös kuntien itsenäisyyttä ja päätöksentekoa tukeviksi sosiaalisiksi käytänteiksi. Artikkelii III lähestyi arviointimenettelyiden ennakoitua hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien näkökulmasta: artikkelin keskeiset tulokset korostivat hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien kaksoisroolin tuottamia tilallisia ristiriitoja sekä etujen ja rasitteiden jaossa ilmenevää vapaus- ja eroperiaatteen välistä jännitettä. Arviointimenettelyitä lähestyttiin artikkelien II ja III yhteydessä arviointimenettelyn läpikäyneiden kuntien ja hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien näkökulmista: molempien artikkeleiden keskeisiin tuloksiin kohdistuva tutkimuskysymys kaksi lähestyy spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten ja arviointimenettelyiden välisiä ristiriitoja kuitenkin perustuslaillisen lakimaiseman näkökulmasta, jota on aiemmin jo sivuttu molempien artikkeleiden yhteydessä (Keski-Filppula 2019: 382, 389; Keski-Filppula 2023: 152, 156). Millaisen vastauksen väitöstutkimuksen yhteenvedo-osuus on siis rakentanut tutkimuskysymykseen kaksi: *miten perustuslaillinen lakimaisema liittyy arviointimenettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiin ristiriitoihin?*

Vastaus tutkimuskysymykseen kaksi kuuluu, että *perustuslaillisen lakimaiseman tuottamat tilalliset riippuvuussuhteet soveltavat arviointimenettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiä ristiriitoja ja turvaavat yhteenkuuluvuuden tilan toteutumisen*. Perustuslaillisen lakimaiseman tuottamien tilallisten riippuvuussuhteiden merkitys ilmeni kunnalliseen arviointimenettelyyn liittyvien ristiriitojen sovittelussa, jonka aikana yksittäisen kunnan edustajien tuli ymmärtää perustuslaillisten oikeuksien yhdenvertainen arvo eri oikeudenmukaisuuskäsityksien toteutukselle sekä niiden väliselle yhteistoiminnalla (Keski-Filppula 2019: 391–392). Vastaavalla tavalla perustuslaillisen lakimaiseman tuottamat tilalliset riippuvuussuhteet luovat lähtökohdan myös hyvinvointialueisiin kohdistuvien arviointimenettelyiden yhteydessä tapahtuvalle ristiriitojen sovittelulle (Keski-Filppula 2023: 164–166).

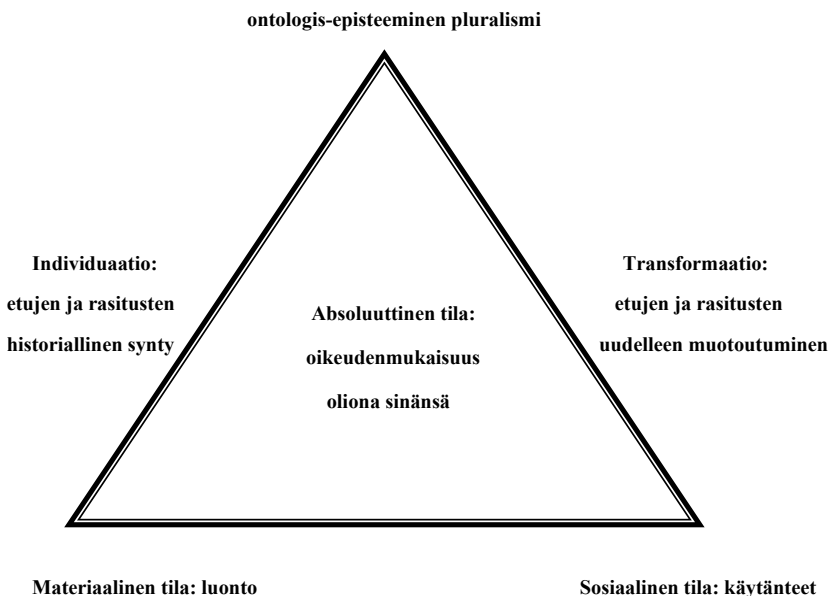
Suomen kansanvaltaisen valtiomuodon ja perustuslaillisen lakimaiseman spatiaalisen käänteen tuottamien perusoikeuksien käyttö on synnyttänyt kaksi keskenään jännitteistä tilallista kehityskulkua: perustuslaillinen lakimaisema on turvannut jo ennen Suomen valtiollista itsenäisyyttä syntyneen kuntarakenteen itsehallinnollisen jatkuvuuden (Haveri & Airaksinen 2011) ja perustuslailliseen lakimaisemaan liittyvien oikeuksien käyttö on mahdollistanut keskittäväksi kehitykseksi kutsutun väestönkehityksen ja taloudellisen pääoman keskittymisen (Tervo 2000, 2010; Tervo *et al.* 2018). Kunnallisen itsehallinnon pysyvyyteen ja keskittävän kehityksen etenemiseen liittyvän jännitteen ennakoidaan syvenevän myös tulevien vuosikymmenien aikana: tämän seurauksena liian vähälle julkiselle huomiolle jäänyt toiminnallinen riski liittyy yksittäisillä hyvinvointialueilla sekä niihin kuuluvissa kunnissa saman aikaisesti toimeenpantavien arviointimenettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiin ristiriitoihin (Keski-Filppula 2023: 162–163). Suomen kansanvaltainen valtiomuoto on tuottanut perustuslaillisen lakimaiseman spatiaalisen käänteen kautta myös yhteenkuuluvuuden tilaa (Keski-Filppula 2019, 2023; Keenan 2015: 17–36). Viime kädessä vastuu perustuslaillisten oikeuksien toteutuksesta kuuluu kuntien ja hyvinvointialueiden osalta Suomen valtiolle: tämän seurauksena perustuslaillisen lakimaiseman tuottamat tilalliset riippuvuussuhteet soveltavat arviointimenettelyiden yhteydessä ilmeneviä spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitysten välisiä ristiriitoja ja turvaavat yhteenkuuluvuuden tilan toteutumisen.

4.4 Tutkimusongelma: individuaatio, transformaatio ja perustuslaillinen lakimaisema

Spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien ontologis-episteemisiin lähtökohtiin liittyy pysyvä, tilallisia ristiriitoja aiheuttava pluralismi: mikäli etujen ja rasisitusten jakoon liittyviä ristiriitoja ei saada kuntien tai hyvinvointialueiden yhteydessä muuten ratkaistua, voidaan niitä arviointimenettelyiden yhteydessä sovittaa perustuslaillisen lakimaiseman tuottamien tilallisten riippuvuussuhteiden ja yhteenkuuluvuuden tilan avulla. Tutkimuskysymyksiin yksi ja kaksi kohdistuneiden vastausten kautta siirrytään seuraavaksi vastaamaan koko väitöstutkimuksen keskeiset tulokset synteettisesti yhdistävään tutkimusongelmaan: *miten Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välinen suhde kehittyy?*

Vastaus tutkimusongelmaan kuuluu, että *Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välinen suhde kehittyy individuaation, transformaation ja perustuslaillisen lakimaiseman tuottamien tilallisten riippuvuussuhteiden seurauksena*. Suomen valtiotilan materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissa on aiempien sukupolvien aikana syntyneen individuaation eli historiallisen kehityksen seurauksena muodostuneita etuja ja rasitteita, jotka myös transformoituvat eli uudelleen muotoutuvat uusien sukupolvien toiminnan tuloksena. Individuaatio ja transformaatio ovat vielä varsin universaaleja ominaisuuksia, jotka ovat havaittavissa Suomen valtiotilan ohella myös muissa valtiotiloissa (ks. esim. Smith 1994: 153–278; Tervo 2010). Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen liittyvänä partikulaarisena erityispiirteenä korostuu tämän väitöstutkimuksen yhteydessä ennen kaikkea perustuslaillisen lakimaiseman merkitys, jonka tuottamat tilalliset riippuvuussuhteet nähdään kaikkien keskeisimmäksi oikeudenmukaisuutta eli etujen ja rasitteiden välistä distribuutiota synnyttäväksi tekijäksi. Kokoavasti vastaus tutkimusongelmaan käy ilmi kuvasta viisi käsin.

Abstrakti tila: perustuslaillinen lakimaisema ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien

Kuva 5. Individuaatio, transformaatio ja perustuslaillinen lakimaisema.

Individuaatio ja transformaatio ovat läsnä kaikkien tässä tutkimuksessa esillä olleiden teoriaperinteiden ontologis-episteemisissä ennako-olettamuksissa. Lakimaantieteen ennako-olettamuksissa individuaatio ilmenee lakimaiseman historialliseen kehitykseen liittyvien oikeuksien tuottamana etujen ja rasitusten distribuutioon, kuten yleisenä ja yhtäläisenä äänioikeutena tai omaisuuden suojana, joka transformoituu eteenpäin valtiollisen lain spatiaalisten käännteiden seurauksena (Keenan 2015; Philippopoulos-Mihalopoulos 2010, 2015). Liberalistisen perinteen eri muodoissa individuaatio ilmenee vapausperiaatteen käyttöön tai käyttämättä jättämiseen liittyvänä etujen ja rasitusten ajallisena kasautumisena: transformaation tarkkaa suuntaa ei liberalismissa ole determinoitu, vaan yksittäisten suvereenien valtioiden ilmaisema tahto muun muassa vapaus- ja eroperiaatteen käyttöön heijastuu etujen ja rasitteiden tulevaan distribuutioon (Rawls 1971, 1993; Nozick 1974). Marxilaisen maantieteen ennako-olettamukset korostavat etujen ja rasitusten muodostumiseen liittyvää individuaatiota historiallisen materialismin muodossa, jonka yhteydessä kapitalistisen talousjärjestelmän transformaatio eli uudelleen muotoutuminen synnyttää vieraantumisen ohella taloudellisten etujen ja rasitteiden epäoikeudenmukaista distribuutiota eri valtiotiloissa (Harvey 1973, 1996; Jessop 1990, 2016). Ympäristöoikeudenmukaisuuden ennako-olettamuksissa individuaatio konkretisoituu luontoon kohdistuvien etujen ja rasitteiden ajallisessa distribuutiosta, joka transformoituu eli uudelleen muotoutuu eteenpäin luontoon liittyvän materiaalisuuden sekä ilmastonmuutoksen kaltaisten ilmiöiden muodossa (Schlosberg & Collins 2014; World Commission on Environment and Development 1987). Individuaation ja transformaation ohella tämän väitöskirjan yhteenveto-osuuden tutkimusongelmaan kohdistama vastaus korostaa kuitenkin ennen kaikkea perustuslaillista lakimaisemaa Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä ohjaavana partikulaarisena erityispiirteenä.

Lähtökohdat Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiselle individuaation, transformaation ja perustuslaillisen lakimaiseman kautta luotiin jo Ruotsin ja Venäjän vallan yhteydessä: Ruotsin vallan aikana syntyneet perustuslailliset oikeudet loivat eri aikoina eläneitä sukupolvia yhdistävän tilallisen riippuvuussuhteen, jonka kautta Suomeksi kutsutun alueen valtiollisia suhteita Ruotsin ja Venäjän suuntiin hoidettiin (Rieppula *et al.* 2019). Välittömästi Suomen itsenäistymisen jälkeen erilaiset ylisukupolviset etujen ja rasitteiden jakoon liittyvät ristiriidat saivat sisällissodan muodon (Alapuro 1994, 2017): ristiriitojen syntyyn liittyi muun muassa lakimaantieteen korostamaa kamppailua valtiollisen lain maisemointivallasta, liberalismiin liittyvää pyrkimystä vapausperiaatteen laajentamiseen sekä marxilaiseen maantieteen tavoittelemaa taloudellisten etujen tasaavampaa distribuutiota. Edellä mainittujen syiden lisäksi sisällissodan syttymistä edesauttoi perustuslaillista lakimaisemaa turvaavan valtiollisen pakkovallan hetkellinen heikkeneminen. Sisällissodan jälkeen tapahtunut kansanvaltaisen valtiomuodon vahvistuminen tarjosi vakautta ja jatkuvuutta luovan lähtökohdan Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiselle: sisällissodan synnyttämiä ristiriitoja kyettiin hitaasti sovittamaan aiemmin syntyneitä valtiollista, oikeudellista ja kunnallista itsehallintoa vahvistamalla sekä kansalaisten perusoikeuksien toteutumista tukevalla etujen ja rasitteiden distribuutiolla (Jyränki 2014; Jyränki & Husa 2015).

Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen individuaation, transformaation ja perustuslaillisen lakimaiseman muodossa on ilmennyt myös Suomen kunnallisen itsehallinnon yhteydessä, jonka individuaatio tapahtui jo ennen Suomen itsenäisen valtiotilan syntymistä (Katajisto 2018; 2022). Vaikka kunnat ovatkin käytettävissä olevien etujen ja rasitusten suhteen viime vuosikymmenien aikana

voimakkaasti eriytyneet toisistaan, on kuntarakenteen transformaatio eli uudelleen muotoutuminen kuitenkin ollut hidasta perustuslaillisen lakimaiseman synnyttämän vahvan kunnallisen itsehallinnon suojan seurauksena. Kansalaisten aktiivinen perusoikeuksien käyttö on synnyttänyt myös keskittäväksi kehitykseksi kutsutun ilmiön, jossa väestön ja taloudellisen pääoman kaltaiset edut ovat hitaan transformaation seurauksena keskittyneet Suomen suurimpien kaupunkiseutujen yhteyteen: kehityskulkujen välistä ristiriitaa on päädytty sovittamaan hyvinvointialueisiin perustuvalla sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämistavalla. Ennakoiva varautuminen kunnilla tai hyvinvointialueilla käytettävissä olevien etujen ja rasitteiden väliseen epätasapainoon on synnyttänyt arviointimenettelyiden kaltaiset valtiolliset käytänteet: arviointimenettelyiden avulla valtiolta voi tarvittaessa turvata kuntiin ja hyvinvointialueiden toimintaan liittyvien lainsäädännöllisten velvoitteiden hoidon sekä perustuslaillisen lakimaiseman tuottaman yhteenkuuluvuuden tilan, mikäli yksittäinen kunta tai hyvinvointialue ei kykene selviytymään lainsäädännöllisistä velvoitteistaan. (Keski-Filppula 2019, 2023).

Euroopan unionin jäsenyys on vahvistanut Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymistä muun muassa ihmisoikeuksien ja ympäristö-oikeudenmukaisuuden korostaman kestäväen kehityksen kannalta. Vaikka Euroopan unionin jäsenyys onkin aiheuttanut myös perustuslaillisen lakimaiseman ja siihen liittyvän valtiollisen suvereniteetin kaventumista (Leino-Sandberg 2005, 2021), muodostavat perustuslaillisen lakimaiseman synnyttämät demokraattiset prosessit edelleen kaikkein tärkeimmän partikulaarisen erityispiirteen, jonka kautta myös Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välinen suhde kehittyy (Jyränki & Husa 2015; Rieppula *et al.* 2019). Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen liittyy kuvassa viisi kuvattu ontologis-episteeminen pluralismi: tämän seurauksena tutkimusongelmaan kohdistuvan vastauksen ulkopuolella jää kuitenkin väijäämättä sellaisia etuja ja rasitteita, jotka eivät ole palauttavissa tässä tutkimuksessa esillä olleisiin teoreettisiin lähtökohtiin. Erilaisia oikeudenmukaisuuden maantieteeseen liittyviä teoreettisia näkökulmia tuleekin koko ajan itseään korjaavasti uudistaa ja monipuolistaa, jotta niiden välittämä tiedollinen kuva etujen ja rasitteiden spatiaalisesta distribuutiosta jatkuvasti täsmentyy ja tarkentuu (Ohlsson & Przybylinski 2023; Przybylinski 2022: 1–12).

5 Oikeudenmukaisuuden maantieteestä oikeudenmukaisuuksien maantieteisiin

5.1 Tutkimuksen tieteellinen ja käytännöllinen kontribuutio

Väitöskirjan yhteenveto-osuuden alussa tuotiin esiin, kuinka maantieteeksi kutsutun tieteenalan todetaan usein tarkastelevan luonnon ja yhteiskunnan välisiä tilallisia riippuvuussuhteita: maantieteen spatiaalisuudesta luomien teoreettisten mallien nähtiin ilmentävän ontologisen idealismin ja materialismin välistä jännitettä. Tämän seurauksena maantieteen on nähty olevan eräänlaisessa ikuisen käänteen tilassa, jossa toistuvasti palataan antiikin filosofian lähtökohtiin tilallisten ilmiöiden universaaleja ja partikulaarisia ominaisuuksia kuvaavien teoreettisten mallien muodossa. Myöskään tämän väitöstutkimuksen yhteydessä rakennettu tulkinta oikeudenmukaisuuden maantieteestä ei ole pyrkinyt esittämään mitään lopullista ratkaisua ontologisen idealismin ja materialismin väliseen ristiriitaan: päinvastoin, ontologista pluralismia ja siihen liittyviä ristiriitoja on lähestytty kriittisen realismin näkökulmasta arvokkaana, uutta tietoa luovana jännitteenä, jonka seurauksena myös oikeudenmukaisuuden maantieteeksi kutsuttu tutkimusala on eräänlaisessa ikuisen käänteen tilassa. Oikeudenmukaisuuden maantieteellä ei ole koskaan ollut ainoastaan yhtä yleisesti hyväksyttyä teoreettista tai empiiristä lähestymistapaa, vaan tilan ja oikeudenmukaisuuden välistä suhdetta tarkasteleva ontologis-episteeminen näkökulma on pitänyt aina rakentaa erilaisia tilallisia riippuvuussuhteita ja niihin kohdistuvaa totuudenkaltaisuutta kunnioittavalla tavalla. Tämän väitöstutkimuksen keskeiset tulokset argumentoivat spatiaalsiin oikeudenmukaisuuksiin liittyvän pluralismin, arviointimenettelyiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuskäsitteiden välisten ristiriitojen sovittelun sekä Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen liittyvän individuaation, transformaation ja perustuslaillisen lakimaiseman puolesta. Seuraavaksi arvioidaan, millaista tieteellistä ja käytännöllistä kontribuutiota väitöstutkimuksen yhteenveto-osuuden keskeisiin tuloksiin liittyy.

Kokonaisuutena väitöskirjan yhteenveto-osuus osajulkaisuineen esittää yhden mahdollisuuden tulkinta oikeudenmukaisuuden maantieteen lähtökohtia: samalla tutkimus osallistuu laajempaan filosofis-tieteelliseen keskusteluun oikeudenmukaisuuden, oikeudenmukaisuuksien maantieteiden ja spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien teoreettisista ja empiirisistä lähtökohdista (ks. esim. MacIntyre 2001; Ohlsson & Przybylinski 2023; Przybylinski 2022; Raustiala 2005; Smith 1994; 2000). Väitöstutkimuksen keskeiset tulokset tuovat Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymisen oman kontribuutionsa: samalla tutkimus edistää maantieteen kulttuurisen käänteen etenemistä, jonka yhteydessä maantieteellistä tutkimusta on kritisoitu juuri tilallisiin riippuvuussuhteisiin liittyvän moninaisuuden tukahduttamisesta (ks. esim. Cresswell 2013: 103–195; Peet 2006: 34–291). Väitöstutkimuksen oikeudenmukaisuuden maantieteestä tuottama tulkinta on pyritty toteuttamaan tavalla, jossa tunnistetaan kulttuurisen käänteen yhteydessä korostettu tilallisten riippuvuussuhteiden monitulkintaisuus, partikulaarisuus sekä spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien ontologis-episteemisiin lähtökohtiin liittyvä pluralismi (ks. myös Philippopoulos-Mihalopoulos 2010, 2015; Pirie 1983): samalla väitöstutkimuksen keskeiset tulokset argumentoivat sellaisia oikeudenmukaisuuteen tai spatiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyviä tulkintoja vastaan, joissa tilan ja oikeudenmukaisuuden väliset riippuvuussuhteet pyritään palauttamaan ainoastaan yhden tutkimusperinteen universaalina esiintyvän teoreettisen abstraktion yhteyteen (ks. esim. Harvey 1973, 1996). Yksittäiset abstraktiot valottavat erilaisten

etujen ja rasitteiden spatiaalista distribuutiota ainoastaan omien ennako-olettamuksensa mukaisesti, jonka seurauksena oikeudenmukaisuuteen liittyvät muut ominaisuudet eivät tule havaituksi.

Väitöstutkimuksen keskeiset tulokset argumentoivat myös sellaisia valtiotilatulkin-toja vastaan, joiden teoreettiset ennako-olettamukset pyrkivät palauttamaan yksittäiset valtiotilat sekä valtiotilojen väliset riippuvuussuhteet pelkästään yhden teoreettisen perinteen tuottamiin abstraktioihin, kuten liberalismiin eri muotoihin (ks. esim. Nozick 1974; Rawls 1993, 2002) tai marxilaisen perinteen luomiin valtiotilatulkin-toihin (ks. esim. Brenner 2009; Jessop 1990, 2016): tällöin yksittäisten valtioiden ainutkertaiseen historiaan ja spatiaalisten sukupolvien kehittymiseen liittyvät partikulaariset ominaisuudet rajautuvat väijäämättä teoreettisten näkökulmien ulkopuolelle. Myös Suomen valtiotilaan liittyvissä keskusteluissa sen lähtökohdat on joskus pyritty palauttamaan muun muassa marxilaisen maantieteen universaaleina esiintyviin abstraktioihin, joiden seurauksena valtion on nähty olevan pelkkä sosiaalinen instituutio, jonka kautta kapitalistinen talousjärjestelmä uudistaa itseään (ks. esim. Moisio 2012; Moisio & Sirviö 2021). Tämän väitöstutkimuksen tieteenfilosofiset lähtökohdat korostavat kuitenkin kriittisen realismin mukaisesti yksittäisten valtiotilojen lähtökohtiin sekä valtiotilojen välisiin suhteisiin kohdistuvaa teoreettista triangulaatiota ja teoreettisten lähtökohtien ontologis-episteemistä analyysiä. Valtiotaloihin liittyvään teoreettiseen keskusteluun väitöstutkimus tuo oman tieteellisen kontribuutionsa nostamalla esiin perustuslaillisen lakimaiseman partikulaarisen merkityksen Suomen valtiotilaan liittyvien materiaalis-ten, sosiaalisten ja abstraktien riippuvuussuhteiden syntymiselle ja uudelleen muotoutu-miselle. Perustuslaillista lakimaisemaa ei tässä yhteydessä kuitenkaan pyritä esittämään eri valtiotilojen välisiä suhteita yhdistävänä universaalina ominaisuutena, vaan ennen kaikkea Suomen valtiotilassa hitaan individuaation ja transformaation kautta muodos-tuneena partikulaarisena ominaispiirteenä, joka kantaa mukanaan aiempien spatiaalisen sukupolvien tuottamia historiallisia kerrostumia. Perustuslaillisen lakimaiseman korostus ei myöskään poissulje muiden valtiotaloihin liittyvien teoreettisten abstraktioi-den käyttöä, joka on keskeinen lähtökohta kriittiseen realismiin korostamassa teoreetti-sessa triangulaatiossa.

Tieteellisen kontribuution ohella väitöstutkimus valottaa Suomen valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien välisiä tilallisia riippuvuussuhteita arviointimenettelyiden luomasta näkökulmasta tavalla, johon liittyvää käytännöllistä tutkimustietoa on toistaiseksi kertynyt varsin niukasti (ks. kuitenkin esim. Lavapuro *et al.* 2016). Kunnallisen itsehal-linnon merkitys osana laajempaa valtiollista ja yhteiskunnallista vakautta sekä ekologista, ekonomista ja sosiaalista kestävyyttä tuottavana tekijänä on jatkunut Suomessa koko 1900-luvun (ks. esim. Möttönen 2011; Nyholm 2011), mutta pitkään vallalla ollut kunnallisen itsehallinnon korostus kaventui 2020-luvun alussa hyvinvointialuei-den perustamisen myötä. Tulevat vuosikymmenet tulevat näyttämään, onko julkisten palveluiden distribuutiosta tapahtunut painopisteen siirtymä kunnallisesta itsehallinnosta alueellista itsehallintoa korostavaan suuntaan pysyvä muutos valtion, alueiden ja kuntien välisissä riippuvuussuhteissa vai tulevatko sosiaali- ja terveyspalvelut sekä pelastustoimi jossain vaiheessa jälleen palaamaan kunnalliseen itsehallintoon kuuluvien lakisäätteisten velvoitteiden piiriin? Painopisteen siirtymästä huolimatta kunnallisen ja alueellisen itse-hallinnon merkitys osana Suomen valtion harjoittamaa etujen ja rasitusten distribuutiota on ollut jo vuosikymmenten ajan hyvin vakaa (ks. esim. Jyränki & Husa 2015).

Valtiovallan pyrkimykset saada aikaan suuria yhtäaikaista rakenteellisia muutoksia kuntarakenteessa ovat olleet liki koko Suomen itsenäisyyden ajan eräänlaista hiljaa hautautuneiden hallitusohjelmien ja komiteamietintöjen historiaa (ks. tark. esim.

Manninen 2010). Tulevien vuosien ja vuosikymmenien aikana kuntien ja hyvinvointialueiden toiminnassa tulee korostumaan aiempaa voimakkaammin väestönkehitykseen, syntyvyyden laskuun, julkisen talouden tasapainotukseen sekä kuntien ja alueiden väliseen eriytymiskehityksen liittyvien ristiriitojen ratkaisu (ks. tark. esim. Parlamentaarisen maakuntaverokomitean mietintö 2021). Mikäli yksittäisissä kunnissa tai hyvinvointialueilla ei kyetä uudistamaan aiempia palveluiden järjestämistapoja tulevia muutoksia paremmin huomioiviksi, tarjoaa väitöstutkimus uutta käytännöllistä tietoa kunnissa ja hyvinvointialueilla oleville toimijoille arviointimenettelyiden taustatekijöistä, toteutuksesta sekä arviointimenettelyiden jälkeisestä ajasta. Hyvinvointialueet eivät ainakaan toistaiseksi vastaa taloudestaan itsenäisen verotusoikeuden muodossa, vaan niiden taloudellista ohjausta määrittellään kansanvaltaiseen valtiomuotoon kuuluvien eduskuntavaalien ja sen puitteissa muotoutuvan hyvinvointialuepolitiikan yhteydessä: mikäli myös hyvinvointialueisiin kohdistuvia arviointimenettelyitä jossain vaiheessa toimeenpannaan, tarjoaa väitöstutkimus uutta käytännöllistä tietoa myös valtiollisille toimijoille arviointimenettelyiden läpivientiä sekä eri hyvinvointialueiden yhdenvertaista ja oikeudenmukaista kohtelua silmällä pitäen.

5.2 Philosophia perennis

Tämän väitöstutkimuksen tieteenfilosofiseen lähtökohtaan eli kriittiseen realismiin liittyi näkemys osin ihmismielestä riippumattoman todellisuuden olemassaolosta, josta voidaan saada tietoa itseään korjaavan tieteellisen menetelmän avulla: totuuden saavuttamisen sijaan erilaiset tieteelliset teoriat ja tutkimustulokset olivat kuitenkin vain totuudenkaltaisia kuvauksia todellisuudesta (Niiniluoto 1999; Sayer 1992; Yeung 1997). Tämän tutkimuksen kannalta edellä kuvattu lähtökohta tarkoittaa, että väitöskirjan yhteenvedo-osuudessa sekä artikkelissa I, II ja III kirjallisen muodon saanut oikeudenmukaisuuden maantieteen tulkinta kantaa vääjäämättä mukanaan myös jonkinlaista henkistä sokeutta: koska tieteelliset lähestymistavat ovat vain totuudenkaltaisia kuvauksia todellisuudesta, tässä tutkimuksessa ei voida tyhjentävästi analysoida, kuinka Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välinen suhde kehittyi. Tutkimus voi ainoastaan tietystä ajassa ja paikassa syntyneestä näkökulmastaan käsin valottaa, kuinka Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittyminen individuaation, transformaation ja perustuslaillisen lakimaiseman kautta siinä ilmenee. Väitöskirjan yhteenvedo-osuuden ongelmanasettelu paljastaa myös sen suunnan, josta koko tutkimusprosessiin liittyvä sokea piste löytyy: keskittyminen Suomen valtiotilan ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen tutkimiseen rajoittaa vääjäämättä muiden valtiotilojen yhteydessä tapahtuvien oikeudenmukaisuuskäsitysten tutkimista. Tutkimusprosessin lähtökohtiin liittyvän rajoittuneisuuden avaamisella pyritään kriittisen realismin lähtökohtien mukaisesti julkilausumaan oikeudenmukaisuuden ontologis-episteemisiin perusteisiin, spatiaalisiin oikeudenmukaisuuksiin sekä erilaisiin valtiotilatulkitoihin liittyvän teorianmuodostuksen keskeneräisyys ja totuudenkaltaisuus.

Tämän väitöstutkimuksen yhteydessä luotu tulkinta oikeudenmukaisuuden maantieteestä keskittyy empiirisesti pääasiassa Suomen valtion, hyvinvointialueiden suurimpien kaupunkien ja taloudellisesti erityisen vaikeassa asemassa olevien kuntien välisiin tilallisiin riippuvuussuhteisiin. Eräs väitöstutkimuksen kantama henkisen sokeuden muoto löytyy myös niiden tahojen suunnasta, joiden episteeminen näkökulma Suomen valtion ja oikeudenmukaisuuden välisen suhteen kehittymiseen ei ole päässyt tässä

tutkimusprosessissa esiin. Suomen valtiotilaan liittyvissä spatiaalisissa riippuvuussuhteissa on useita tahoja, jotka eivät perustuslaillisen lakimaiseman pitkään jatkuneesta vahvistumisesta huolimatta ole päässeet vapaasti ilmaisemaan spatiaalisia oikeudenmukaisuuskäsityksiään: perustuslaillisen lakimaiseman tuottamat perusoikeudet eivät ole olleet heidän materiaalisissa, sosiaalisissa ja abstrakteissa tiloissaan vielä riittävän todellisia (ks. tark. esim. Saamelaisten asioita koskeva sovintoprosessi Kuulemisraportti 2018). Oikeudenmukaisuuden maantiedettä syventävien ideoiden ohella eräs tämän väitöstutkimuksen avaama jatkotutkimushorisontti osoittaakin oikeuksien maantieteen eli oikeuksien, spatiaalisten oikeudenmukaisuuksien sekä erilaisten totuus- ja sovintoprosessien kautta syntyvien tilallisten riippuvuussuhteiden suuntaan.

Eräs artikkeleiden II ja III yhteydessä harkittu tutkimusmenetelmä oli historiallinen paikkatietojärjestelmä, jota on aiemmin sovellettu muun muassa väestönkehitykseen, urbanisaatioon ja taloudellisiin riippuvuussuhteisiin liittyvien historiallisten jatkuvuussien tutkimiseen: väitöstutkimuksen tuottamaan oikeudenmukaisuuden maantieteen tulkintaan historiallinen paikkatietojärjestelmä olisi sovelnut myös maantieteen ja muiden ihmistieteiden välistä poikkitieteellistä yhteistyötä korostavan painotuksensa vuoksi (Gregory & Healey 2007; Gregory & Geddes 2014). Vaikka keskittävää kehitystä analysoivien empiiristen tutkimusten avulla (Tervo 2000, 2010; Tervo *et al.* 2018) saatiinkin esiin Suomen väestönkehitykseen liittyvä ajallinen ulottuvuus, historiallisen paikkatietojärjestelmän soveltaminen artikkeleiden yhteydessä olisi voinut synnyttää nykyistä tarkempia ja ajantasaisempia empiirisiä löydöksiä etujen ja rasitusten historiallisesta distribuutiosta: samalla historiallisen paikkatietojärjestelmän käyttö olisi tasapainottanut artikkeleissa II ja III ilmenevää laadullisten ja määrällisten tutkimusmenetelmien välistä suhdetta, sekä tuonut tutkimukseen siitä nyt puuttuvaa metodologista triangulaatiota. Oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden olemassaolon tutkiminen ei ole kuitenkaan koskaan ollut ainoastaan maantieteelliseen tutkimukseen liittyvä etuoikeus, vaan oikeudenmukaisuuden maantieteen syntyyn liittyvät lähtökohdat voidaan palauttaa myös filosofian ja maantieteen väliseen historialliseen yhteyteen.

Kysymys todellisuuden ja oikeudenmukaisuuden välisestä suhteesta voidaan nähdä myös *philosophia perenniksen* eli ikuisen filosofian traditioon liittyvänä kysymyksenä, jonka lähtökohdita on erilaisissa filosofisissa, tieteellisissä ja uskonnollisissa yhteyksissä tulkittu eri tavoin (ks. tark. esim. Kauppi 1978: 1–18; Schmitt 1966: 505–532). Taiteen ja taiteen tutkimuksen piirissä *philosophia perennikseen* liittyviä henkisiä virtauksia on kutsuttu *ars perenniksen* nimellä, jonka vaikutteita on löydetty myös suomalaisten kansallistaiteilijoiden töistä (ks. Kokkinen 2019: 148–153). Tämän väitöstutkimuksen yhteydessä *philosophia perennis* ymmärretään lähestymistapana, jossa ei etsitä ikuisesti olemassa olevia totuuksia, vaan osallistutaan hitaasti etenevän filosofis-tieteellisen prosessin kautta syntyvien totuuden siemenien kasvattamiseen: filosofiset ja tieteelliset perinteet ovat synnyttäneet erilaisia aikan ja paikkaan sidottuja ajattelutapoja, totuuden siemeniä, joiden kautta on lähestytty myös todellisuuden ja oikeudenmukaisuuden välistä suhdetta (ks. esim. Amberger 2020). Erilaisista totuuden siemenistä huolimatta kysymykset oikeudenmukaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden ontologis-episteemisistä lähtökohdista sekä universaaleista ja partikulaarisista ominaisuuksista ovat edelleen vailla lopullista ratkaisua (MacIntyre 2001). Oikeudenmukaisuudesta tai epäoikeudenmukaisuudesta luodut ontologiset sekä episteemiset käsitykset ovat myös Suomen valtiotilan yhteydessä syntyneet osana historiallisesti kehittyneitä uskomuksia sekä niihin yhdistyneitä ristiriitoja: vasta erilaisten oikeudenmukaisuuskäsitysten olemassaoloon liittyvien historiallisten syiden sekä niiden taustalla vaikuttaviin ristiriitoihin

kohdistuvien ratkaisuyritysten ymmärtäminen avaa perspektiivin yksittäisiä totuuden siemeniä laajempaan, philosophia perenniksen vaalimaan oikeudenmukaisuuden ideaan kohdistuvan tiedon ja totuuden rakastamiseen – ei omistamiseen.

Lähteet

- Alapuro R (1994) Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Hanki ja jää, Porvoo.
- Alapuro R (2017) Valtio ja vallankumous Suomessa. Vastapaino, Tampere.
- Allison H (2004) *Kant's Transcendental Idealism – An Interpretation and Defense, Revised and Enlarged Edition*. Yale University Press, New Haven.
- Amberger H (2020). Revelation and Progress. The Concept of philosophia perennis from Steuco to Leibniz. *Lexicon Philosophicum: International Journal for the History of Texts and Ideas* 7: 21-46.
- Aristoteles (1984a) *Metaphysics*. Jonathan Barnes (eds.) The complete works of Aristotle. Volume two. New Jersey, 1552-1728.
- Aristoteles (1984b) *Nicomachean ethics*. Jonathan Barnes (eds.) The complete works of Aristotle. Volume two. New Jersey, 1729–1867
- Aunesluoma J (2021) Odotuksia ja pelkoja. Keskustelu Suomen EU-jäsenyydestä 1989–1994. *Teoksessa* Elo K (toim.) *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*, 23–56. Sigillum, Turku.
- Avnon & de-Shalit (1999 eds.) *Liberalism and its Practice*. Routledge, London.
- Barry B (1978) Circumstances of Justice and Future Generations. *Teoksessa* Sikora R & Barry B (eds.) *Obligations to Future Generations*, 204-248. Temple University Press, Philadelphia.
- Boyd B (2016) Popper's World 3: Origins, Progress and Import. *Philosophy of the Social Sciences* 46(3), 221–241.
- Braverman I, Blomley N, Delaney D & Kedar A (2014) Expanding the Spaces of Law, *Teoksessa* Braverman I, Blomley N, Delaney D & Kedar A (eds.) *The Expanding Spaces of Law: A Timely Legal Geography*, 1– 29. Stanford University Press, Stanford.
- Brenner N (2009) *New State Spaces Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. Oxford University Press, Oxford.
- Brenner N, Jessop B, Jones M & MacLeod G (2003 eds.) *State/Space A Reader*. Blackwell Publishing, Oxford.
- Cameron J (2010) Focusing on the Focus Groups. *Teoksessa* Hay I (eds.) *Qualitative research methods in human geography*, 153–175. Oxford University Press, Oxford.
- Carmalt J (2018) For critical geographies of human rights. *Progress in Human Geography* 42(6): 847–861.
- Clerc L & Elo K (2014) Aatteesta instituutioksi Euroopan unionin historia ja rakenteet. Avain, Helsinki.
- Cowen M & Shenton R (1996) *Doctrines of Development*. Routledge, London.
- Cresswell T (2013) *Geographical Thought: A Critical Introduction*. Wiley-Blackwell, West Sussex.
- Davies B (1968) *Social Needs and Resources in Local Services A study of variations in standards of provision of personal social services between local authority areas*. Michael Joseph, London.
- Dunn K (2010) Interviewing. *Teoksessa* Hay I (eds.) *Qualitative research methods in human geography*, 99–138. Oxford University Press, Oxford.
- Elo K (2021a) Esipuhe. *Teoksessa* Elo K (toim.) *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*, 7–21. Sigillum, Turku.
- Elo K (2021b) Suomen EU-jäsenyys suomalaisen integraatiotutkimuksen kentässä. *Teoksessa* Elo K (toim.) *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*, 57–76. Sigillum, Turku.
- Enflo K (2014) Finland's Regional GDPs 1880-2010: Estimates, Sources and Interpretations. *Lund Papers in Economic History General Issues* 135: 1–37.
- Fritsch M, Kahila P, Németh S & Scott J (2024) Conclusions and policy considerations – what does local experience tell us? *Teoksessa* Fritsch M, Kahila P, Németh S & Scott J (eds.) *Spatial Justice and Cohesion The Role of Place-Based Action in Community Development*, 273–284. Routledge, Oxon.
- Fritsch M, Németh S & Kahila P (2024) The struggle against territorial disadvantage in a peripheral Finnish town Balancing effectiveness and accountability in local government. *Teoksessa* Fritsch M, Kahila P, Németh S & Scott J (eds.) *Spatial Justice and Cohesion The Role of Place-Based Action in Community Development*, 229–246. Routledge, Oxon.
- Fujita M, Krugman P & Venables A (2000) *The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade*. MIT Press, Cambridge.
- Fujita M & Thisse J (2002) *Economics of Agglomeration: Cities, Industrial Location, and Regional Growth*. Cambridge University, Cambridge.
- Gregory I & Healey R (2007) Historical GIS: structuring, mapping and analysing geographies of the past. *Progress in Human Geography* 31(5): 638–653.
- Gregory I & Geddes A (2014 eds.) *Toward Spatial Humanities Historical GIS & Spatial History*. Indiana University Press, Indiana.
- Haapala P (2018) Kaaoksen monet juuret. *Teoksessa* Tepora E & Roselius A (toim.) *Riköki revitty maa Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*, 27–51. Gaudeamus, Tallinna.
- Hakalehto I (1984) Kunnallisen kansanvallan kehitys, kunnallisvaalit ja – valtuustot. *Teoksessa* Tommila P (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 3 Itsenäisyyden aika*, 107–214. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.

- Harisalo R (2011) Kunnallinen itsehallinto: epätodellinen haave vai todellinen mahdollisuus? *Teoksessa* Haveri A, Stenvall J & Majoinen K (toim.) *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*, 38–49. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Harvey D (1973) *Social Justice and the City*. Edward Arnold, London.
- Harvey D (1996) *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Blackwell Publishing, Malden.
- Haveri A & Airaksinen J (2011) Itsehallinto asukkaiden paikalliseen itsehallintoon perustuvana hallintana. *Teoksessa* Haveri A, Stenvall J & Majoinen K (toim.) *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*, 50–61. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Heiskala R, Aro J, Herranen O & Viitamäki R (2022) Suomen kolmas tasavalta Hallitsemistapa EU-aikakaudella. Gaudeamus, Tallinna.
- Hobbes T (1952) *Leviathan*. Oxford University Press, Oxford.
- Hopkins P (2007) Thinking critically and creatively about focus groups. *Area* (39)4: 528–535.
- Hänninen R (2022) Tulisydän Maissi Erkon kiihkeä elämä. Otava, Keuruu.
- Hänninen R (2023) Kapinaa ja kiusantekoa Venäjän sortokoneiston vastustus Suomessa. Otava, Keuruu.
- Ilonen J (2021) Julkisivustakatsojat: ihmis- ja eläinhahmot Helsingin arkkitehtuurissa. AtlasArt, Espoo.
- Jakola F (2016) Borders, planning and policy transfer: historical transformation of development discourses in the Finnish Torne Valley. *European Planning Studies* (24)10: 1806–1824.
- Jessop B (1990) *State Theory Putting the Capitalist State in its Place*. Polity Press, Cambridge.
- Jessop B (2016) *The State Past, Present, Future*. Polity Press, Cambridge.
- Johanson L & Tattari V (1983) Kaupunkien yhteistoiminta. Kaupungit ja valtiovalta. Kaupunkien ulkomaiset suhteet. *Teoksessa* Tommila P (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 3 Itsenäisyyden aika*, 509–546. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- Jones R (2004) What time human geography? *Progress in human geography* 28(3): 287–304.
- Jones R, Moisio S, Weckroth M, Woods M, Luukkonen J, Meyer F & Miggelbrink J (2019) Reconceptualising Territorial Cohesion Through the Prism of Spatial Justice: Critical Perspectives on Academic and Policy Discourses. *Teoksessa* Lang T and Görmar F (eds.) *Regional and Local Development in Times of Polarisation New Geographies of Europe*, 97–119. Palgrave Macmillan, Gateway East.
- Joona T & Joona J (2023) The Complex Relationship between Forest Sámi and the Finnish State. *Teoksessa* Wood-Donnelly C & Ohlsson J (eds.) *Arctic Justice Environment, Society and Governance*, 124–138. Bristol University Press, Bristol.
- Jussila O (1969) Suomen perustuslait venäläisten ja suomalaisten tulkintojen mukaan 1808–1863. Historiallisia tutkimuksia julkaissut Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Jussila O (2004) Suomen Suuriruhtinaskunta 1809–1917. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.
- Jutikkala E (1983) Urbanisoituminen. *Teoksessa* Tommila P (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*, 9–28. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- Jyränki A (2014) Kansa kahtia, henki halpaa. Oikeus sisällissodan Suomessa. Art House, Helsinki.
- Jyränki A & Husa J (2015) Valtiosääntöoikeus. Kauppakamari, Vantaa.
- Kahila P, Hirvonen T, Jolkkonen A, Kurvinen A, Lemponen V, Makkonen T, Rautiainen S, Copus A, Teräs J, Turunen E, Lebbing J, Vester I, & Meijer M (2022) Mitä on älykäs sopeutuminen? *Valtionevoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja* 2022: 42. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Kalleinen K (2023) Valtioamun aika Suomen Suuriruhtinaskunta 1809–1863. Gaudeamus, Tallinna.
- Kallenautio J (1983) Kunnallistalous. Yhdyskuntateknikka, kunnalliset liikelaitokset ja joukkoliikenne. *Teoksessa* Tommila P (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 3 Itsenäisyyden aika*, 331–403. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- Kalliomäki H, Airaksinen J & Ruoppila S (2023) Vuorovaikutteinen tiedontuottaminen ja tutkimuksen yhteiskunnallinen vaikuttavuus. *Teoksessa* Mäntylä N, Viljanen J & Perttola L (toim.) *Tieto, valta ja vaikuttaminen oikeusvaltiossa*, 116–137. Gaudeamus: Tallinna.
- Kallio-Tamminen T (2006) Kvanttilainen todellisuus Fysiikka ja filosofia maailmankuvan muokkaajina. Yliopistopaino, Helsinki.
- Kansallinen erikoissairaanhoidon sairaaloiden ja päivystysten porrasteisuuden, työnjaon ja yhteistyön selvitys (2024) Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Helsinki.
- Karjalainen P (1993) House, home and the place of dwelling. *Scandinavian Housing and Planning Research* 10(2): 65–74.
- Katajisto K (2018) *Sodasta sovintoon*. Otava, Helsinki.
- Katajisto K (2022) The Democratic Foundations of Finland? Equality, Law and Institutions. *Teoksessa* Hein-Kircher H & Kailitz S (toim.) *Verft ochtene Herausforderungen politischer und gesellschaftlicher Demokratisierung Ostmitteleuropas Demokratien zwischen den Kriegen 121–138*. Verlag Herder Institut, Marburg.
- Kattilakoski M, Kervinen K, Harilahti-Juola V & Kurikka P (2022) Hyvä elämä maaseutukunnissa - osallisuuden ja yhteiskehittämisen avaamia näköaloja kestävään hyvinvointiin ja kuntien älykkääseen uudistumiseen. *Focus Localis* 50(4): 24–40.
- Kauppi R (1978) *Philosophia perennis ja sen merkitys ihmiselle*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

- Keenan S (2015) *Subversive Property. Law and the production of spaces of belonging*. Routledge, Oxon.
- Keski-Filppula J (2016) Spatiaalinen oikeudenmukaisuus filosofis-tieteellisen tulkintakamppailun kohteena. *Oikeus* 45(1): 29–48.
- Keski-Filppula J (2019) Kuntien itsenäisyyden kehittyminen taloudellisesti vaikeassa asemassa olevien kuntien arviointimenettelyssä. *Oikeus* 48(4): 374–396.
- Keski-Filppula J (2023) Hyvinvointialueiden suurimmat kaupungit ja arviointimenettelyiden ennakointi. *Oikeus* 52(3): 149–169.
- Ketonen O (1983) Kansakunta murroksessa. Kesää 1918 ja sen taustaa. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Kettunen P (2005) Yhteiskunta ohjattavana ja ohjaajana – historiallinen näkökulma. *Teoksessa* Hyttinen P (toim.) *Yhteinen vapaus Andreas Chydeniuksen ajatukset nykyaajassa*, 76–85. Anders Chydenius Säätiö, Kokkola.
- Kettunen M & Prokkola E (2022) Differential inclusion through education: Reforms and spatial justice in Finnish education policy. *Politics and Space* 40(1): 50–68.
- Kivelä S (2018). Political geographies of health care: Governmentality of population health in the constitution and transformation of state spatiality. *Nordia Geographical Publications* 47(2): 1–72.
- Kokkinen N (2019) Totuudenetsijät - Esoteerinen henkisyys Akseli Gallen-Kallelan, Pekka Halosen ja Hugo Simbergin taiteessa. Turun yliopiston julkaisuja, Turku.
- Koponen J & Saaritsa S (2019) Suomi, historia, kehitys. *Teoksessa* Koponen J & Saaritsa S (toim.) *Nälkäämaasta hyvinvointivaltioksi Suomi kehityksen kiinnittäjänä*, 11–32. Gaudeamus, Tallinna.
- Kotavaara O, Antikainen H & Rusanen J (2011) Urbanization and Transportation in Finland, 1880–1970. *The Journal of Interdisciplinary History* (42)1: 89–109.
- Kotavaara O (2012) Accessibility, population change and scale dependency Exploring geospatial patterns in Finland, 1880–2009. *Nordia Geographical Publications*, Oulu.
- Krugman P (1991) Increasing Returns and Economic Geography. *Journal of Political Economy* 99(3): 483–499.
- Kuntalaki 410/2015.
- Kuntaliitto (2019) Väestöennuste 2019–2040: Väestökato on voimakkainta pienissä kunnissa. <https://www.kuntaliitto.fi/ajankohtaista/2019/vaestoennuste-2019-2040-vaestokato-voimakkainta-pienissa-kunnissa> (luettu 5.2.2024)
- Kuusanmäki J (1983) Kunnallisen kansanvallan kehitys ja kunnallishallinnon organisaatio. *Teoksessa* Tommila P (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*, 51–126. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- Laine Jussi P. (2016) The Multiscalar Production of Borders. *Geopolitics* (21)3: 465–482.
- Laki hyvinvointialueesta 611/2021.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021.
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla 615/2021.
- Laurikainen K (1973) Atomistiikan aatemaailma ja sen heijastuma aikamme ideologioissa. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo.
- Laurikainen K (1997) Science has its limits. Ontological Implications of Quantum Theory. Oulu University Press, Oulu.
- Lavapuro J, Ojanen T, Rautiainen P & Valtonen V (2016) Sivistykselliset ja sosiaaliset perusoikeudet syrjäkunnissa. Kunnallisan kehittämissäätiö, Sastamala.
- Lefebvre H (1991) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Lehtinen S (2021) Repeämä lakimaisemassa: ilmastokrissi tilallis-ajallisen kaikkeuden konfliktina. *Oikeus* 50(4): 527–549.
- Leino-Sandberg P (2005) Particularity as Universality The Politics of Human Rights in The European Union. Hakapaino, Helsinki.
- Leino-Sandberg P (2021) *The politics of legal expertise in EU policy-making*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lilius H, Nikula R & Wäre R (1983) Kaupunkirakentaminen 1865–1917. *Teoksessa* Tommila P (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*, 127–270. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- Locke J (1976) An essay concerning the true original, extent and end of civil government. *Teoksessa* Sir Ernest Barker (eds.) *Social contract*, 1–143. Oxford University Press, London.
- Losurdo D (2011) *Liberalism: a counter-history*. Verso Books, London.
- Luoto I (2006) Paikan tekstit ja narratiivinen jännite – kuusi maaseutukylää Suomessa ja Skotlannissa. *Terra* 118 (3–4): 143–158.
- Läesterä E (2023) Kunnat hyvinvointialueiden perustamisen jälkeen. Kunnallisan Kehittämissäätiö, Keuruu.
- Lähteenmäki M (2022) Punapakolaiset Suomalaisnaisten elämä ja kohtalo Neuvosto-Karjalassa. Gaudeamus, Tallinna.

- MacIntyre A (2001) *Whose Justice? Which Rationality?* Duckworth, London.
- Macnaghten P & Myers G (2004) Focus groups. *Teoksessa* Seale C, Gobo G, Gubrium J & Silverman D (eds.) *Qualitative Research Practice*, 65–79. Sage Publications, London.
- Madanipour A, Shucksmith M & Brooks E (2022) The concept of spatial justice and the European Union's territorial cohesion. *European Planning Studies* 30(5): 807–824.
- Madanipour A, Brooks E, Shucksmith M & Talbot H (2024) Spatial justice and locality The conceptual framework and application. *Teoksessa* Fritsch M, Kahila P, Németh S & Scott J (eds.) *Spatial Justice and Cohesion The Role of Place-Based Action in Community Development*, 229–246. Routledge, Oxon.
- Mannheim K (1952) *Essays on the sociology of knowledge*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Manninen A (2010) Palveluja vai byrokratiaa Suomen kunnallishallinto sotien jälkeen. Kunnallissalan kehittämissäätiö, Helsinki.
- Mikkeli H (2005) Euronationalismi. *Teoksessa* Pakkasvirta J & Saukkonen P (toim.) *Nationalismit*, 418–435. WSOY, Porvoo.
- Moisio S (2012) Valtio, alue, politiikka Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Vastapaino, Tampere.
- Moisio S & Sirviö H (2021) Aluerakenne, alueellinen erivertaisuus ja Suomen aluekehitys. *Terra* 133(3): 113–127.
- Mäntylä N (2023a) Eurooppalainen oikeusvaltio tänään ja huomenna. *Teoksessa* Mäntylä N, Viljanen J & Perttola L (toim.) *Tieto, valta ja vaikuttaminen oikeusvaltiossa*, 11–28. Gaudeamus: Tallinna.
- Mäntylä N (2023b) Kansa oikeusvaltion uhkana? *Teoksessa* Mäntylä N, Viljanen J & Perttola L (toim.) *Tieto, valta ja vaikuttaminen oikeusvaltiossa*, 29–47. Gaudeamus: Tallinna.
- Möttönen S (2011) Kunnallisen itsehallinnon merkitys ja uudistuminen muuttuvassa toimintaympäristössä. *Teoksessa* Haveri A, Stenvall J & Majoinen K (toim.) *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*, 62–83. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Naess A (1990) *Ecology, community and lifestyle: outline of an ecosophy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Nagel T (2003) Rawls and Liberalism. *Teoksessa* Freeman S (eds.) *The Cambridge Companion to Rawls*, 62–85. Cambridge University Press, Cambridge.
- Niiniluoto I (1999) Critical scientific realism. Oxford University Press, Oxford.
- Niiniluoto I (2005) Vapaus, veljeys ja tasa-arvo. *Teoksessa* Hyttinen P (toim.) *Yhteinen vapaus Andreas Chydeniuksen ajatukset nykyajassa*, 86–93. Anders Chydenius Säätiö, Kokkola.
- Newton R (2007) *From Clockwork to Crapshoot History of Physics*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Németh, S (2019) Local Autonomy Meets Spatial Justice: Civil-Action in Urban Kotka. *Justice spatiale/ Spatial Justice*: 1–23.
- Nozick R (1974) *Anarchy, State, and Utopia*. Basic Books, New Jersey.
- Nussbaum M (2011) *Creating capabilities: the human development approach*. Harvard University Press, Harvard.
- Nyholm I (2011) Kunta-valtio-suhteen muodonmuutos – linjakkaasta liitosta muonimuotoisten mekanismien määrittämäksi kokonaisuudeksi. *Teoksessa* Haveri A, Stenvall J & Majoinen K (toim.) *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*, 128–140. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Ohlsson J & Przybylinski S (2023 eds.) *Theorising Justice A Primer for Social Scientists*. Bristol University Press: Bristol.
- O’Laughlin J (1973) *Spatial Justice for the Black American Voter: The Territorial Dimension of Urban Politics*. Department of Geography, Pennsylvania State University, Pennsylvania.
- Ollman B (2001) *Alienation Marx’s conception of man in capitalist society*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Oulasvirta L (1996) *Kuntien valtionapujärjestelmä Vertaileva arviointitutkimus kahdesta valtionapujärjestelmästä*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Paasi A (1996) *Territories, boundaries and consciousness: the changing geographies of the Finnish–Russian border*. John Wiley & Sons, New York.
- Parlamentaarisen maakuntaverokomitean mietintö (2021) Valtioneuvosto, Helsinki.
- Peet R (2006) *Modern Geographical Thought*. Blackwell Publishing, Malden.
- Perko T (2022) *Kaksi vapaussotaa. Viha, vallankumous, terrori ja uuden alku 1905–1919*. Atena, Jyväskylä.
- Philippopoulos-Mihalopoulos A (2010) *Law’s Spatial Turn: Geography, Justice and a Certain Fear of Space*. *Lam, Culture and the Humanities* 7(2): 187–202.
- Philippopoulos-Mihalopoulos A (2015) *Spatial Justice: Body, Landscape, Atmosphere*. Oxon: Routledge.
- Pietilä I (2017) Ryhmäkeskustelu. *Teoksessa* Hyvärinen M, Nikander P & Ruusuvoori J (toim.) *Tutkimusbaastattelun käsikirja*, 111–130. Vastapaino, Tampere.
- Pihlström S (2008) Pragmatismi filosofisena perinteenä. *Teoksessa* Kilpinen E, Kivinen O & Pihlström S (toim.) *Pragmatismi filosofisena ja yhteiskuntatieteissä*, 21–51. Gaudeamus: Helsinki.
- Pirie G (1983) On spatial justice. *Environment and Planning A* 15(4): 465–473.

- Platon (1976) *The Republic*. J. M. Dent & Sons Ltd, London.
- Popper K (1978) *Three Worlds. The Tanner Lecture on human Values*. The University of Michigan: Michigan.
- Prokkola E (2008) Making bridges, removing barriers Cross-border cooperation, regionalization and identity at the Finnish-Swedish border. *Nordia Geographical Publications*, Oulu.
- Prokkola E & Jakola F (2024) Scaling beyond north and south: local agency of Finnish municipalities in European structural funds. *European Planning Studies* 32(3): 534–552.
- Pruitt L (2014) *The Rural Landscape: Space* James Law James Space, *Teoksessa* Braverman I, Blomley N, Delaney D & Kedar A (2014) *Expanding the Spaces of Law: A Timely Legal Geography*, 190–214. Stanford University Press, Stanford.
- Przybylinski S (2022) Where is justice in geography? A review of justice theorizing in the discipline. *Geography Compass*, 16(3): 1–12.
- Raitio J (2017) Oikeusvaltion ääriäivät. Alma Talent, Helsinki.
- Rannila P (2017). Lain tulkinnat päätöksenteossa: demokratiaa ja oikeutta päätöksenteon jälkeen? *Teoksessa* Bäcklund P, Häkli J, Schulman Harry (toim.) *Kansalaiset kaupunkia kehittämässä*, 181–200.
- Rannila P (2021) Relationality of the Law: On the Legal Collisions in the Finnish Planning and Land Use Practices. *Journal of Planning Education and Research* 41(2): 226–235.
- Rannila P & Pyykkönen S (2020) Public obscurity and the formation of emotional legal landscapes in Dries Verhoeven's *Ceci n'est pas ...* *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 102(4): 384–399.
- Rasila V (1983) Sosiaalitoimi ja terveyshuolto. *Teoksessa* Tommila P (toim.) *Suomen kaupunkilaitoksen historia 3 Itsenäisyyden aika*, 407–460. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- Raustiala K (2005) The Geography of Justice. *Fordham Law Review* 73 (6), 101–155.
- Rawls J (1971) *A Theory of Justice*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge.
- Rawls J (1993) *Political Liberalism*. Columbia University Press, New York.
- Rawls J (2002) *The Law of Peoples*. Harvard University Press, Cambridge.
- Reed M & George C (2011) Where in the world is environmental justice? *Progress in Human Geography*, 35(6), 835–842.
- Reuter A (2023) *Suomalaiset Stalinin puhdistuksissa*. Suomen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Riedweg C (2005) *Pythagoras His Life, Teaching, and Influence*. Cornell University press, Ithaca.
- Rieppula E, Kultalahti J & Pohjainen T (2019) Kenellä valta valtioissa Kuninkaiden ja säätyjen vallasta kansan valtaan Perustuslakiemme pitkä kaari. Vastapaino, Tampere.
- Rist G (2012) *The History of Development*. Zed Books, London.
- Rockmore T (2002) *Marx After Marxism. The Philosophy of Karl Marx*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Rousseau J (1976) *The social contract*. *Teoksessa* Sir Ernest Barker (eds.) *Social contract*, 167–307. Oxford University Press, London.
- Ruusuvuori J & Nikander P (2017) Haastatteluaaineiston litterointi. *Teoksessa* Hyvärinen M, Nikander P & Ruusuvuori J (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*, 427–442. Vastapaino, Tampere.
- Ryynänen A (2011) Kunnallinen itsehallinto Euroopan unionissa ja Euroopan neuvostossa. *Teoksessa* Haveri A, Stenvall J & Majoinen K (toim.) *Kunnallisen itsehallinnon peruskivet*, 141–160. Suomen Kuntaliitto, Helsinki.
- Saamelaisten asioita koskeva sovintoprosessi Kuulemisraportti (2018) Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- Saarinen-Härkönen T (2022) *Rintamakarkurit*. Eino Hietarinne, yksi monista. Minerva Kustannus, Helsinki.
- Salminen J (2021) Euroopan unionin jäsenyyden ja Suomen valtiosääntö. *Teoksessa* Elo K (toim.) *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*, 103–124. Sigillum, Turku.
- Sandberg A & Sandberg T (2010 eds.) *Climate Change — Who's Carrying the Burden? The chilly climates of the global environmental dilemma*. Our School / Our Selves, Ottawa.
- Sandel M (1994) *Liberalism and the Limits of Justice*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sayer A (1992) *Method in Social Science A realist approach*. Routledge, London.
- Schlosberg D (2013) Theorising environmental justice: the expanding sphere of a discourse. *Environmental Politics* 22(1): 37–55.
- Schlosberg D & Collins L (2014) From environmental to climate justice: climate change and the discourse of environmental justice. *Wires climate change* 5(3): 359–374.
- Schmitt C (1966) *Perennial Philosophy: From Agostino Steuco to Leibniz*. *Journal of the History of Ideas*, 505–532.
- Scott J (1998) *Seeing Like a State How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*. Yale University Press, New Haven.
- Scott R (1978) *Environmental Ethics and Obligations to Future Generations*. *Teoksessa* Sikora R & Barry B (1978; eds) *Obligations to Future Generations*, 74–90. Temple University Press, Philadelphia.
- Sharp J & Dowler L (2011) *Framing the Field*. *Teoksessa* Del Casino V, Thomas M, Cloke P & Panelli R (eds.) *A Companion to Social Geography*, 146–169. Blackwell Publishing Ltd, West Sussex.
- Sen A (1999) *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.

- Sen M (2009) Spatial justice: The ecological imperative and postcolonial development. *Journal of Postcolonial Writing* 45(4): 365–377.
- Shaw W (1978) Marx's Theory of History. Hutchinson of London, London.
- Shucksmith M, Brooks E & Madanipour A (2021) LEADER and spatial justice. *Sociologia Ruralis* 61(2): 322–343.
- Sikora R (1978) Is It Wrong to Prevent the Existence of Future Generations? *Teoksessa* Sikora R & Barry B (eds.) *Obligations to Future Generations*, 112–166. Temple University Press, Philadelphia.
- Smith D (1994) Geography and Social Justice. Blackwell, Oxford.
- Smith D (2000) Moral Geographies Ethics in a World of Difference. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Smith N (1990) Uneven Development Nature, Capital and the Production of Space. Basil Blackwell, Oxford.
- Soikkanen H (1966) Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Maalaiskuntien liitto, Helsinki.
- Soja E (2010) Seeking spatial justice. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Stenvall J, af Ursin K, Tiihonen S, Nyholm I & Airaksinen J (2016) Julkisen hallinnon kehitys Suomessa. *Teoksessa* Nyholm I, Stenvall J, Airaksinen J, Pekkola E, Haveri A, af Ursin K & Tiihonen S (toim.) *Julkinen hallinto Suomessa*, 31–68. Tietosanomaa, Helsinki.
- Sultana F (2021) Critical climate justice. *The Geographical Journal* 188(1): 118–124.
- Sultana F (2023) Whose growth in whose planetary boundaries? Decolonising planetary justice in the Anthropocene. *Geo: Geography and Environment* 10(2): 1–9.
- Suomen perustuslaki 731/1999.
- Tarkiainen K (2010) Ruotsin Itämaa. Esihistoriasta Kustaa Vaasaan. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Porvoo.
- Tervo H (2000) Uuden aluetalousteorian avaamia näkökulmia aluekehitykseen. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 96(1), 6–10.
- Tervo H (2010) Cities, hinterlands and agglomeration shadows: spatial developments in Finland during 1880–2004. *Explorations in Economic History* 47(4): 476–486.
- Tervo H, Helminen V, Rehunen A & Tohmio T (2018) Onko urbanisaatio maaseudun turma? Kaupunkien väestönkasvun vaikutukset erityyppisen maaseudun väestökehitykseen Suomessa ajanjaksolla 1990–2015. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(3), 258–271.
- Thatcher I (1991) Uneven and Combined Development. *Revolutionary Russia* 4(2): 235–258.
- Tiilikainen T (2021) EU:n tulevaisuuskonventti perustuslakia säätävänä kokouksena. *Teoksessa* Elo K (toim.) *Suomi 25 vuotta Euroopan unionissa*, 279–297. Sigillum: Turku.
- Tornell C (2023) Decolonizing energy justice from the ground up: Political ecology, ontology, and energy landscapes. *Progress in Human Geography* 47(1): 43–65.
- Trotsky L (1997) The History of the Russian Revolution. London: Pluto Press.
- Tsing A (2005) Friction: an ethnography of global connection. Princeton University Press, Princeton.
- Tuomi J & Sarajärvi A (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. TENK, Helsinki.
- Upton A (1980) Vallankumous Suomessa 1917–1918 I osa. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Upton A (1981) Vallankumous Suomessa 1917–1918 II osa. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Vainikka J (2015) Identities and regions Exploring spatial narratives, legacies and practices with civic organizations in England and Finland. *Nordia Geographical Publications*, Oulu.
- Villstrand N (2012) Valtakunnan osa. Suurvalta ja valtakunnan hajoaminen 1560–1812. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Porvoo.
- Virtanen M (2001) Fennomanian perilliset Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeenlinna.
- Vollaard H (2014) Explaining European Disintegration. *Journal of Common Market Studies* 52(5): 1142–1159.
- Williams H (1989) Hegel, Heraclitus and Marx's Dialectic. Harvester Wheatsheaf, New York.
- Weckroth M & Moio S (2020) Territorial Cohesion of What and Why? The Challenge of Spatial Justice for EU's Cohesion Policy. *Social Inclusion* (4), 183–193.
- World Commission on Environment and Development (1987) Our common future. Oxford University Press, Oxford.
- Wright M (2010) Geography and gender: Feminism and a feeling of justice. *Progress in Human Geography* 34(6), 818–827.
- Yeung H (1997) Critical realism and realist research in human geography: a method or a philosophy in search of a method? *Progress in Human Geography* 21(1), 51–74.
- Yli-Jokipii P & Koski A (1995) The changing pattern of Finnish regional policies. *Fennia - International Journal of Geography* 173(2): 53–67.

- Young I (2011) *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University press, Princeton.
- Zimmerbauer K (2011) Conceptualizing Borders in Cross-Border Regions: Case Studies of the Barents and Ireland–Wales Supranational Regions. *Journal of Borderlands Studies* (26)2: 211–229.

Liite yksi. Kunnat luokiteltuna väestöperusteisesti viiteen eri luokkaan (lähde Läesterä 2023: 81, julkaistu tekijän luvalla).

Ensimmäinen luokka		Toinen luokka		Kolmas luokka		Neljäs luokka		Viides luokka	
Espoo	Naantali	Akaa	Mynämäki	Alajärvi	Pukkila	Asikkala	Pudasjärvi	Enontoski	Lappajärvi
Eurajoki	Nokia	Aura	Nivala	Alavieska	Pyhtää	Haapajärvi	Pyhäntä	Hailuoto	Lestijärvi
Helsinki	Nurmijärvi	Eura	Orimattila	Alavus	Pyhäjoki	Hanko	Reisjärvi	Halsua	Luhanka
Hyvinkää	Närpiö	Harjavalta	Parainen	Askola	Pyhärinta	Heinola	Saarjärvi	Hankasalmi	Luumäki
Hämeenlinna	Oulu	Hattula	Pietarsaari	Enontekiö	Pälkäne	Iitti	Sauvo	Hartola	Merikarvia
Ii	Paimio	Hausjärvi	Pori	Evijärvi	Salo	Ikaalinen	Savonlinna	Heinävesi	Miehikkälä
Ilmajoki	Pedersören kunta	Hollola	Pornainen	Forssa	Sastamala	Inkoo	Siikajoki	Hirvensalmi	Multia
Inari	Pirkkala	Hämeenkyrö	Pöytyä	Haapavesi	Sievi	Isokyrö	Somero	Humpplia	Mäntyharju
Joensuu	Porvoo	Ilalampi	Raahelampi	Hamina	Toivakka	Jokioinen	Suomussalmi	Hyrynsalmi	Outokumpu
Jyväskylä	Raisio	Janakkala	Raasepori	Huittinen	Utsjoki	Juupajoki	Suonenjoki	Ilomantsi	Padasjoki
Järvenpää	Rovaniemi	Kajaani	Rauma	Imatra	Vesilähti	Jämijärvi	Säkylä	Isokylä	Pallamo
Kaarina	Rusko	Kalajoiki	Riihimäki	Karvas	Vieremä	Jämsä	Taipalsaari	Joroinen	Parikkala
Kangasala	Selänpää	Kankaanpää	Siilinjärvi	Kauhava	Vöyri	Kaskinen	Taivassalo	Joutsa	Parkano
Kauniainen	Sipoo	Karkkila	Sodankylä	Kaustinen	Aanekoski	Kemijärvi	Tammela	Juuka	Pelkosenniemi
Kempele	Siuntio	Kauhajoki	Sotkamo	Kolemäki	Korsnäs	Kemijärvi	Urjala	Juva	Pello
Kerava	Tampere	Kemi	Tornio	Korsnäs	Korsnäs	Kemijärvi	Varkaus	Kaavi	Pertunmaa
Kirkkonummi	Turku	Keminmaa	Tynävä	Kärsämäki	Kärsämäki	Kitee	Ypajä	Kangasniemi	Pielavesi
Kittilä	Tuusula	Kolari	Ulvila	Lapinjärvi	Lapinjärvi	Kiuruvesi		Kannonkoski	Phtipudas
Kokkola	Vaasa	Kotka	Uurainen	Lemi	Lemi	Kuhmo		Karijoki	Pohjajärvi
Kontiolahti	Vantaa	Kouvola	Uusikaarlepyy	Loimaa	Loimaa	Kurikka		Karstula	Pomaraku
Kuopio	Vihhti	Kruunupy	Uusikaupunki	Lovisa	Lovisa	Kustavi		Karvia	Posio
Lahti	Ylivieska	Laihia	Valkeakoski	Lumijoki	Lumijoki	Kuusamo		Keitele	Punkalaidun
Lappeenranta	Ylöjärvi	Laitila	Veinmaa	Maalahti	Maalahti	Kärkölä		Kihniö	Puolaanka
Laukaa		Lapinlahti		Marttila	Marttila	Leppävirta		Kinnula	Puumala
Lempäälä		Lapua		Muonio	Muonio	Lieksa		Kivijärvi	Pyhäjärvi
Lieto		Liperi		Nakkila	Nakkila	Merijärvi		Konovesi	Rantasalmi
Liminka		Lohja		Nousiainen	Nousiainen	Myskylä		Koski Tl	Ranua
Luoto		Loppi		Oripää	Oripää	Mänttä-Vilppula		Kristinankaupunki	Rautalampi
Mustasaari		Masku		Orivesi	Orivesi	Nurmes		Kulhoainen	Rautavaara
Muurame		Mikkeli		Oulainen	Oulainen	Perho		Kuortane	Raujärvi
Mäntsälä		Muhos		Petäjävesi	Petäjävesi	Pieksämäki		Kyijärvi	Ristijärvi
54 kuntaa		54 kuntaa		45 kuntaa		48 kuntaa		92 kuntaa	

Liite kaksi: Esimerkki toisen osajulkaisun puolistrukturoidusta haastattelurungosta

1. Tutkimuksen esittely ja taustatiedot:

2. Arviointimenettelyn läpikäyminen kunnan kannalta

Aika ennen arviointimenettelyä:

- millaista elämä oli ennen arviointimenettelyä: väestökeskittymät, elinkeinot, matkailu, palvelut, pinta-ala, väestötiheys?
- millaiset olivat suhteet ympäröiviin kuntiin, luontevimmat yhteistyökumppanit, mikä yhdistää tai erottaa suhteessa muihin kuntiin?
- oliko aiemmin sote- tai muuta yhteistyötä kuntien kesken?
- suhde muihin suurempiin paikkoihin, oliko käytännön merkitystä?
- suhde silloiseen maakuntahallintoon, alueen kansanedustajiin, yrityksiin tai valtiovaltaan: oliko minkä verran yhteistyötä?
- oliko valtion rajat ylittävää yhteistyötä?
- millaisten asioiden seurauksena arviointimenettelyyn päädyttiin: oliko taloussuhdanteilla, valtionosuuksien muutoksilla tai kunnan omilla investoinneilla merkitystä, vaikuttiko ikärakenne, tehtiinkö kunnassa ennen arviointimenettelyn alkua itsenäisiä säästötoimia, jos tehtiin, kuka teki aloitteen, käytettiinkö kunnassa tuolloin mitään ulkopuolista apua?

Arviointimenettelyn läpikäyminen:

- kuinka tietoon arviointimenettelyn käynnistymisestä paikallisesti suhtauduttiin?
- kuinka arviointiryhmän nimeäminen, sisäinen työskentely ja arviointiryhmän yhteistyö kunnan muiden edustajien kanssa sujui?

- kuinka monta tapaamista pidettiin, mihin lopputulokseen arviointiryhmässä päädyttiin ja kuinka arviointiryhmän lopputulokseen kunnassa suhtauduttiin?
- alkoiko siitä kuntatalouden tervehdyttäminen, jos alkoi, kuinka talouden tervehdyttämisohjelma laadittiin ja toteutettiin?
- liittyikö asiaan mitään muuta liikehdintää (esim. vaatimuksia kuntaliitosselvityksistä, kuntalaisten omia protesteja)?

Aika arviointimenettelyn jälkeen

- onko tilanne tasaantunut ja pitkäjännitteisen talouden tervehdyttämistoimet puraisseet, onko edelleen tiukkaa taloudenpitoa kuten kunnissa yleensä, onko riippuvuutta valtio-osuuksista?
- millaista on kunnallinen tai alueellinen yhteistyö nykyään muiden kanssa, millainen odotusarvo sote- ja maakuntauudistuksen suhteen?
- onko kunnan päätöksentekokulttuuri pysyvästi muuttunut arviointimenettelyiden seurauksena, ovatko suhteet, maakuntaan, yrityksiin ja muihin yhteistyökumppaneihin muuttuneet viime vuosien aikana?
- kuinka suhde valtiovaltaan nykyään nähdään, onko mitään yhteistyötä?
- jos kokonaisuutta katsoo taaksepäin, tehtäisiinkö kunnassa nyt mitään toisin (talouden hoito, kunnallinen itsehallinto, eri sukupolvet jne.)?
- minkä viestin haluaisitte jättää niille kunnille, jotka ovat tällä hetkellä menossa 1. kertaa kohti arviointimenettelyä?

3. Tutkimuksen seuraavat vaiheet ja mahdolliset muut avoimet kysymykset.

Liite kolme: Esimerkki kolmannen osajulkaisun puolistrukturoidusta haastattelurungosta

1. Kaupungin taustaa:

- Miten aiemmat vuosikymmenet ja viime vuodet ovat pääpiirteissään sujuneet: pitkä kehitys suurimmaksi kaupungiksi, osa laajempaa aluetta, liikenneyhteydet, pitkään jatkunut myönteinen väestönkehitys, suhde kuntaliitoksiin, elinkeinorakenne, koulutus-tarjonta, strategiset painopisteet, tiukentuva kuntatalous jne.

- Mistä löytyvät nykyisin kaupungin parhaimmat yhteistyökumppanit ja kovimmat kilpailijat? Ovatko he Suomessa vai Suomen rajojen ulkopuolella?

2. Koronakriisin vaikutus kaupungin toimintaan:

- Millainen tilanne kaupungissa oli ennen koronakriisin alkamista keväällä 2020? Oliko kaupunki varautunut koronakriisin kaltaisen uhan torjuntaan ja onko vielä nähtävissä, onko se jättänyt pysyviä jälkiä kaupungin toimintaan?

- Onko kaupunki hyötynyt koronakriisin aikana luodusta julkisesta tuesta (valtion tuet kunnille ja yrityksille)?

3. Hyvinvointialueen keskuskaupunkina toimiminen:

- Onko aiempien sote-uudistuksien valmistelutyö ja niiden toistuva epäonnistuminen vaikuttanut kaupungin toimintaan (paras-hanke v. 2005, vahvojen kuntien kuntauudistus v. 2011, maakunta- ja soteuudistus v. 2015)?

- Onko kaupunki pyrkinyt tietoisesti vaikuttamaan sote- ja maakuntauudistuksiin liittyneiden lainsäädäntöuudistusten valmisteluun (esim. viralliset lausunnot, epävirallinen vaikuttaminen alueen ministereiden ja kansanedustajien kautta jne.)?

- Millaisia odotuksia kaupungilla on hyvinvointialuetta ja siihen kuuluvia muita kuntia, tulevia viranhaltijoita ja luottamushenkilöitä tai Suomen muita hyvinvointialueita kohtaan?

- Kuinka hyvinvointialueiden toimintaa olisi kaupungin kannalta järkevää rahoittaa: valtion verotuksella, maakuntien itsenäisellä verotusoikeudella, niiden kombinaatiolla vai jollain muulla tavalla? Miltä suunniteltu maakuntien talouden ohjaukseen liittyvä vuosittainen ohjaus- ja arviointiprosessi yhdessä valtion edustajien kanssa vaikuttaa?

- Nähdäänkö omaan hyvinvointialueeseen tai siihen kuuluviin kuntiin kohdistuvien kriisimenettelyiden mahdollisuutta todellisena uhkana? Jos nähdään, millaisten syiden vuoksi tällaiseen tilanteeseen oltaisiin päädytty? Jos ei nähdä, mitä silloin olisi tehty toisin?

- Jos hyvinvointialueeseen tai siihen kuuluvaan yksittäiseen kuntaan kohdistuva kriisimenettely käynnistyisi, millainen olisi kaupungin rooli tällaisessa tilanteessa? Onko olemassa mitään selkeää rajaa omaa etua ajavan itsenäisen kaupungin ja koko hyvinvointialueen etua ajavan keskuskaupungin välillä?

- Onko kaupungissa mietitty mihin suuntaan hyvinvointialueiden tulevan kehityksen haluttaisiin menevän: mahdollinen alueiden tehtävien laajentaminen, alueiden määrän vähentäminen, kevään 2023 eduskuntavaalien jälkeisen hallitusohjelman linjauksiin vaikuttaminen?

4. Kaupunki, hyvinvointialue ja Suomi:

- Nouseeko esiin vielä muita tekijöitä, jotka selkeästi vaikuttavat kaupungin tulevaan kehitykseen (kuten mm. julkisen velan kasvun hillintä, kaupungin omien strategisten linjausten onnistuminen jne.)?

- Mistä tekijöistä oman alueen tai laajemmin koko Suomen elinvoiman ja uhkien nähdään tulevaisuudessa syntyvän?